

Міністерство освіти і науки України
ДЕРЖАВНИЙ БІОТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет економічних відносин та фінансів
Кафедра економіки та бізнесу

ЕКОНОМІКА ПІДПРИЄМСТВА

Конспект лекцій
(слайд-курс)

для здобувачів вищої освіти за спеціальністю
292 «Міжнародні економічні відносини»

Харків
2025

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Державний біотехнологічний університет

ЕКОНОМІКА ПІДПРИЄМСТВА

Конспект лекцій
(слайд-курс)

для здобувачів вищої освіти за спеціальністю
292 «Міжнародні економічні відносини»

Затверджено рішенням вченої ради
факультету економічних відносин та
фінансів
Протокол № 7
від 28 січня 2025 р.

Харків
ДБТУ
2025

УДК 658(042.4)
М 67

Рецензент:

Чміль Г.Л., доктор екон. наук, проф. Державного біотехнологічного університету

М 67 Економіка підприємства : конспект лекцій (слайд-курс) для здобувачів вищої освіти за спец. 292 «Міжнародні економічні відносини», ступінь підготовки бакалавр, для денної та заочної форм навчання / О.В. Михайлова. – Електрон. дані. – Х. : ДБТУ, 2025. – Об'єм даних 153 Кбайт.

Слайд-курс з дисципліни «Економіка підприємства» складений відповідно до програми навчальної дисципліни. В електронному виданні стисло, у формі слайдів розкрито основні положення теорії економіки підприємства. Розглянуто питання формування і використання ресурсів суб'єктів господарювання. Слайд-курс «Економіка підприємства» складено відповідно до конспекту лекцій «Економіка підприємства» для здобувачів вищої освіти за спеціальністю 292 «Міжнародні економічні відносини» денної та заочної форм навчання.

УДК 658(042.4)

© Михайлова О.В., 2025
© Державний біотехнологічний
університет, 2025

ЗМІСТ

ВСТУП

Тема 1. ПІДПРИЄМСТВО І ОСНОВИ ПІДПРИЄМНИЦТВА

1. Підприємство, основні функції, мета, цілі функціонування, напрямки та види діяльності
2. Підприємництво як сучасна форма господарювання

Тема 2. ЗОВНІШНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ГОСПОДАРЮВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ

1. Середовище господарювання підприємств, вплив зовнішнього середовища на діяльність підприємства
2. Поведінка підприємств у ринковому середовищі

Тема 3. СТРУКТУРА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

1. Структура підприємства
2. Інфраструктура підприємства
3. Система управління підприємством

Тема 4. ПЛАНУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

1. Сутнісна характеристика планування.
2. Види та методологічні основи планування на підприємстві

Тема 5. ВИРОБНИЧА ПРОГРАМА І ВИРОБНИЧА ПОТУЖНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА

1. Виробнича програма підприємства та її показники
2. Розробка виробничої програми підприємства
3. Види виробничих потужностей. Методика розрахунку

Тема 6. ОСНОВНИЙ КАПІТАЛ ПІДПРИЄМСТВА

1. Основний капітал: поняття, класифікація та структура
2. Види вартості основних фондів
3. Знос та амортизація основних фондів, методи її нарахування
4. Відтворення та використання основних фондів.

Тема 7. ОБОРОТНИЙ КАПІТАЛ ПІДПРИЄМСТВА

1. Сутність, структура, джерела формування оборотного капіталу
2. Нормування оборотного капіталу
3. Ефективність використання оборотного капіталу

Тема 8. ПЕРСОНАЛ, ПРОДУКТИВНІСТЬ ПЕРСОНАЛУ ТА ОПЛАТА ПРАЦІ НА ПІДПРИЄМСТВІ

1. Персонал підприємства: класифікація і структура
2. Продуктивність праці та методи її вимірювання
3. Оплата праці на підприємстві, її форми та системи

Тема 9. ІНВЕСТИЦІЇ ПІДПРИЄМСТВА

1. Сутність, класифікація та джерела формування інвестицій
2. Оцінка ефективності реальних інвестицій
3. Оцінка ефективності фінансового інвестування

Тема 10. ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА

1. Сутність інновацій та загальна характеристика інноваційних процесів
2. Науково-технічний прогрес, науково-технічна революція
3. Організаційний прогрес, організація виробництва і праці

Тема 11. ТЕХНІКО-ТЕХНОЛОГІЧНА БАЗА ПІДПРИЄМСТВА

1. Характеристика техніко-технологічної бази виробництва. Лізинг як форма оновлення
2. Організаційно-економічне управління технічним розвитком підприємства

Тема 12. ВИТРАТИ НА ВИРОБНИЦТВО ТА РЕАЛІЗАЦІЮ ПРОДУКЦІЇ

1. Загальна характеристика витрат
2. Розробка кошторисів центрів відповідальності
3. Собівартість продукції, калькуляція

Тема 13. ПРИБУТОК ПІДПРИЄМСТВА ТА РЕНТАБЕЛЬНІСТЬ

1. Поняття доходу, прибутку підприємства
2. Рентабельність діяльності підприємства та її види

Тема 14. ЦІНОВА ПОЛІТИКА ПІДПРИЄМСТВА

1. Ціна: роль та її функції
2. Цінова система. Види цін. Методи ціноутворення
3. Цінова політика: цілі, завдання і види

Тема 15. ТОВАРНА ПОЛІТИКА ПІДПРИЄМСТВА

1. Товарна політика, її сутність, функції та стратегії на підприємстві
2. Товарний асортимент і його формування
3. Товарна марка та її правова охорона

Список літератури, рекомендований до вивчення курсу «Економіка підприємства»

ВСТУП

Навчальний слайд-курс «Економіка підприємства» призначено для засвоєння теоретичного матеріалу зі сфери формування, функціонування й розвитку економіки підприємства.

В електронному виданні стисло, у формі слайдів розкрито основні положення теорії економіки підприємства. Розглянуто питання формування і використання ресурсів суб'єктів господарювання:

– підприємство як суб'єкт господарювання та основні напрями його господарсько-фінансової діяльності (операційна, інвестиційна, інноваційна, фінансова);

– методичні засади планування діяльності підприємства;

– суть господарських процесів, що відбуваються у виробничо-комерційних системах сучасних підприємств;

– методи і способи раціонального поєднання та ефективного використання всіх складових виробничого процесу на підприємстві;

– економічний механізм функціонування підприємства, формування та використання його ресурсного потенціалу з метою оптимізації економічних результатів діяльності;

– методичний інструментарій розробки та реалізації завдань управління підприємством, аналізу та планування окремих показників діяльності підприємства.

Слайд-курс «Економіка підприємства» складено відповідно до конспекту лекцій «Економіка підприємства» для здобувачів вищої освіти за спеціальністю 292 «Міжнародні економічні відносини» денної та заочної форм навчання.

Кожна тема містить назву лекції, перелік теоретичних питань, стислий виклад цих питань у вигляді структурно-логічних схем та питання для самоконтролю.

ПІДПРИЄМСТВО І ОСНОВИ ПІДПРИЄМНИЦТВА

1. Підприємство, основні функції, мета, цілі функціонування, напрямки та види діяльності.

2. Підприємництво як сучасна форма господарювання.

---

1. Підприємство, основні функції, мета, цілі функціонування, напрямки та види діяльності.

Господарська діяльність –

діяльність суб'єктів господарювання у сфері суспільного виробництва, спрямована на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність
(ст. 3 гл. 1 Господарського Кодексу України)

Господарська діяльність
**з метою одержання
прибутку**
є підприємництвом

Господарська діяльність
**без мети одержання
прибутку** - некомерційна
господарська діяльність

Суб'єкти господарювання - учасники господарських відносин, які здійснюють господарську діяльність, реалізуючи господарську компетенцію, мають відокремлене майно і несуть відповідальність за своїми зобов'язаннями в межах цього майна, крім випадків, передбачених законодавством

господарські організації – юридичні особи, створені відповідно до Цивільного кодексу України, державні, комунальні та інші підприємства, створені відповідно до Господарського Кодексу, а також інші юридичні особи, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані в установленому законом порядку

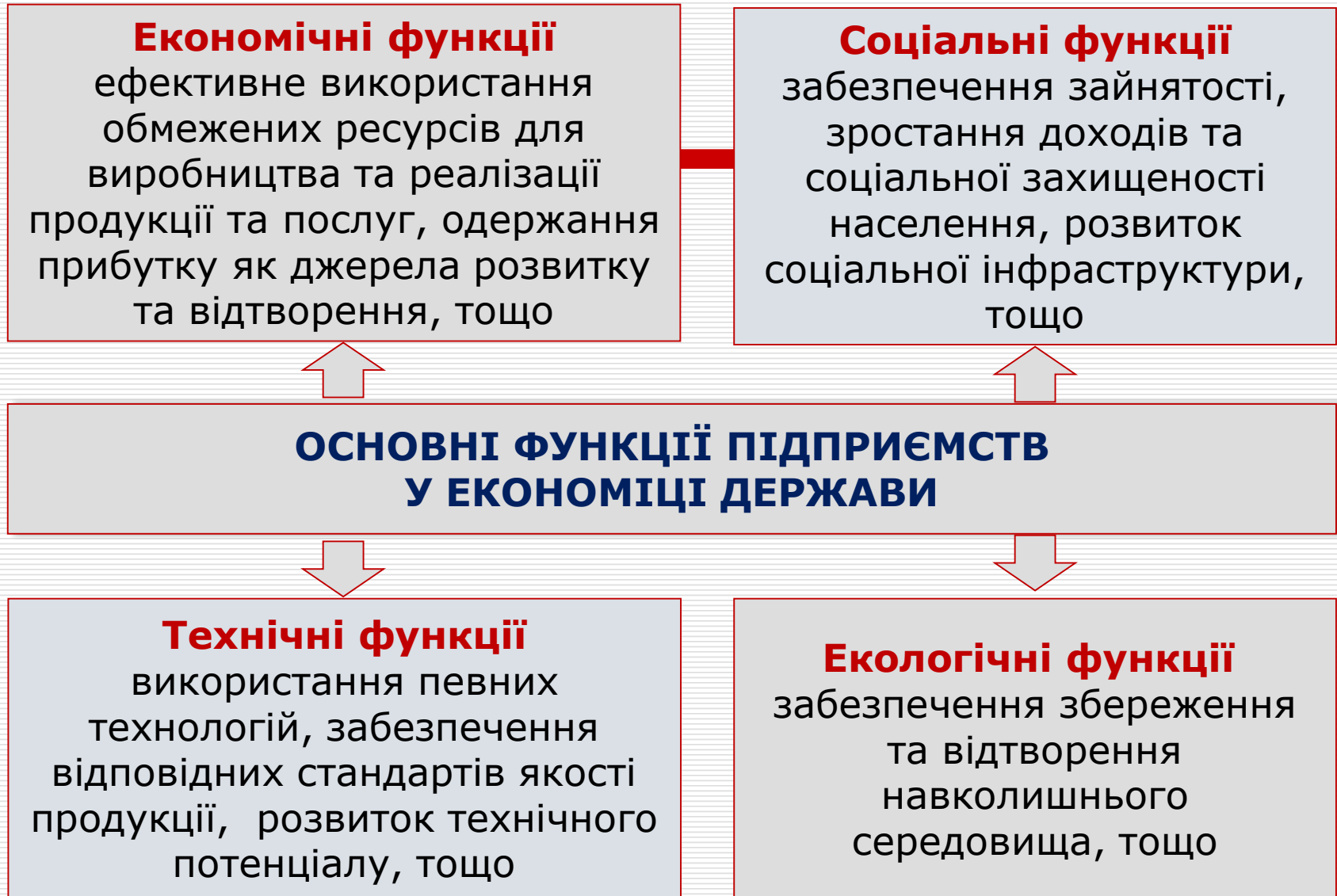
громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані відповідно до закону як підприємці

ПІДПРИЄМСТВО –

самостійний суб'єкт господарювання, створений компетентним органом державної влади або органом місцевого самоврядування, або іншими суб'єктами для задоволення суспільних та особистих потреб шляхом систематичного здійснення виробничої, науково-дослідної, торговельної, іншої господарської діяльності в порядку, передбаченому Кодексом та іншими законами

Ознаки підприємства

- проведення підприємницької діяльності на власний ризик з виробництва продукції, виконання робіт, надання послуг та їх реалізація з метою задоволення потреб споживачів та одержання прибутку;
- наявність самостійного балансу;
- наявність розрахункових та інших рахунків в установах банків;
- наявність печатки із власною назвою та ідентифікаційного коду;
- відсутність у своєму складі інших юридичних осіб

Напрями діяльності підприємства

маркетингова – дослідження ринку товарів, рівня конкурентоспроможності й цін на продукцію, визначення цільових груп споживачів, вивчення їх потреб, методів формування попиту та каналів товарообігу, зовнішнього і внутрішнього середовища підприємства, розробка рекламних заходів, формування цінової політики, тощо

з управління підприємством (менеджмент) - постановка цілей, розробка алгоритму їх досягнення, організація ресурсів, мотивація працівників, розподіл повноважень і відповідальності тощо

економічна - стратегічне та поточне планування, облік і звітність, ціноутворення, система оплати праці, ресурсне забезпечення, зовнішньоекономічна та фінансова діяльність

виробнича - організація та оперативне регулювання процесу вироблення продукції у просторі й часі

інноваційна - науково-технічні розробки, технологічна і конструкторська підготовка виробництва, запровадження технічних, організаційних нововведень, формування інвестиційної політики

післяпродажний сервіс товарів — пусконаладжувальні роботи, гарантійне обслуговування, ремонт тощо

соціальна діяльність - соціально-економічний розвиток трудового колективу з метою стимулювання продуктивної праці, підвищення кваліфікаційного рівня персоналу, збереження життя та здоров'я працюючих, створення системи їх соціального захисту на рівні підприємства

Види діяльності підприємства

Звичайна –

основна діяльність підприємства, а також операції, що її забезпечують та виникають у результаті її проведення

Надзвичайна –

виникає внаслідок надзвичайної події, які відрізняються від звичайної діяльності підприємства, і не очікується, що вони будуть повторюватись періодично

операційна

фінансова

інвестиційна

Функціональні моделі підприємств

ВИРОБНИЧА

ціль - максимізація обсягів виробництва продукції

РИНКОВО-ОРІЄНТОВАНА

ціль - ефективне пристосування до умов ринку

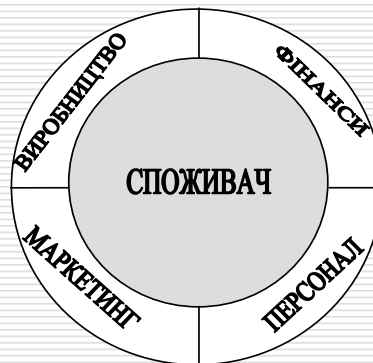
МАРКЕТИНГОВА

ціль - створення підприємства під вимоги ринку

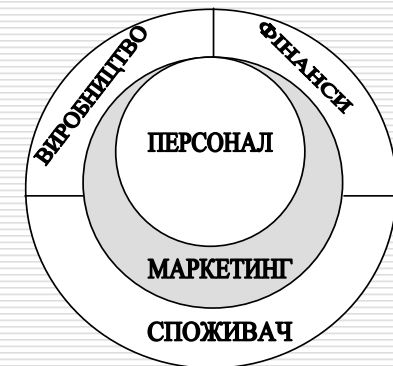
СПОЖИВАЦЬКА

ціль - повне задоволення вимог споживачів

КОМПРОМІСНА

ціль - задоволення вимог споживачів відповідно до можливостей підприємства

ІННОВАЦІЙНА

ціль - виявлення і задоволення вимог споживачів відповідно до можливостей підприємства

Класифікація підприємств

1. За метою діяльності

Комерційні підприємства, які займаються підприємницькою діяльністю, якій притаманні самостійність, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку

Некомерційні організації, самостійна, систематична господарська діяльність яких також спрямована на досягнення економічних, соціальних та інших результатів, але без мети одержання прибутку. До них належать благодійні, освітянські, медичні, наукові та інші організації невиробничої сфери економіки

Класифікація підприємств

2. За формами власності

- **приватне підприємство**, що засноване на основі приватної власності громадян чи суб'єкта господарювання (юридичної особи) з правом найму робочої сили. До таких відносять також індивідуальні та сімейні підприємства, але з правом використання тільки особистої праці;
- **колективне підприємство**, що засноване на власності його трудового колективу, а також кооперативу, іншого статутного товариства або громадської організації;
- **комунальне підприємство**, що засноване на власності певної територіальної громади;
- **державне підприємство**, що засноване на державній власності;
- **підприємства, засновані на змішаній формі власності**. До них належать підприємства, створені на базі об'єднання майна різних форм власності.

Класифікація підприємств

3. Залежно від способу утворення (заснування) та формування статутного

Унітарне підприємство

створюється одним засновником, який виділяє необхідне для того майно, формує відповідно до закону статутний фонд, не поділений на частки (паї), затверджує статут, розподіляє доходи, безпосередньо або через керівника, який ним призначається, керує підприємством і формує його трудовий колектив на засадах трудового найму, вирішує питання реорганізації та ліквідації підприємства

Корпоративне підприємство

утворюється двома або більше засновниками за їх спільним рішенням, діє на основі об'єднання майна та/або підприємницької чи трудової діяльності засновників, їх спільного управління справами, на основі корпоративних прав, у тому числі через органи, що ними створюються, участі засновників у розподілі доходів та ризиків підприємства

Класифікація підприємств

3) Залежно від способу утворення (заснування) та формування статутного

Індивідуальне підприємництво

у вигляді: фізичних осіб, які вправі займатися підприємницькою діяльністю без утворення юридичної особи; приватних підприємств, де одна особа є власником бізнесу, веде його із залученням найманих працівників, зареєструвавшись як юридична особа

Колективне підприємництво

у формі об'єднання підприємців – господарські товариства та суспільства, які створюються шляхом внесків засновників у статутний капітал. Учасниками господарських, товариств і суспільств можуть бути індивідуальні підприємці або юридичні особи

Класифікація підприємств

5. Залежно від кількості працюючих та доходів від будь-якої діяльності за рік

Малі, у тому числі мікропідприємства

- середньооблікова чисельність працюючих за звітний (фінансовий) рік не перевищує п'ятдесяти осіб;
  - обсяг валового доходу від реалізації продукції (робіт, послуг) за цей період не перевищує суми, еквівалентної десяти мільйонам євро за середньорічним курсом Національного банку України щодо гривні.
- Для мікропідприємств десяти осіб та два мільйони євро відповідно.

Великі підприємства

- середньо облікова чисельність працюючих за звітний (фінансовий) рік перевищує 250 осіб;
- обсяг валового доходу від реалізації продукції (робіт, послуг) за рік перевищує суму, еквівалентну п'ятдесяти мільйонам євро за середньорічним курсом Національного банку України щодо гривні.

Інші суб'єкти господарювання належать до **середніх підприємств**

Класифікація підприємств

6. За ознакою національної приналежності капіталу

- **національні**, капітал яких повністю належить суб'єктам господарювання своєї країни. Національна приналежність визначається також місцем розташування й реєстрації основної компанії;
- **іноземні**, якщо сто відсотків капіталу підприємства є власністю суб'єктів господарювання іноземних країн, які повністю або в певній частині, яка забезпечує їх контроль;
- **змішані або спільні підприємства**, що створені як вітчизняними так і іноземними суб'єктами для здійснення спільної діяльності

7. За видом та характером діяльності

виробничої сфери

невиробничої сфери

Відповідно до КВЕД на Україні виділяють підприємства промисловості, сільського господарства, будівництва, торгівлі, ресторанного господарства, транспорту, фінансової діяльності, операцій з нерухомим майном, освіти, охорони здоров'я, сфери послуг, культури та спорту

Класифікація підприємств

8. За міжгалузеву структуру

Моногалузеві
(монопродуктові)

Диверсифіковані
(в межах одного підприємства об'єднані різні види діяльності)

- **вузькоспеціалізовані підприємства**, що виготовляють обмежений асортимент продукції масового або багатосерійного виробництва;
- **багато профільні підприємства**, що випускають продукцію широкого асортименту та різноманітного призначення;
- **комбіновані**, на яких один вид сировини або продукції перетворюється паралельно або послідовно у другий, а далі у третій вид

---

2. Підприємництво як сучасна форма господарювання.

Підприємництво (господарська комерційна діяльність) - самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку (Господарський кодекс України ст. 42, гл. 4)

Принципи підприємництва

- вільний вибір підприємцем видів підприємницької діяльності;
- самостійне формування підприємцем програми діяльності, вибору постачальників і споживачів продукції, що виробляється, залучення матеріально-технічних, фінансових та інших видів ресурсів, використання яких не обмежено законом, встановлення цін на продукцію та послуги відповідно до закону;
- вільний найм підприємцем працівників;
- комерційний розрахунок та власний комерційний ризик;
- вільне розпорядження прибутком, що залишається у підприємця після сплати податків, зборів та інших платежів, передбачених законом;
- самостійне здійснення підприємцем зовнішньоекономічної діяльності, використання підприємцем належної йому частки валютної виручки на свій розсуд (ст. 44 гл. 4 Кодексу).

ФУНКЦІЇ ПІДПРИЄМНИЦТВА

Новаторська

генерування та активне використання новаторських ідей і проектів (технічних, організаційних, управлінських та ін.), здійснення дослідно-конструкторських розробок, створення нових товарів і надання нових послуг, відкриття та завоювання нових ринків тощо

Організаційна

впровадження нових форм і методів організації маркетингу, виробництва, реклами, продажу та інших господарських операцій; нових форм заробітної плати та їх оптимальне поєднання з традиційними, основних елементів системи продуктивних сил та контроль за їх виконанням

Господарська

найбільш ефективне формування та використання трудових, матеріальних, фінансових, інтелектуальних та інформаційних ресурсів

Соціальна

виготовлення товарів і послуг, необхідних суспільству, відповідно до головної мети, вимог дії основного економічного закону

ВИДИ ПІДПРИЄМНИЦТВА

виробниче підприємництво –
діяльність, спрямована на виробництво продукції, виконання робіт, надання послуг

комерційне підприємництво -
діяльність, пов'язана з операціями перепродажу товарів та послуг

фінансове підприємництво –
здійснення операцій із специфічним товаром:
грошима, валютою, цінними паперами

посередницьке підприємництво –
діяльність, спрямована на поєднання сторін,
що мають інтерес до взаємної угоди та ін.

ВИДИ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Питання для самоконтролю:

1. Назвіть загальні ознаки підприємства.
2. Які основні функції виконують підприємства в економіці держави?
3. Розкрийте сутність головних напрямків діяльності підприємства.
4. Дайте характеристику звичайної та надзвичайної діяльності підприємства.
5. Надайте характеристику основним принципам підприємницької діяльності.
6. Які функції виконує підприємництво?
7. Які види професійної підприємницької діяльності Вам відомі та у чому полягають їх особливості?
8. Назвіть визначальні особливості підприємницького стилю діяльності.

ЗОВНІШНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ГОСПОДАРЮВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ

1. Середовище господарювання підприємств.

2. Вплив зовнішнього середовища на діяльність підприємства як відкритої економічної системи.

3. Поведінка підприємств у ринковому середовищі.

---

1. Середовище господарювання підприємств.

Середовище господарювання підприємства – це сфера умов і факторів, які впливають на його розвиток та вимагають прийняття рішень спрямованих на пристосування до них

**Моделі середовища
господарювання
підприємств**

1. Модель галузевої структури або п'яти конкурентних сил

2. Модель пізнавальних систем (прийняття рішень)

3. Модель сфери дії організації

4. Ієрархічна модель

5. Екологічна модель

Зацікавленими сторонами є всі групи чи особи (стейкхолдери), які мають відношення до підприємства

- інвестори, що вкладають свій капітал з певною часткою ризику з метою отримання прибутку;
- кредитори, що тимчасово надають кошти в обмін на деякий раніше встановлений дохід;
- менеджери підприємства;
- співробітники підприємства, зацікавлені в отриманні інформації про здатність підприємства своєчасно виплачувати заробітну платню, проводити інші передбачені законодавством, трудовими і колективними договорами виплати;
- постачальники, що розраховують на інформацію чи будуть своєчасно здійснені їм виплати;
- споживачі (клієнти підприємства), що розраховують на стабільність постачань, високу якість продукції та належну фінансову стійкість й репутабельність підприємства;
- громадські та державні організації, оскільки від успішного функціонування підприємства залежить економічний добробут регіону.

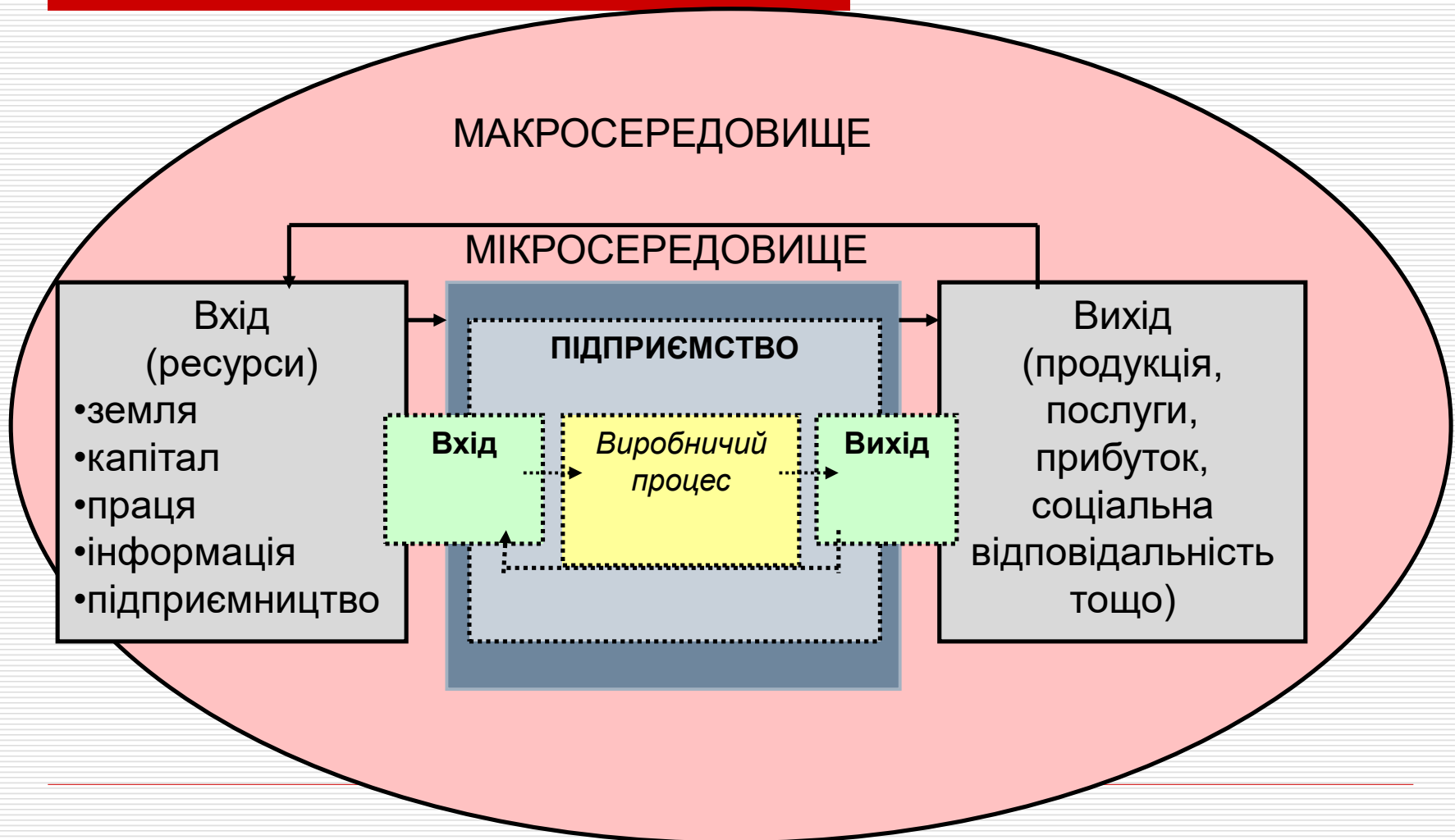

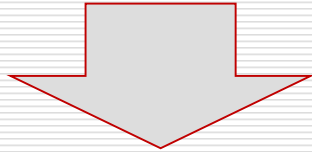
2. Вплив зовнішнього середовища на діяльність підприємства як відкритої економічної системи.

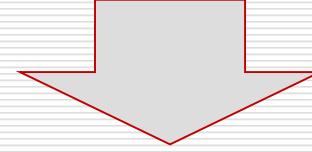
Підприємство як відкрита економічна система

Підприємство як відкрита економічна система

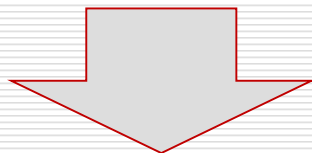

Внутрішнє середовище підприємства формується під впливом змінних, які здійснюють безпосередній вплив на процес виробництва, торгівлі та інші діяльності

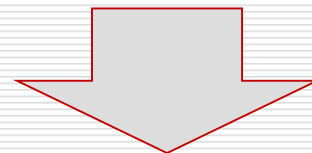

Зовнішнє середовище (навколишнє оточення, довкілля) – у широкому розумінні являє собою сукупність господарських формувань, економічних, суспільних і природних умов; національних та міждержавних інституціональних структур та інших зовнішніх відносно підприємства умов, що діють у глобальному середовищі

ЗОВНІШНЄ СЕРЕДОВИЩЕ – сукупність господарських формувань, економічних, суспільних і природних умов; національних та міждержавних інституціональних структур та інших зовнішніх відносно підприємства умов, що діють у глобальному середовищі

МАКРОСЕРЕДОВИЩЕ – це середовище, структурні елементи якого мають опосередкований вплив на діяльність підприємства. Воно складається з сукупності факторів, що формують довгострокову результативність підприємства, і на які воно не може впливати взагалі, або має незначний вплив

МІКРОСЕРЕДОВИЩЕ – це середовище прямого впливу на діяльність підприємства, яку охоплює сукупність факторів, що формують довгострокову результативність підприємства і перебувають під безпосереднім контролем його власників, керівників та працівників

ОСНОВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЗОВНІШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

- **взаємозв'язок** – це рівень сили, з яким зміна одного фактора впливає на інші фактори зовнішнього середовища;
- **складність** – число факторів, на яке виробнича система повинна реагувати з метою свого виживання;
- **рухливість** – це швидкість, з якою відбуваються зміни в оточенні організації;
- **невизначеність** -- залежить від якості інформації, якою володіє підприємство з приводу конкретного фактора зовнішнього середовища.

Фактори мікросередовища (прямого впливу) на діяльність підприємства

Постачальники - підприємства та особи, які приймають участь у процесі матеріально-технічного забезпечення виробничої діяльності підприємства

Споживачі, вирішуючи які саме товари або послуги їм потрібні, визначають для підприємства які саме товари та послуги необхідно виробити

Конкуренти, в більшості випадків, визначають, які саме товари або послуги можна реалізувати та за якою ціною

Держава виступає регулюючою, захищаючою та керівною ланкою для підприємств

ФАКТОРИ ЗОВНІШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА НЕПРЯМОГО ВПЛИВУ

ФАКТОРИ ЗОВНІШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА НЕПРЯМОГО ВПЛИВУ

Економічні

- наявність в країні основних галузей економіки;
- інфраструктура економіки: транспорт, комунікації;
- податкова політика, пільги, штрафи, санкції;
- склад і структура фінансово-банківської системи;
- загальний стан економіки і показники її розвитку

Екологічні

- земельні та водні ресурси, повітряний басейн і характеристика;
- рослинний і тваринний світ;
- природні умови діяльності підприємства (температурний режим, погодні умови);
- тенденція екологічних змін навколо підприємства

Науково-технічні

ФАКТОРИ ЗОВНІШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА НЕПРЯМОГО ВПЛИВУ

Міжнародні

- стан і тенденції розвитку міжнародних економічних відносин;
- міжнародні і регіональні організації, що сприяють розвитку міжнародного бізнесу;
- міжнародні навчальні заклади, наукові дослідження, конференції, симпозиуми;
- стан міжнародного транспорту і міжнародних комунікацій;
- посольства і торговельні представництва в інших країнах;
- міжнародні багатосторонні і двосторонні договори тощо

Соціально-культурні

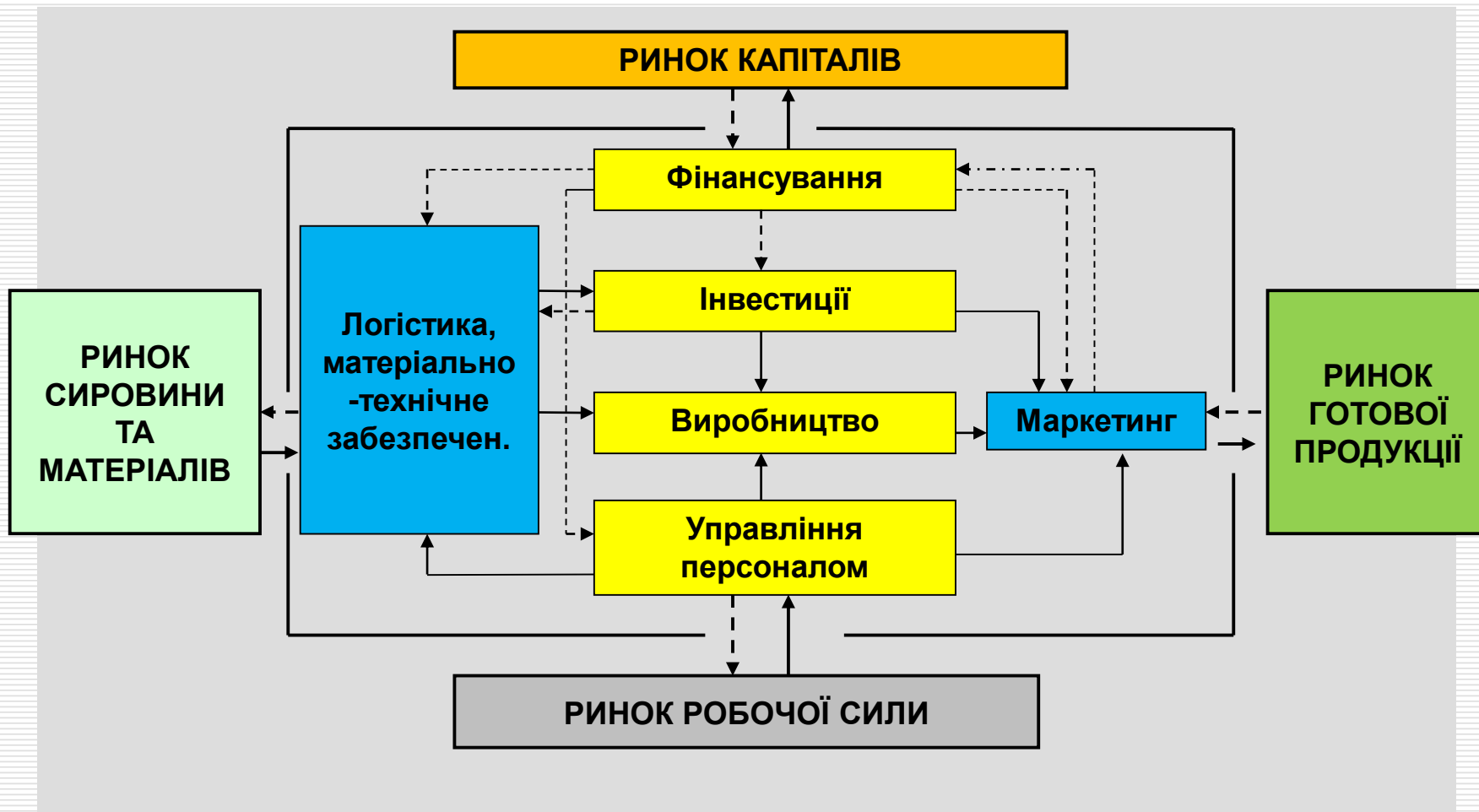
- кількість населення країни, його демографічна і вікова характеристика;
- кількість і структура сімей, їх традиції і звичаї;
- рівень кваліфікації, освіти, трудові навички населення;
- рівень доходів населення, структура потреб і т. ін.

---

3. Поведінка підприємств у ринковому середовищі.

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ФАЗ ПРОЦЕСУ ВИРОБНИЦТВА З РИНКОВИМ СЕРЕДОВИЩЕМ

ВИРОБНИЦТВО – це регульований людьми процес використання та комбінування матеріальних благ й послуг (факторів виробництва) з метою створення інших матеріальних й нематеріальних благ та послуг

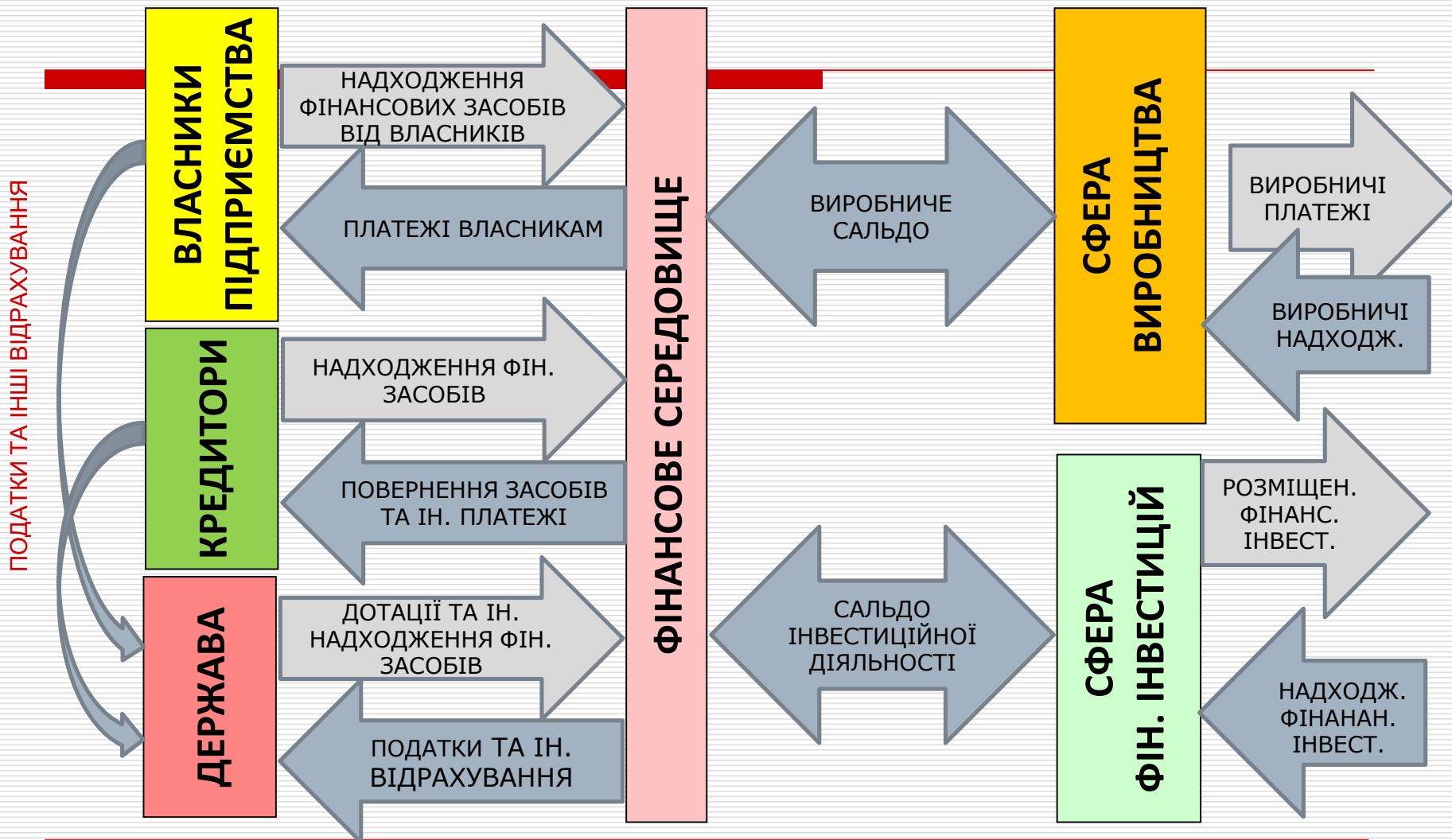
Виробничу функцію підприємства формально можна представити наступним чином:

$$f(r_1, r_2, \dots, r_m, x_1, x_2, \dots, x_n) = 0$$

Цей запис виробничої функції передбачає наявність m факторів виробництва $i = 1, 2, \dots, m$ з відповідними обсягами їх залучення r_i та n видів продукції $j = 1, 2, \dots, n$ з обсягами випуску x_j .

РУХ ОСНОВНИХ ПОТОКІВ, НАДХОДЖЕНЬ ТА ПЛАТЕЖІВ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Питання для самоконтролю:

1. Дайте визначення середовищу господарювання підприємства.
2. Хто такі стейкхолдери і які їх основні цілі?
3. Охарактеризуйте механізм функціонування підприємства як відкритої економічної системи.
4. Що являє собою внутрішнє та зовнішнє середовище підприємства?
5. Дайте визначення мікросередовища та макросередовища.
6. Надайте характеристику основних факторів мікросередовища підприємства та взаємозв'язку між ними.
7. Які фактори макросередовища впливають на функціонування підприємства?
8. Охарактеризуйте поведінку підприємств у ринковому середовищі.
9. Як взаємопов'язані фази процесу виробництва з ринковим середовищем?

СТРУКТУРА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

- 1. Структура підприємства.**
  - 2. Інфраструктура підприємства.**
  - 3. Система управління підприємством.**
-

---

1. Структура підприємства

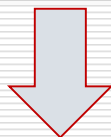

Структура (від лат. Structure – побудова, розміщення) підприємства означає його внутрішню будову і зв'язок складових частин

Загальна структура підприємства – це комплекс виробничих підрозділів, організацій з управління підприємством та обслуговуванням працівників, їхня кількість, величина, взаємозв'язки та співвідношення між ними за розміром зайнятих площ, чисельності працівників і пропускної здатності.

виробнича структура – це склад цехів, виробництв та інших виробничих підрозділів підприємства і взаємозв'язки між ними

організаційна структура – це організації з управління підприємством, що визначають склад, взаємодію та підпорядкованість її елементів

Виробнича структура підприємства

є формою організації виробничого процесу підприємства, які є основними й утворюють основне виробництво.

**Предметна
виробнича
структура**

визначає послідовність використання засобів праці у технологічному процесі, застосування високопродуктивного обладнання, інструментів, штампів тощо

**Технологічна
виробнича
структура**

визначає чітку технологічну відокремленість. Ця структура спрощує управління цехом, дає змогу маневрувати розміщенням людей, полегшує перехід з однієї номенклатури виробів на іншу

**Предметно-
технологічна
виробнича
структура**

характеризує наявність на одному й тому самому підприємстві основних цехів, які організовані за предметним та технологічним принципом

Елементи виробничої структури підприємства

Цех - основна виробнича одиниця, відокремлена ланка, у якій реалізуються виробничі процеси

Основні цехи
Допоміжні цехи
Другорядні цехи
Підсобні цехи

Ділянка – це найменша адміністративно-виробнича ланка, у якій колектив працівників виконує однотипні технологічні роботи з виробництва однотипного продукту

Робоче місце – це частина виробничої площі, де робітник обслуговує процес виробництва, використовуючи відповідне устаткування

---

2. Інфраструктура підприємства.

Інфраструктура підприємства – комплекс цехів, господарств і служб підприємства, які забезпечують необхідні умови для функціонування підприємства

Виробнича інфраструктура - комплекс підрозділів, які прямо не беруть участі в створенні продукції підприємства, але сприяють роботі основних цехів, створюючи необхідні для цього умови (допоміжні та обслуговуючі цехи та господарства); магістральні об'єкти, комунікаційні мережі, засоби збору й обробки інформації тощо)

Соціальна інфраструктура - сукупність підрозділів, які забезпечують задоволення соціально-побутових та культурних потреб працівників підприємства. Вона складається з підрозділів громадського харчування, дитячих дошкільних установ, охорони здоров'я, організації відпочинку, житлово-комунального господарства

СТРУКТУРНІ ПІДРОЗДІЛИ СИСТЕМИ ТЕХНІЧНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ ВИРОБНИЦТВА

Ремонтне господарство

здійснює технічне обслуговування та ремонт засобів праці, монтаж і введення в дію нового устаткування, виготовлення запасних частин і нестандартного обладнання, модернізацію діючих машин та устаткування.

Інструментальне господарство

займається придбанням, проектуванням, виготовленням, відновленням і ремонтом технологічної оснастки, її обліком, зберіганням і видачою на робочі місця.

СТРУКТУРНІ ПІДРОЗДІЛИ СИСТЕМИ ТЕХНІЧНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ ВИРОБНИЦТВА

Транспортне господарство

займається вантажно-розвантажувальними роботами та переміщенням вантажів

СТРУКТУРНІ ПІДРОЗДІЛИ СИСТЕМИ ТЕХНІЧНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ ВИРОБНИЦТВА

Енергетичне господарство

- електросилове – генераторні та трансформаторні установки, електричні мережі, акумуляторне господарство;
- теплосилове – котельні, теплосилові мережі, водопостачання, каналізація;
- газове – газогенераторні станції, газові мережі, холодильні та вентиляційні установки;
- пічне – нагрівальні й термічні печі;
- слабкострумове – різні види;
- енергоремонтне – технічне обслуговування, ремонт і модернізація різноманітного енергообладнання

СТРУКТУРНІ ПІДРОЗДІЛИ СИСТЕМИ ТЕХНІЧНОГО ОБСЛУГОВУВАННЯ ВИРОБНИЦТВА

Складське господарство

- **матеріальні склади** – для зберігання запасів сировини, матеріалів, палива, комплектуючих виробів та інших матеріальних цінностей, що надходять на підприємство ззовні;
- **виробничі склади** – для зберігання напівфабрикатів власного виготовлення; до них включають також центральний інструментальний склад, цехові інструментально-роздавальні комори, склади запасних частин та устаткування;
- **збутові склади** – для зберігання готової продукції та відходів виробництва, що підлягають реалізації; їх підпорядковано відділу збуту підприємства.

СТРУКТУРНІ ПІДРОЗДІЛИ СОЦІАЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

- їдальні, кафе, буфети;
- лікарні, поліклініки, медпункти;
- власні житлові будинки, заклади побутового обслуговування;
- школи, професійно-технічні училища, факультети та курси підвищення кваліфікації;
- дитячі дошкільні заклади, бібліотеки;
- бази та будинки відпочинку, спортивні споруди тощо

---

3. Система управління підприємством.

Управління підприємством –

цілеспрямована діяльність, що представляє собою сукупність методів, засобів і форм ефективної координації роботи людей (трудових колективів) для досягнення поставлених завдань або визначеної мети (підвищення результативності виробництва, зростання прибутку)

Керуюча підсистема (суб'єкт управління) –

людина або група людей, які здійснюють управлінський вплив на керовану підсистему (об'єкт управління) за допомогою певних засобів.

Керована підсистема підприємства являє собою єдність соціального (люди) і технічного елементів процесу виробництва (сировина, обладнання, технологія тощо)

ФУНКЦІЇ УПРАВЛІННЯ – це спеціалізовані види управлінської діяльності, які виникають внаслідок розподілу процесу управління на окремі складові за ознакою подібності змісту робіт, що виконуються в їх межах, та їхньої цільової спрямованості

**загальні
функції
управління**

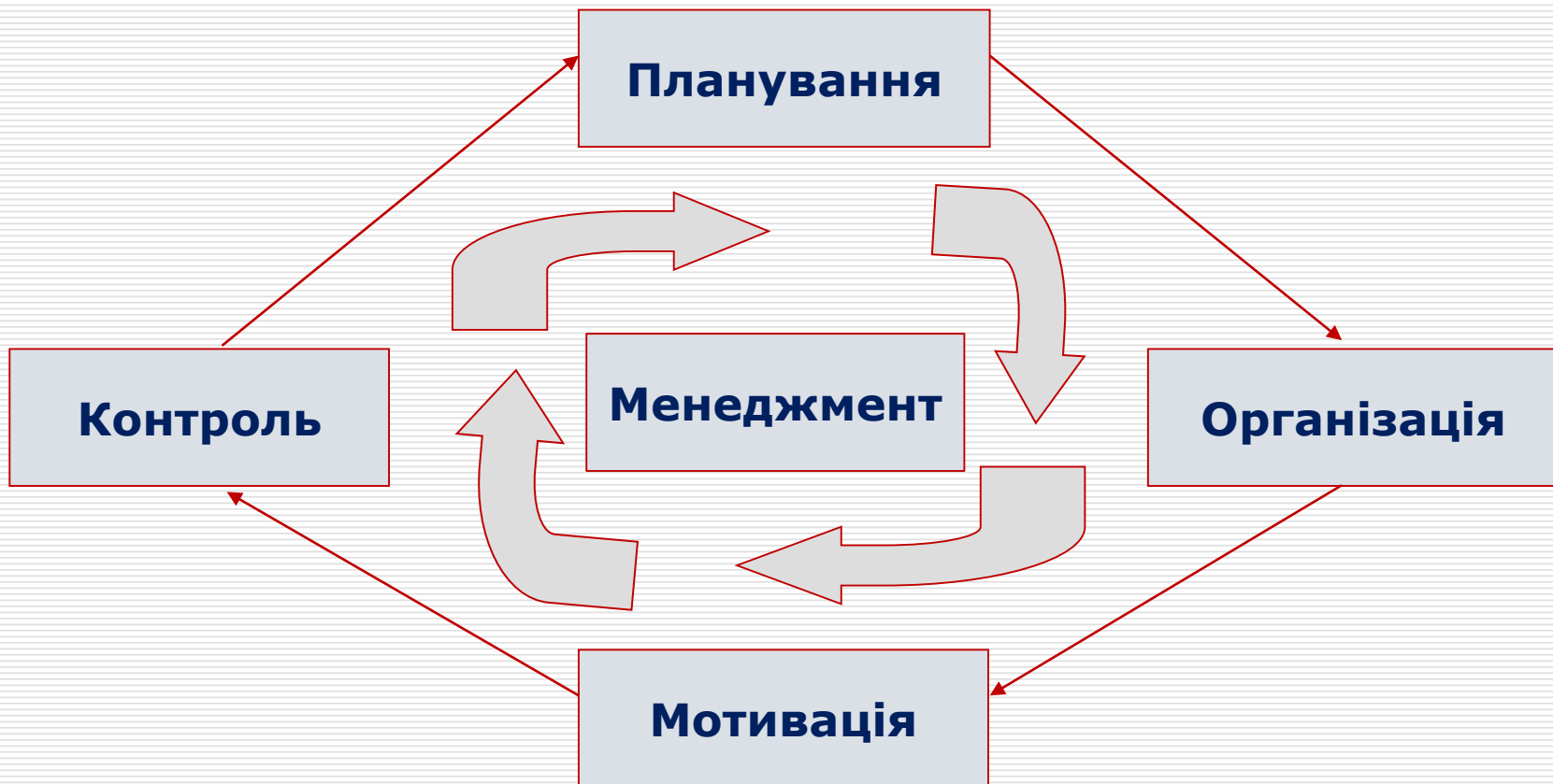
- планування
- організація
- мотивація
- контроль

**конкретні
функції
управління**

- управління маркетинговою діяльністю
- управління виробничою діяльністю
- управління збутовою діяльністю
- управління зовнішньо-економічною діяльністю
- управління фінансовою діяльністю
- управління інноваційною діяльністю
- управління соціальною діяльністю

Цикл менеджменту

Загальні функції управління

Планування

процес визначення мети діяльності підприємства, передбачення майбутнього розвитку і об'єднання індивідуальних завдань членів організації для досягнення загального результату

процес формування структури системи, розширення завдань, обов'язків і відповідальності між членами організації для досягнення загальної мети її діяльності

Організація

Мотивація

процес, який спонукає членів організації до сумісних дій, які забезпечують досягнення загальної мети

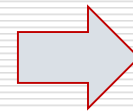
процес вимірювання досягнутих за певний період результатів, порівняння досягнутих із запланованими, коригування діяльності, яка в сукупності забезпечує виконання організацією своїх планів

Контроль

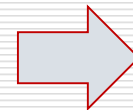
Методи управління діяльністю підприємств

Економічні методи управління –

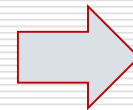
це прийоми та способи управління, які реалізують матеріальні інтереси участі людини у будь-якій діяльності, через використання товарно-грошових відносин

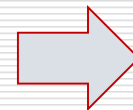
**економічні
важелі**

податки

**амортизаційна
політика**

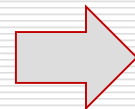
**державне
регулювання**

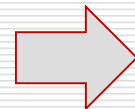
Методи управління діяльністю підприємств

Адміністративно-правові методи управління

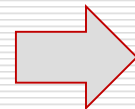
передбачають юридичний (правовий і адміністративний) вплив на відносини людей в процесі виробництва, оскільки ці відносини регулюються певними правовими нормами

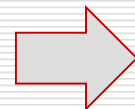
законодавчі акти

інструкції

положення

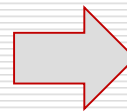

накази та розпорядження

Методи управління діяльністю підприємств

Соціально-психологічні методи управління

реалізують мотиви соціальної поведінки людей, оскільки традиційні форми матеріального заохочення поступово втрачають своє стимулююче значення

вивчення соціальних запитів та інтересів членів колективу, сфери виробництва, громадської думки

Організаційна структура управління – це форма реалізації методів управління підприємством, яка визначає склад, взаємодію та підпорядкованість її елементів

Типи організаційних структур управління

**Лінійна структура управління -
між елементами існують одноканальні
взаємодії, кожен підлеглий має одного
керівника**

Переваги	Недоліки
<ul style="list-style-type: none"> ▪ чіткість взаємовідносин; ▪ оперативність управлінських рішень; ▪ надійний контроль.	керівник повинен бути висококваліфікованим універсалом, здатним вирішувати будь-які стратегічні й поточні питання діяльності усіх підрозділів підприємства

ЛІНІЙНО-ШТАБНА СТРУКТУРА УПРАВЛІННЯ -

створення спеціальних функціональних служб (штабів), які допомагають йому вирішувати певні виробничі завдання та формувати відповідні управлінські рішення. при цьому штаби не дають безпосередніх розпоряджень лінійним керівникам

Переваги	Недоліки
<ul style="list-style-type: none"> ▪ лінійні керівники мають можливість сконцентрувати увагу на поточному лінійному керівництві	<ul style="list-style-type: none"> ▪ зростання управлінських витрат; ▪ зниження оперативності

ФУНКЦІОНАЛЬНА СТРУКТУРА УПРАВЛІННЯ

передбачає наявність штабів, їх персонал має і право керівництва і прийняття рішень.

Тому кожен виробничий підрозділ отримує розпорядження водночас від декількох керівників функціональних підрозділів

Переваги	Недоліки
компетентне керівництво по кожній функції управління	можлива суперечливість і неузгодженість рішень, зниження оперативності

Дивізіональна структура управління

Вищі ланки управління займаються лише загальними питаннями (фінансовими, юридичними, кадровими), а решту своїх функцій делегують виробничим підрозділам, які мають власну структуру управління та можуть автономне функціонувати

Матрична структура управління

створення поряд з лінійними керівниками й раціональним апаратом управління тимчасових проектних груп, які утворюються з фахівців постійних функціональних підрозділів і займаються створенням нових видів продукції

Множинна структура управління

у її основі лежить поєднання різних організаційних структур управління

Питання для самоконтролю:

1. Дайте визначення поняттям «структура підприємства», «загальна структура підприємства» «виробнича структура підприємства», «організаційна структура підприємства».
2. Охарактеризуйте основні типи виробничої структури підприємства.
3. Які фактори впливають на формування виробничої структури підприємства?
4. Надайте визначення виробничій ділянці та робочому місцю.
5. Визначте сутність інфраструктури підприємства, які її види ви знаєте?
6. Дайте визначення управлінню, управлінню підприємством.
7. Які функції виконує управління?
8. Охарактеризуйте типи організаційних структур управління.

ПЛАНУВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

- 1. Сутнісна характеристика планування.**
  - 2. Види та методологічні основи планування на підприємстві.**
  - 3. Стратегічне, тактичне та оперативне планування.**
  - 4. Бізнес-план, його роль і призначення. Основні розділи**
-

---

1. Сутнісна характеристика планування.

Сутнісна характеристика планування

Планування –

це процес визначення цілей, що їх підприємство передбачає досягти за певний період, а також способів досягнення таких цілей

План –

це робочий інструмент досягнення поставленої мети суб'єктом підприємництва, створений і розписаний по виконавцях, часу і засобам

Основною метою плану є реалізована подія

Основним завданням планування є вибір вольових відповідальних дій в умовах наявних ресурсних обмежень, збалансованих по виконавцях часу, ресурсам

Основні принципи планування

1. Цільова спрямованість

Цілі підприємства

- господарсько-економічні, зумовлені вимогами забезпечення високої ефективності виробничої системи;
- виробничо-технологічні, що відображають основне функціональне призначення підприємства;
- науково-технічні, тобто постійне прискорення науково-технічного прогресу, що матеріалізується в поліпшенні продукції та оновленні технічної бази виробництва;
- соціальні – більш повне забезпечення матеріальних і духовних потреб працівників підприємства;
- екологічні – забезпечення вимоги відтворюваності ресурсів та виготовлення екологічно безпечної продукції

Основні принципи планування

2. Принцип системності

передбачає, щоб планування охоплювало всі сфери діяльності підприємства, усі тенденції, зміни та зворотні зв'язки в його системі

3. Принцип безперервності

означає:

- підтримку безперервної планової перспективи;
- взаємоузгодження довго-, середньо- та короткострокових планів;
- своєчасне коригування перспективних і поточних планів.

4. Принцип оптимальності використання ресурсів

означає, що підприємство, орієнтуючись на потреби, умови і кон'юнктуру ринку, має інтенсифікувати виробництво, впроваджувати досягнення науково-технічного прогресу

Основні принципи планування

4. Принцип оптимальності використання ресурсів

означає, що підприємство, орієнтуючись на потреби, умови і кон'юнктуру ринку, має інтенсифікувати виробництво, впроваджувати досягнення науково-технічного прогресу

5. Принцип збалансованості

тобто необхідна та достатня кількісна відповідність між взаємопов'язаними розділами і показниками плану. Збалансованість – це визначальна умова обґрунтованості планів, реальності їхнього виконання

Основні принципи планування

5. Принцип збалансованості

тобто необхідна та достатня кількісна відповідність між взаємопов'язаними розділами і показниками плану. Збалансованість – це визначальна умова обґрунтованості планів, реальності їхнього виконання

6. Принцип адекватності

полягає в тому, що будь-які зміни в кон'юктурі ринку, асортименті товарів, використанні тих або інших ресурсів, застосуванні нової техніки, і нових технологій повинні відображатися адекватно у всій системі планування

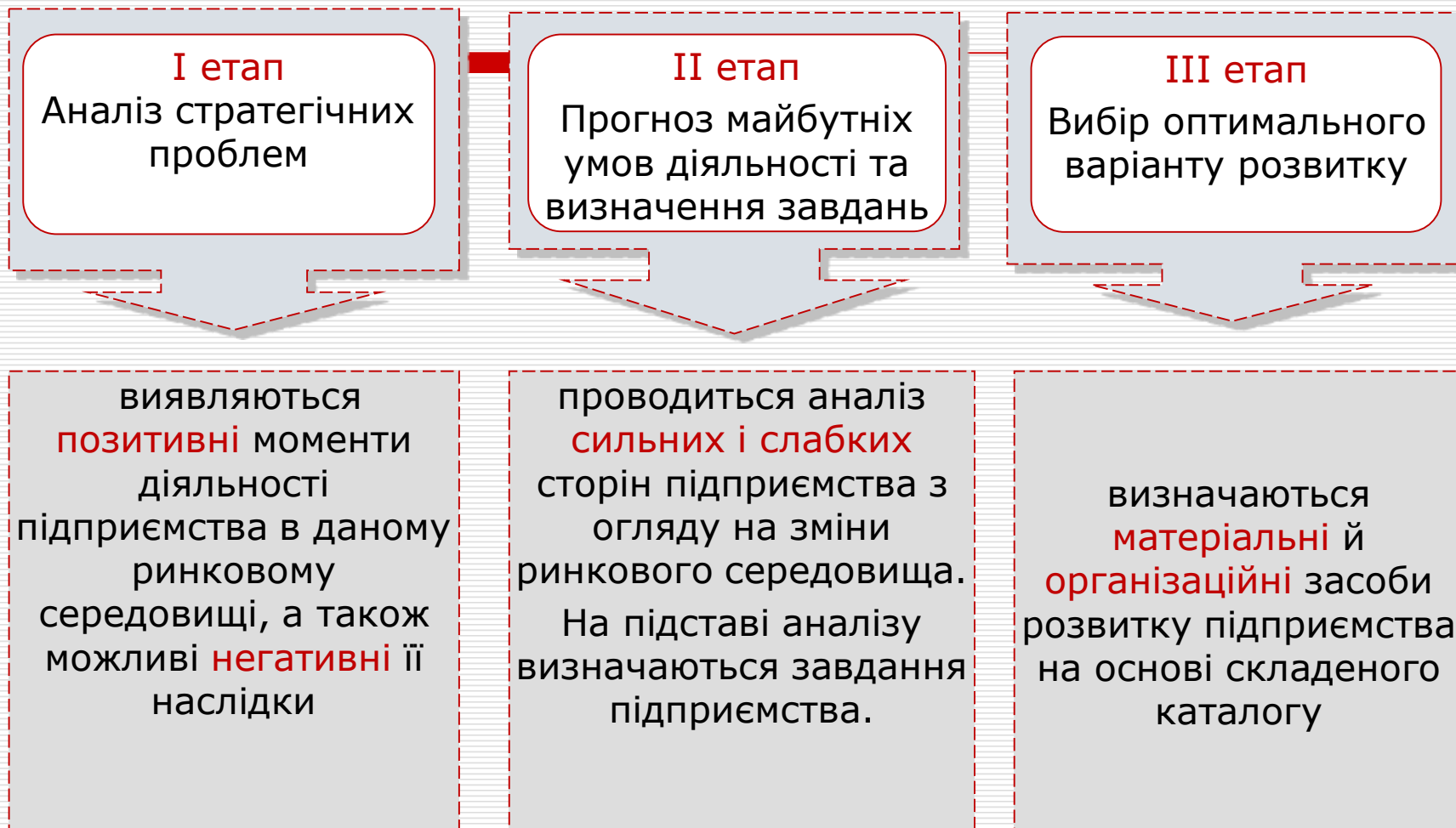
---

1. Види та методологічні основи планування на підприємстві.

Етапи сучасного планування

Переваги планування

- прагнення вирішити задачу раціонально і з меншими витратами;
- обміркована підготовка до використання майбутніх переваг середовища господарювання;
- поліпшення координації дій виконавців;
- посилення колективних можливостей додатка сил за рахунок спільних дій зацікавлених осіб;
- більш раціональне використання обмежених ресурсів;
- можливість контролю за подіями і визначення проблем у діяльності.

Недоліки планування

- неможливість відобразити в плані все різноманіття життєвих умов, особливо в складно організованих системах;
- стабільність прийнятого рішення, що може обернутися збитком при динамічних обставинах бізнесу;
- необхідність ресурсів (часу і засобів) для розробки плану.

Класифікація планів

1. За часом

- довгострокові (на 5–10 років);
- середньострокові (на 3–5 років);
- короткострокові (на 1–3 роки),
- поточні (на 1 рік у тому числі сезонні)
- оперативні (до 1 року)

3. За ступенем визначення параметрів

- детерміновані (з чітко визначеними параметрами);
- вірогіднісні (з нечіткими параметрами)

2. За об'єктами господарювання

- внутрішньофірмові.
- державні (регіональні, обласні, муніципальні)

Класифікація планів

4. За ознакою тимчасової орієнтації

- реактивні, тобто орієнтовані на закріплення досягнень минулого;
- інактивні, тобто інертні за плановими діями;
- преактивні, тобто з високим рівнем активності, спрямованим на істотне перетворення дійсності

5. За призначенням

- директивні, обов'язкові для виконання;
- індикативні, тобто рекомендаційні для виконання

6. За масштабністю цілей

- стратегічні, що передбачають глобальні цілі;
- бізнес-плани, тобто орієнтовані на досягнення окремої угоди

Класифікація планів

7. За конкретною установкою

- функціональні;
- одноразові;
- стабільні

9. Стосовно дійсності

- основні, тобто офіційно прийняті;
- вірогідності (випадкові)

8. За функціями діяльності (функціональні плани)

- маркетингу;
- прибутку і рентабельності;
- інвестицій;
- витрат виробництва;
- персоналу;
- доходів;
- фінансів й ін.

Класифікація планів

10. За об'єктами планування

- цільове планування, що відноситься до визначення стратегічних і тактичних цілей;
- планування засобів, що відноситься до визначення засобів досягнення поставлених цілей;
- програмне планування, що відноситься до розробки і реалізації конкретних програм

11. За змістом планових рішень виділяють

- стратегічне;
- тактичне,
- оперативно-календарне

Планування діяльності підприємства

Залежно від тривалості планового періоду

Перспективне планування

Поточне планування

**довгостроковий
план**

**середньостроковий
план**

розроблення планів на всіх рівнях управління підприємством і в усіх напрямках його діяльності на більш короткі періоди (день, тиждень, місяць, рік)

Методи планування

1. Ресурсний метод

застосовується здебільшого в умовах монополії або при слабо розвиненій конкуренції

2. Цільовий метод

припускає планування всієї діяльності підприємства відповідно до поставленої мети

3. Метод екстраполяції

ґрунтується на визначенні динаміки показників у минулому (базові), припускаючи, що темпи та пропорції, досягнуті на момент розроблення плану будуть збережені в майбутньому

4. Інтерполяційний метод

підприємство встановлює мету, що має досягти в майбутньому

5. Пробно-статистичний метод

передбачає використання фактичних статистичних даних за попередні роки, середніх показників під час встановленні планових показників

Методи планування

6. Факторний метод

планові значення показників обчислюють на основі розрахунків впливу найважливіших чинників, що зумовлюють зміни цих показників

7. Нормативний метод

планові показники розраховуються на основі прогресивних норм використання ресурсів з урахуванням їх змін у результаті впровадження організаційно-технічних заходів у плановому періоді

8. Балансовий метод

розроблення спеціальних таблиць – балансів, в одній частині яких із різноманітним ступенем деталізації показують усі напрямки використання ресурсів відповідно до потреб, а в іншій – надходження цих ресурсів

9. Матричний метод

є подальшим розвитком балансового та є побудовою моделей взаємозв'язків між виробничими підрозділами та показниками

**1. Стратегічне, тактичне та оперативне
планування.**

Стратегічне планування -

процес систематизованого визначення довгострокових цілей і напрямів діяльності підприємства

Етапи стратегічного планування

Перший етап – визначення місії

Другий етап – визначення стратегічних цілей

Третій етап – аналіз зовнішнього середовища

Четвертий етап – аналіз внутрішнього потенціалу підприємства, перспектив його розвитку

П'ятий етап – вибір генеральної стратегії підприємства

Стратегія – це генеральна комплексна програма дій, яка визначає пріоритетні для підприємства проблеми, його місію, головні цілі та розподіл ресурсів для їхнього досягнення

**Види головних стратегій
діяльності підприємства**

Стратегія зростання відображає намір підприємства збільшувати обсяги продажу, прибутку, капітальних вкладень

Стратегія стабілізації (сталості) відображає прагнення підприємства зберегти досягненні обсяги виробництва та застосовується в основному в умовах істотної нестабільності обсягів продажу і прибутку

Стратегія виживання застосовується часто як оборонна стратегія в умовах глибокої кризи діяльності підприємства

Тактичні плани складаються з метою конкретизації, доповнення та коригування стратегії з урахуванням змін у зовнішньому середовищі господарювання, непередбачених прогнозом, та поточного положення підприємства на ринку

Довгострокові плани

Середньострокові плани розробляються на період у кілька років для конкретизації, деталізації завдань довгострокового стратегічного плану

Короткострокові плани (на період в один рік)

СТРУКТУРА СЕРЕДНЬО- І КОРОТКОСТРОКОВИХ ПЛАНІВ

1. Маркетингова діяльність (плани маркетингу для основних виробів і загальний план для всієї продукції підприємства).
2. Виробнича діяльність (випуск продукції у натурі і за вартістю, обґрунтування виробничої програми підприємства).
3. Науково-дослідні, експериментальні роботи (нові технології та вироби).
4. Праця, кадри, соціальний розвиток колективу (персонал, фонд заробітної плати, продуктивність, умови праці).
5. Капітальні вкладення та капітальне будівництво (інвестиції, будівельно-монтажні роботи).
6. Матеріально-технічне забезпечення (потреба в матеріальних ресурсах та джерела їх задоволення).
7. Організація виробництва, праці та управління (удосконалення форм і методів, структурна перебудова).
8. Природоохоронна діяльність (заходи стосовно охорони й раціонального використання ресурсів).
9. Зовнішньоекономічна діяльність (показники цієї діяльності).
10. Витрати, прибуток, рентабельність (собівартість виробів і всього обсягу продукції, прибуток і рентабельність).
11. Фінансова діяльність (баланс доходів і витрат, взаємовідносини з бюджетом, кредитні відносини).

Оперативне планування

Оперативне планування є, з одного боку, завершальною ланкою у системі планування діяльності підприємства, а з іншого, – засобом виконання довго-, середньо- та короткострокових планів, основним важелем поточного управління виробництвом

Основні завдання оперативного планування

- забезпечення виконання плану виробничої діяльності (випуск планової продукції в заплановані строки) за рівномірної роботи всіх підрозділів підприємства;
- встановлення оптимального режиму роботи підприємства, що сприятиме найбільш ефективному й повному використанню устаткування та робочої сили;
- максимальне скорочення тривалості виробничого циклу та обсягів незавершеного виробництва.

---

1. Бізнес-план, його роль і призначення. Основні розділи

Бізнес-план - документ, що містить обґрунтування дій, які необхідно здійснити для реалізації будь-якого комерційного проекту або створення нового підприємства

Функції бізнес-плану

- може бути використаний для розроблення концепції ведення бізнесу та генеральної стратегії розвитку підприємства;
- **може виконувати функцію планування;**
- допомагає оцінювати і контролювати процес розвитку основної діяльності підприємства;
- **необхідний для залучення грошових коштів;**
- необхідний для залучення приватних інвесторів, ефективного використання інвестицій, конкурсного розміщення державних інвестицій у високоефективні проекти

Розділи бізнес-плану

1. Можливості фірми (резюме).
2. Види товарів (послуг).
3. Ринки збуту товарів (послуг).
4. Конкуренція на ринках збуту.
5. План маркетингу.
6. План виробництва.
7. Організаційний план.
8. Правове забезпечення діяльності фірми.
9. Оцінка ризику та страхування.
10. Фінансовий план.
11. Стратегія фінансування.

Питання для самоконтролю

1. У чому полягає сутність планування? Обґрунтуйте необхідність планування господарсько-фінансової діяльності підприємства.
2. Як відбувається процес планування з погляду здійснення управлінських функцій?
3. Охарактеризуйте основні принципи планування діяльності підприємства.
4. Назвіть етапи сучасного планування діяльності підприємства й охарактеризуйте їх сутність.
5. Які види планування діяльності підприємства вам відомі?
6. Охарактеризуйте основні методи планування. Який з методів планування є найточнішим, у чому полягає його сутність?

ВИРОБНИЧА ПРОГРАМА І ВИРОБНИЧА ПОТУЖНІСТЬ

- 1. Виробнича програма підприємства та її показники.**
  - 2. Обґрунтування виробничої програми підприємства.**
  - 3. Види виробничих потужностей.
Методика розрахунку.**
-

---

1. Виробнича програма підприємства та її показники.

Виробнича програма підприємства

(план виробництва і реалізації продукції) – це система планових завдань з виробництва і доставки продукції споживачам у розгорнутій номенклатурі, асортименті, відповідної якості та у встановлені терміни згідно договорів поставок

Номенклатура продукції — це перелік найменувань виробів, завдання з випуску яких передбачено планом виробництва продукції

Асортимент – це сукупність різновидів продукції кожного найменування в рамках даної номенклатури, що різняться за відповідними техніко-економічними показниками (за типорозмірами, потужністю, продуктивністю, дизайном тощо)

Завдання розробки виробничої програми підприємства

- забезпечення високих і стійких темпів зростання випуску продукції підприємства;
- формування номенклатури і асортименту продукції залежно від сформованого попиту та стадій життєвого циклу;
- підвищення якості та надійності, поліпшення дизайну продукції;
- найбільш повне використання виробничих потужностей та ресурсного потенціалу підприємства

Методи вимірювання виробничої програми

**Вимірники
обсягу
продукції в
натуральному
виразі**

- **подвійні натуральні**
- (наприклад, виробництво сталевих труб може вимірюватися тонами та метрами, тканин – погонними і квадратними метрами)
- **умовно-натуральні**
- (наприклад, умовні банки консервів, умовні листи шиферу, штуки цегли)
- **фізичні одиниці** – штуки, тони, метри тощо

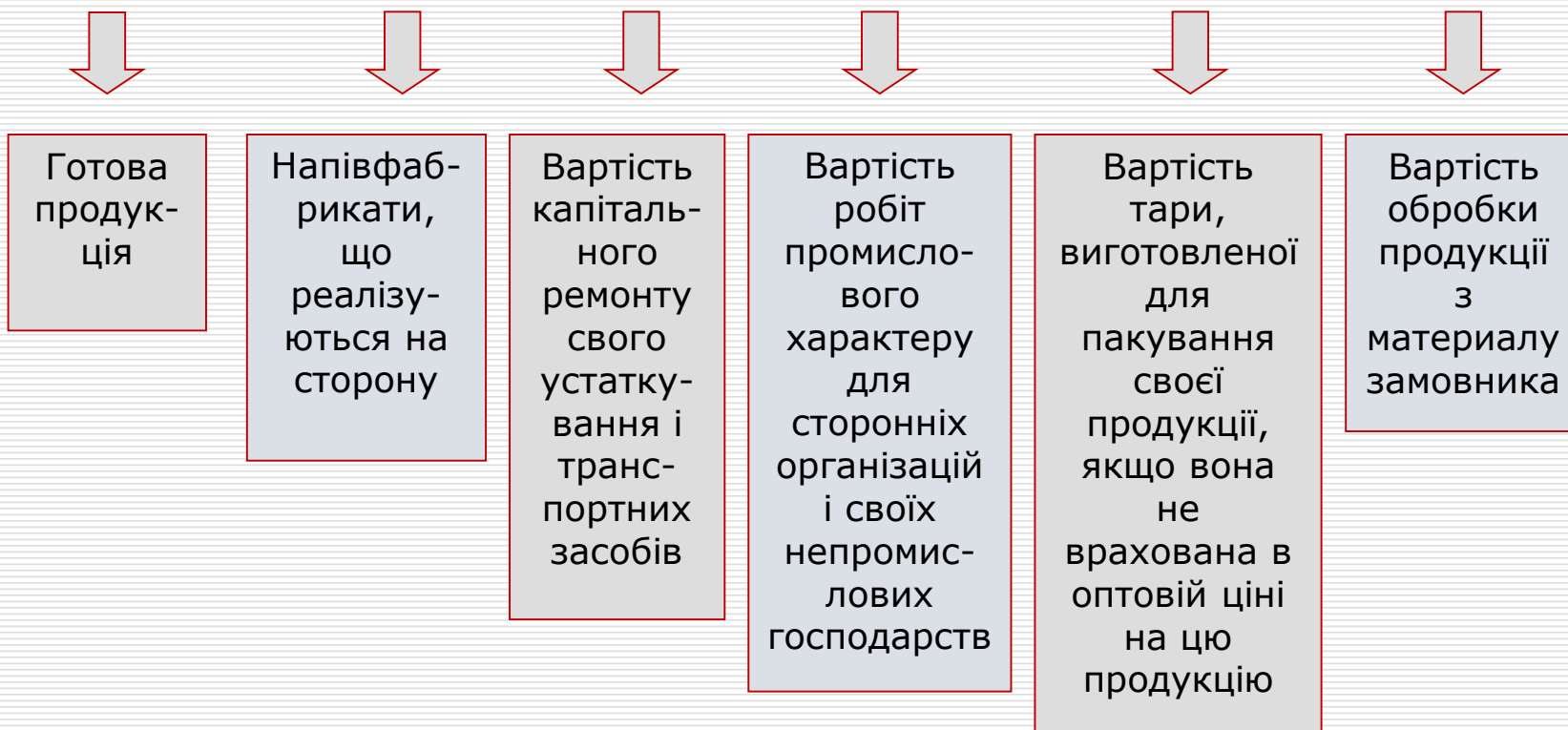
**Трудові
показники**

трудомісткість продукції
або витрати робочого часу на виготовлення продукції, виконання послуг, які розраховуються в нормо-годинах, людино-нормо-годинах, станко- нормо-годинах

Вартісні показники необхідні для узагальненої оцінки обсягів діяльності підприємства

ТОВАРНА ПРОДУКЦІЯ

Показники обсягу продукції у вартісному виразі

1. Товарна продукція - загальна вартість усіх видів готової продукції, напівфабрикатів, робіт і послуг виробничого характеру, призначених на продаж або для реалізації різним споживачам:

$$ТП = ГВ + НФ + Пп$$

де *ТП* – товарна продукція;

ГВ – сума обсягів готових виробів для реалізації споживачам;

НФ – напівфабрикати власного виготовлення які призначені для реалізації замовникам;

Пп – послуги промислового характеру, які реалізуються споживачам

Показники обсягу продукції у вартісному виразі

1. Валова продукція характеризує загальний обсяг виробництва, тобто обсяг виготовленої продукції, робіт, послуг, виконаних на підприємстві за певний (плановий) період в незмінних (порівняльних) цінах

$$ВП = ТП - ЗНВпр + ЗНВкр + ВСМз,$$

де *ЗНВпр* – залишки незавершеного виробництва на початок року;
ЗНВкр – залишки незавершеного виробництва на кінець року;
ВСМз – вартість сировини і матеріалів замовника.

2. Валовий оборот - загальний обсяг продукції, робіт, які виготовлені на підприємстві всіма його підрозділами, незалежно від призначення (для власних цілей або для реалізації на сторону) за певний (плановий) період:

$$ВО = ВП + ВЗО$$

де *ВЗО* – внутрішній заводський оборот

Показники обсягу продукції у вартісному виразі

3. Чиста продукція

$$ЧП = ТП - МВ,$$

де $ЧП$ – чиста продукція;

$МВ$ – матеріальні і прирівняні до них витрати на виробництво річного обсягу продукції

4. Реалізована продукція

$$РП = ТП + ЗНПпр - ЗНПкр$$

де $ЗНПпр$ – залишки нереалізованої продукції на початок року;

$ЗНПкр$ – залишки нереалізованої продукції на кінець року

5. Умовно-чиста продукція

$$УЧП = ЧП + А$$

Показники обсягу продукції у вартісному виразі

6. Величина незавершеного виробництва

$$НП = \frac{N \times C \times D_{ц} \times K_{нз}}{D}$$

N – кількість виробів в натуральних одиницях;

C – собівартість одного виробу, грн;

$D_{ц}$ – тривалість циклу виготовлення одного виробу, робочих днів;

D – кількість робочих днів в році

$K_{нз}$ – коефіцієнт наростання витрат при виготовленні виробу:

$$K_{нз} = \frac{M + 0.5C_1}{C_1} \text{ или } K_{нз} = \frac{C_0 + 0.5C_n}{C_0 + C_n}$$

M – сума матеріальних витрат на виробництво одного виробу, грн;

C_1 – собівартість одиниці виробу без матеріальних витрат, грн;

C_0 – одноразові витрати спочатку циклу, грн;

C_n – поточні витрати на виготовлення продукції, грн.

Відносні показники,
які характеризують технологічні особливості виробництва

1. Коефіцієнт товарності (K_T), характеризує частку продукції, готової до реалізації, в загальному обсязі виробленої продукції:

$$K_T = \frac{TP}{BP}$$

2. Коефіцієнт внутрішньовиробничого комбінування (K_K) характеризує кількість стадій виробничого процесу:

$$K_K = \frac{BZO}{BP}$$

---

2. Обґрунтування виробничої програми підприємства.

Виробнича програма

План виробництва продукції (**виробнича програма**) є основним провідним розділом перспективного і поточного плану

Комплекс заходів по розробці виробничої програми

- вивчення споживачів товарів і їх поведінки на ринку;
- **аналіз ринкових можливостей фірми;**
- оцінка товарів, що випускаються і пропонованих послуг, перспектив їх розвитку;
- **аналіз форм і каналів збуту, що використовуються;**
- оцінка фірмою методів ціноутворення, що використовуються;
- **дослідження заходів щодо просування товарів (послуг) на ринок;**
- вивчення конкурентів;
- **вибір «ніші» (найбільш сприятливого сегмента) ринку**

Послідовність розробки виробничої програми

1. Визначаються номенклатура і асортимент продукції
2. Складається план поставок продукції в натуральному вираженні
3. На основі обсягу поставок (реалізації) і зміни залишків нереалізованої продукції на початок і кінець планованого періоду визначається обсяг виробництва кожного виробу
4. Обсяг виробництва за окремими видами продукції обґрунтовується розрахунками балансів виробничих потужностей
5. На основі обсягів виробництва та реалізації продукції в натуральному вираженні розраховуються вартісні вимірники виробничої програми: товарна і реалізована продукція.
6. Складається графік відвантаження продукції
7. Виробнича програма планується по основних цехах

Розробка виробничої програми

1-й варіант – необхідний обсяг виробництва та реалізації продукції

Етап 1. Розрахунок планового обсягу реалізації:

$$R_{\text{необ}} = \frac{V_{\text{пост}} + Пц}{1 - Vz / Ц}$$

$R_{\text{необ}}$ - необхідний (плановий) обсяг продажів;
 $V_{\text{пост}}$ - сума постійних витрат підприємства, грн;
 $Пц$ - сума цільового прибутку, грн;
 Vz - середні змінні витрати, грн;
 $Ц$ - середня відпускна ціна

Етап 2. Визначення необхідного обсягу товарної продукції:

$$T_{\text{п.пл}} = R_{\text{необ}} + Z_{\text{тп.к}} - Z_{\text{тп.п.}}$$

$T_{\text{п.пл}}$ - необхідний обсяг товарної продукції
 $Z_{\text{тп.к}}$, $Z_{\text{тп.п.}}$ - запаси товарної продукції на складах підприємства відповідно на кінець і початок планового періоду, грн

Розробка виробничої програми 2-й варіант – можливий обсяг виробництва

Факторно-аналітичний метод передбачає визначення обсягу виробництва на основі наявних факторів виробництва:

- виробничих потужностей підприємства,
- наявних трудових і матеріальних ресурсів

Обсяг продукції:

$$ВП(ТП) = ОФ \times \Phi_o$$

ОФ – середньорічна вартість основних виробничих фондів, грн.;

Φ_o – фондівіддача, грн

Обсяг виробництва продукції в натуральних показниках:

$$N = \frac{MЗ}{q}$$

МЗ - величина матеріальних ресурсів

q - норма витрат цього виду ресурсу на одиницю продукції

---

3. Види виробничих потужностей. Методика розрахунку.

ВИХІДНІ ДАНІ ДЛЯ РОЗРАХУНКУ ВИРОБНИЧОЇ ПОТУЖНОСТІ

1. Кількість, склад і технічний стан обладнання
2. Технічні норми продуктивності обладнання та трудомісткості продукції
3. Фонд часу роботи обладнання і режим роботи підприємства:

❖ для агрегатів безперервної дії плановий фонд часу:

$$T_{\text{непр}} = [365 - (t_p + t_{\text{н.тех}})] \times 24 \text{ ч,}$$

t_p – час, необхідний за нормативами для виконання ремонтів;

$t_{\text{н.тех}}$ – час, необхідний для технологічних зупинок агрегатів і устаткування

❖ для обладнання перервної дії плановий фонд часу:

$$T_{\text{пер}} = [(365 - t_v - t_{\text{к.р}}) \times K_{\text{см}} \times t_{\text{см}}] \times [(100 - \Pi_{\text{пр}})/100],$$

t_v – кількість вихідних і святкових днів у році;

$t_{\text{к.р}}$ – кількість днів ремонтів, якщо вони проводяться в робочий час;

$K_{\text{см}}$ – кількість змін роботи обладнання;

$t_{\text{см}}$ – тривалість зміни, ч;

$\Pi_{\text{пр}}$ – відсоток планованих поточних простоїв

4. Номенклатура виробів і їх кількісне співвідношення в програмі

Методика розрахунку виробничої потужності

Виробнича потужність цеху, дільниці, оснащеного однотипним предметно-спеціалізованим обладнанням

$$M_r = P_q \cdot \Phi_{пл} \cdot H$$

де P_q – годинна продуктивність обладнання;
 $\Phi_{пл}$ – плановий річний фонд часу роботи одиниці обладнання, год;
 H – середньорічний парк цього виду обладнання

Виробнича потужність агрегатів періодичної дії

$$M_r = B_m \cdot (\Phi_{пл} / t_{ц.п}) \cdot KBГ$$

де B_m – вага сирих матеріалів;
 $KBГ$ – коефіцієнт виходу готової продукції з сирих матеріалів;
 $\Phi_{пл}$ – плановий річний фонд часу роботи обладнання, год.;
 $t_{ц.п}$ – тривалість циклу переробки сировини, год

Виробнича потужність цехів масового і багатосерійного виробництва

$$M_r = \Phi_{пл} / t$$

де $\Phi_{пл}$ – плановий фонд часу роботи конвеєра (добу, рік), хв;
 t – такт сходу готових виробів з конвеєра, хв.

Методика розрахунку виробничої потужності

Виробнича потужність підприємства при однорідному обладнанні

$$M_r = \Phi_{пл} / t_{од} \cdot H$$

де $\Phi_{пл}$ – плановий фонд часу роботи обладнання, год;
 H – середньорічна кількість однотипного обладнання;
 $t_{од}$ – витрати часу на одиницю продукції (трудомісткість), год / м².

Пропускна здатність по площах ($P_{пл}$)

$$P_{пл} = \Pi_n \cdot \Phi_{пл}$$

де Π_n – виробнича площа цеху, м²;
 $\Phi_{пл}$ – плановий (ефективний) річний фонд часу роботи цеху, дільниці, дні

Відповідність пропускної здатності провідних цехів, дільниць...(K_3)

$$K_3 = M_1 / (M_2 \cdot P_B),$$

де M_1, M_2 потужність цехів, дільниць, агрегатів, для яких визначається коефіцієнт зв'язності в прийнятих одиницях виміру

Види виробничих потужностей

вхідна

проектна

вихідна

$$M_k = M_n + M_b + M_p + M_n + M_z - M_v$$

де M_n – напочаток періоду;

M_b – введення потужності в результаті будівництва;

M_p – приріст потужності внаслідок реконструкції;

M_n – збільшення потужності в результаті технічного переозброєння ;

M_z – збільшення (зменшення) внаслідок зміни номенклатури продукції;

M_v – зменшення внаслідок вибуття обладнання

середньорічна

$$M_{год} = M_n + \sum(M_{bv} \cdot Ч_{bv}) / 12 - \sum(M_{bv} \cdot Ч_v) / 12$$

де M_n – потужність на початок періоду;

M_{bv} – потужності, введені в дію протягом року;

M_v – потужності, що вибули протягом року;

$Ч_{bv}$ – число місяців експлуатації введеної в дію потужності;

$Ч_v$ – число місяців з моменту вибуття потужності до кінця року

Розрахунок балансу завантаження

- 1) проводиться раціональний розподіл видів робіт по групах взаємозамінного обладнання
- 2) розраховуються норми витрат часу на одиницю кожного виду виробів за групами устаткування і робочих місць
- 3) визначається завантаження обладнання виробничою програмою (Π)

$$\Pi = \sum_1^m (t \times N) / K_n,$$

де m – число найменувань деталей, що обробляються на верстатах;
 t – трудомісткість виготовлення деталей;
 K_n – коефіцієнт виконання норм на дільниці

- 4) проводиться розрахунок пропускної спроможності обладнання (P)

$$P = \Phi_{пл} \cdot H;$$

де $\Phi_{пл}$ – плановий фонд часу одного верстата
 H – число верстатів в групі устаткування

- 5) обчислюється надлишок або дефіцит верстато-годин по групах обладнання

- 6) визначається коефіцієнт завантаження устаткування ($K_{з.об}$)

$$K = \Pi / P$$

Питання для самоконтролю:

1. Що представляє собою виробнича програма підприємства?
2. У чому полягають завдання розробки виробничої програми підприємства?
3. Які показники використовуються при розробці виробничої програми підприємства?
4. Здійснення яких заходів передбачає розробка виробничої програми?
5. В якій послідовності та з яких етапів складається процес розробки виробничої програми?
6. Охарактеризуйте методику розрахунку виробничої потужності підприємства, цеху, дільниці, агрегату.
7. Дайте характеристику кожному типу основних видів виробничих потужностей.
8. На чому заснований розрахунок балансу завантаження устаткування?

ОСНОВНИЙ КАПІТАЛ

- 1. Сутність, класифікація та структура основного капіталу.**
- 2. Види вартості основного капіталу.**
- 3. Амортизація основних фондів.**
- 4. Система показників ефективності відтворення та використання основного капіталу підприємства.**

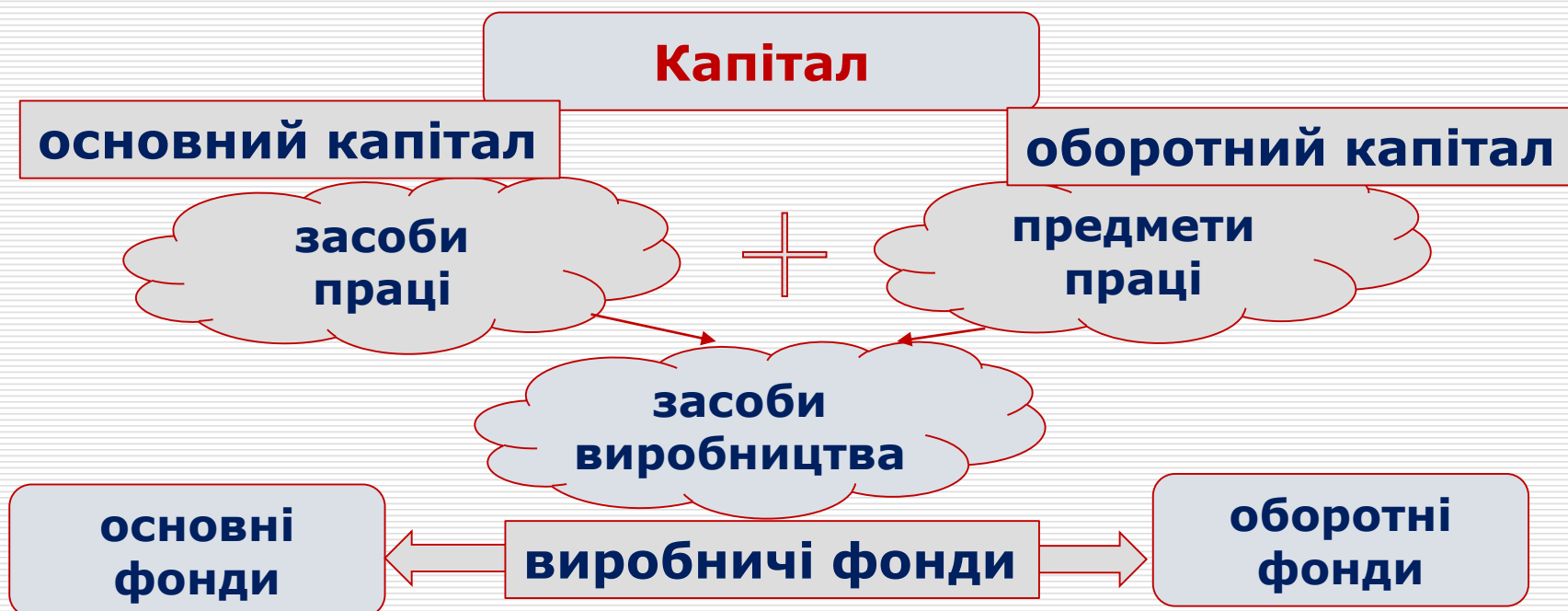
---

1. Сутність, класифікація та структура основного капіталу.

Капітал підприємства

Капітал – матеріальні, грошові та нематеріальні ресурси, що авансовані у формування активів підприємства, необхідних для здійснення його господарської діяльності з метою отримання доходу та прибутку

Основні фонди –

засоби праці, які використовуються в процесі виробництва тривалий час (впродовж періоду, який перевищує 365 календарних днів від дати їх введення до експлуатації), зберігаючи при цьому свою натурально-речовинну форму, а їхня вартість переноситься на виготовлений продукт поступово по мірі використання

Оборотні фонди –

частина виробничих фондів, речовинні елементи яких у процесі праці витрачаються в кожному виробничому циклі, змінюють свою натурально-речовинну форму та переносять усю свою вартість на вартість виготовленої продукції

Основні фонди	Особливості	Оборотні фонди
Тривалий час	Тривалість функціонування	Участь тільки в одному виробничому процесі
Частково	Ступінь використання у виробничому процесі	Цілком
Поступово	Перенесення вартості на вартість виробленої продукції	Цілком
Зберігають	Зміна натурально-речовинної форми	Змінюють

Класифікація основних фондів

1. За характером використання

виробничі – обслуговують господарську діяльність підприємства та створюють умови для її успішного здійснення

невиробничі – призначені забезпечити вирішення соціальних завдань

2. За цільовим призначенням

- будівлі;
- споруди;
- передавальні пристрої;
- машини та устаткування;
- транспортні засоби;
- інструмент;
- виробничий інвентар;
- господарський інвентар;
- багаторічні насадження.

Класифікація основних фондів

3. За участю у виробничому процесі

активна частина - ті основні фонди, які використовуються для безпосереднього впливу на предмети праці

пасивна частина - ті елементи основних фондів, які забезпечують функціонування та здійснення процесу виробництва.

4. Залежно від прав власності

- власні;
- орендовані

5. Залежно від джерел фінансування

- внесені до статутного фонду засновниками;
- придбані протягом діяльності за рахунок власних коштів;
- придбані за рахунок довгострокових кредитів банків;
- безкоштовно отримані.

Видова структура основних фондів –
співвідношення окремих груп ОФ в їх загальному обсязі

Фактори впливу на структуру ОФ

- виробничо-технологічні особливості підприємства;
- науково-технічний прогрес і зумовлений ним технічний рівень виробництва;
- ступінь розвитку різних форм організації виробництва;
- відтворювальна структура капітальних вкладень у створення нових основних фондів;
- вартість будівництва виробничих об'єктів і рівень цін на технологічне устаткування;
- територіальне розміщення підприємства.

Головна мета управління ОФ

полягає в оптимізації структури, забезпеченні своєчасного оновлення і підвищення ефективності використання основного капіталу підприємства

Процес управління основним капіталом

---

2. Види вартості основного капіталу.

Облік основних фондів

у натуральному вираженні

здійснюється для кожної групи та необхідний для визначення кількості машин, обладнання

у грошовому або вартісному виразі

здійснюється для визначення їх загального обсягу, динаміки, структури, визначення ступеня зносу і розміру амортизаційних відрахувань, розрахунку економічної ефективності вкладень

Види вартості основних фондів

Первісна

Фактична вартість ОФ

на момент введення в дію чи придбання:

$$C_{\text{перв}} = C_{\text{придб}} + C_{\text{дост}} + C_{\text{монт}} + C_{\text{ін}}$$

де $C_{\text{придб}}$ – ціна придбання устаткування;
 $C_{\text{дост}}$ – транспортні витрати на його доставку;
 $C_{\text{монт}}$ – витрати, пов'язані з монтажем устаткування;
 $C_{\text{ін}}$ – інші витрати, пов'язані з введенням основних фондів в дію.

Відновна

Вартість відтворення в сучасних умовах точної копії ОФ:

$$C_{\text{відн}} = C_{\text{перв}} \cdot i,$$

де i – індекс зростання (зменшення) ціни (показник індексації основних фондів).

Види вартості основних фондів

Дооцінена

Вартість основних фондів після їх дооцінки

Залишкова

Визначається вирахуванням з первісної чи відновної вартості суми накопиченого зносу та показує вартість основних фондів ще не перенесену на вартість виготовленої продукції:

$$C_{\text{зал}} = C_{\text{перв}} - C_{\text{зн}}$$

де $C_{\text{зн}}$ – вартість зносу (амортизації)

Види вартості основних фондів

Балансова

Вартість на початок розрахункового року:

$$C_{\text{бал}} = C_{\text{п}} + B_{\text{п}} + B_{\text{к}} + B_{\text{рек}} - B_{\text{в}} - A,$$

де $C_{\text{п}}$ – балансова вартість основних фондів на початок року, що передує звітному року;

$B_{\text{п}}$ – витрати на придбання нових основних фондів;

$B_{\text{к}}$ – вартість капітального ремонту;

$B_{\text{рек}}$ – витрати на реконструкцію;

$B_{\text{в}}$ – вартість виведених з експлуатації основних фондів упродовж року, що передував звітному;

A – сума амортизаційних відрахувань, нарахованих у році, що передував звітному

Види вартості основних фондів

**Середньорічна
вартість**

$$ОФ = ОФ_{н} + ОФ_{вв} \times \frac{T_{вв}}{12} - ОФ_{виб} \times \frac{T_{виб}}{12}$$

де $ОФ_{н}$ – вартість основних фондів на початок року;

$ОФ_{вв}$ – вартість нових введених основних фондів;

$ОФ_{виб}$ – вартість вибулих основних фондів;

$T_{вв}$ – кількість місяців до кінця року, протягом яких функціонують основні фонди;

$T_{виб}$ – кількість місяців до кінця року з моменту виведення з експлуатації основних фондів.

---

3. Амортизація основних фондів.

Знос основних фондів

Фізичний знос –

втрата основними фондами технічних властивостей та характеристик в результаті експлуатації, атмосферних впливів, умов збереження

Моральний знос –

знецінення вартості основних фондів до настання повного фізичного спрацювання під впливом науково-технічного прогресу

Амортизація основних фондів

Амортизація –

процес перенесення вартості основних фондів на вартість готової продукції з метою нагромадження коштів для повного їх відновлення

Об'єкт амортизації -

основні фонди та нематеріальні активи, що мають вартість й обмежений термін корисної експлуатації

Методи нарахування амортизації дозволяють регулювати

- формування необхідної величини амортизаційного фонду
- рівень та інтенсивність акумулювання ресурсів для забезпечення безперебійного функціонування необоротних активів
-
- швидкість їх обороту
-
- динамічно підходити до відтворення останніх, враховуючи чинник часу

Методи амортизації основних фондів

Пропорційні (лінійні)

передбачають, що щорічно протягом усього терміну функціонування амортизаційні відрахування розраховуються за однією й тією ж нормою від первісної вартості основних фондів

Регресивні (методи прискореної амортизації),

під час використання яких основна частина нарахувань концентрується в перші роки експлуатації основних фондів, скорочується амортизаційний період, створюються фінансові умови для прискореної заміни устаткування

метод залишку,
що знижується

кумулятивний
метод

Відтворення основних фондів

Просте відтворення ОФ

здійснюється шляхом проведення відповідних ремонтів та заміни застарілих об'єктів

За економічним змістом ремонт:

- поточний;
- капітальний;
- відновний.

Розширене відтворення ОФ

здійснюється в процесі

- технічного переоснащення підприємства
- реконструкції діючого підприємства
- розширення діючого підприємства
- нового будівництва
- модернізації діючого виробничого обладнання

---

4. Система показників ефективності відтворення та використання основного капіталу підприємства.

Оцінка стану та ефективності використання капіталу

Технічний стан та рух основних фондів

1. Коефіцієнт зносу основних фондів ($K_{зн}$) характеризує ступінь зносу та відшкодування витрат на формування основних фондів

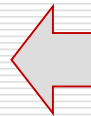

$$K_{зн} = \frac{C_{зн}}{C_{перв}}$$

де $C_{зн}$ – вартість зносу (амортизація);
 $C_{перв}$ – первісна вартість основних фондів)

$$K_{прид} = \frac{C_{зал}}{C_{перв}}$$

де $C_{зал}$ – залишкова вартість основних фондів

2. Коефіцієнт придатності основних фондів ($K_{прид}$) характеризує можливість подальшого використання, ступінь невідшкодування витрат на формування основних фондів

Оцінка стану та ефективності використання капіталу

Технічний стан та рух основних фондів

3. Коефіцієнт введення основних фондів –

характеризує питому вагу введених основних фондів у їх загальному наявному обсязі, ступінь оновлення основних фондів

$$K_{вв} = \frac{C_{введ}}{C_k}$$

де $C_{введ}$ – вартість введених основних фондів;

C_k – вартість основних фондів на кінець аналітичного періоду

$$K_{виб} = \frac{C_{виб}}{C_n}$$

де $C_{виб}$ – вартість основних фондів, що вибули протягом звітного періоду;
 C_n – вартість основних фондів на початок року

4. Коефіцієнт вибуття основних фондів –

характеризує питому вагу вибуття основних фондів у їх загальному обсязі, ступінь втрати основних фондів

Оцінка стану та ефективності використання капіталу

Ефективність використання ОФ Загальні показники

Фондовіддача (Φ_v) – характеризує, яка частка обсягу випущеної підприємством за певний період продукції припадає на 1 грн. середньорічної вартості його основних фондів

$$\Phi_v = \frac{Q}{O\Phi}$$

де Q – обсяг продукції підприємства за рік;
 $O\Phi$ – середньорічна вартість основних фондів підприємства

$$\Phi_M = \frac{O\Phi}{Q}$$

Фондоємність (Φ_M) – обернений показник до фондівіддачі, характеризує, яка частина середньорічної вартості основних фондів припадає на 1 грн. випущеної підприємством продукції

Оцінка стану та ефективності використання капіталу

Ефективність використання ОФ Загальні показники

Рентабельність основних фондів (основного капіталу) (P_{OK}) – відображає величину прибутку підприємства, що припадає на одиницю вартості основних фондів підприємства

$$\Rightarrow P_{OK} = \frac{\Pi}{ОФ} \times 100\%$$

$$\Phi_B = \frac{ОФ}{\Pi}$$

де Π – середньооблікова чисельність промислово-виробничого персоналу підприємства

Фондоозброєність праці (Φ_B) – показує скільки основних фондів доводиться на 1 працівника підприємства

Оцінка стану та ефективності використання капіталу

Ефективність використання ОФ

Часткові показники

коефіцієнт екстенсивного використання обладнання

коефіцієнт інтенсивного використання обладнання

коефіцієнт інтегрального використання ОФ

коефіцієнт змінності роботи обладнання

напруженість використання устаткування

Напрями інтенсифікації відтворення ОФ

- зосередження зусиль різних галузей науки на пріоритетних напрямках науково-технічного прогресу задля істотного підвищення техніко-організаційного рівня та соціально-економічної ефективності виробництва на підприємствах;
- поліпшення всієї організації робіт та економічного її обґрунтування на всіх стадіях відтворювального процесу (проекування – виробництво – розподіл – запровадження – експлуатація нової техніки);
- дотримання кожним підприємством власної стратегії технічного, організаційного та економічного розвитку;
- переорієнтація інвестиційної політики на максимальне технічне переозброєння й реконструкцію діючих виробничих об'єктів;
- різке збільшення масштабів вилучення з виробництва технічно застарілих і економічно малоефективних машин та устаткування

Заходи щодо ліпшого використання ОФ

збільшення екстенсивного завантаження

- скорочення простоїв виробничого устаткування
- підвищення коефіцієнта змінності роботи виробничого устаткування
- зниження частки недіючого устаткування
- виведення з експлуатації зайвого й неефективного використовуваного устаткування

підвищення інтенсивного навантаження

- заміна та модернізація фізично спрацьованого й технічно застарілого устаткування
- запровадження нових технологій, інтенсифікація виробничих процесів
- застосування прогресивних форм і методів організації виробництва

освоєння у стислі строки проектних потужностей, введення в дію нових технологічних агрегатів, ліній, устаткування

Питання для самоконтролю

1. Дайте визначення поняттям «основний капітал», «основні фонди» підприємства?
2. За якими ознаками класифікують основні фонди підприємства?
3. Що таке виробнича структура основних фондів?
4. Які вам відомі види вартісної оцінки основних фондів?
5. Дайте характеристику видам зносу основних фондів.
6. У чому полягає сутність простого та розширеного відтворення основних фондів?
7. Дайте визначення поняттю «амортизація».
8. Які методи амортизації застосовуються в практиці господарювання підприємств?
9. За якими показниками оцінюють технічний стан та рух основних фондів підприємства?

ОБОРОТНИЙ КАПІТАЛ ПІДПРИЄМСТВА

- 1. Оборотний капітал: сутність, структура, джерела формування.**
  - 2. Нормування оборотного капіталу.**
  - 3. Ефективність використання оборотного капіталу.**
-

---

1. Оборотний капітал: сутність, структура, джерела формування

Оборотний капітал – це сукупність коштів підприємства, що авансуються на створення оборотних фондів та фондів обігу і забезпечення їх неперервного кругообігу

Елементи оборотного капіталу

виробничі запаси; незавершене виробництво та напівфабрикати власного виготовлення; витрати майбутніх періодів; готову продукцію; товари; векселі одержані; дебіторську заборгованість (довгострокова дебіторська заборгованість; дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги; дебіторська заборгованість за розрахунками; і інша поточна дебіторська заборгованість); поточні фінансові інвестиції; грошові кошти та їх еквіваленти; інші оборотні активи.

Елементи оборотного капіталу

Виробничі запаси

запаси малоцінних і швидкозношуваних предметів, сировина, основні і допоміжні матеріали, паливо, покупні напівфабрикати і комплектуючі вироби, запасні частини, тара, будівельні матеріали та інші матеріали, призначені для споживання в ході нормального операційного циклу

Незавершене виробництво – предмети праці, обробку (переробку) яких не завершено і вони перебувають безпосередньо на робочих місцях або в процесі транспортування від одного робочого місця до іншого

Елементи оборотного капіталу

Витрати майбутніх періодів – це грошові витрати, що мали місце протягом поточного або попередніх звітних періодів, але які буде відшкодовано за рахунок собівартості продукції

Готова продукція - запаси виробів на складі, обробка яких закінчена та які пройшли випробування, приймання, укомплектовані згідно з умовами договорів із замовниками і відповідають технічним умовам

Товари - вартість товарів без суми торгових націнок

Елементи оборотного капіталу

Векселі одержані - заборгованість покупців, за відвантажену продукцію (товари), інші активи, виконані роботи та надані послуги, яка забезпечена векселями

Дебіторська заборгованість – сума боргів, що належить підприємству і виникла внаслідок невиконання комерційно-господарських, фінансово-грошових зобов'язань з боку юридичних чи фізичних осіб, які є боржниками (дебіторами)

Елементи оборотного капіталу

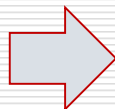
Поточні фінансові інвестиції – портфельні інвестиції, що вкладаються в акції, облигації та інші цінні папери, а також розміщення капіталу в банках на строк, що не перевищує один рік, які можуть бути вільно реалізовані в будь-який момент

Грошові кошти та їх еквіваленти – кошти в касі, на поточних та інших рахунках у банках, які можуть бути використані для поточних операцій, а також еквіваленти грошових коштів

Інші оборотні активи – суми оборотних активів, які не можуть бути включені до наведених вище елементів оборотного капіталу

Структура оборотного капіталу –
співвідношення між окремими елементами оборотних активів виражене у відсотках до їх загальної вартості

**Фактори
формування
структури
оборотного капіталу**

- тип виробництва
- особливості продукції
- технології її виготовлення тощо

Класифікація оборотного капіталу

**За місцем та
роллю в
процесі
виробництва**

Оборотний капітал **у сфері виробництва** вступає у виробництво в своїй натуральній формі (сировина, матеріали тощо) і в процесі виготовлення продукції цілком споживається і переносить свою вартість на створений продукт

Оборотний капітал **у сфері обігу** пов'язаний з обслуговуванням процесу товарообігу

Класифікація оборотного капіталу

**За способами
планування та
нормування**

Нормований капітал - мінімум, який необхідний для забезпечення безперебійного функціонування підприємства

Ненормований капітал - відвантажена готова продукція та наявні й безготівкові кошти підприємства

**За
джерелами
формування**

Власний капітал - кошти, які має підприємство в момент його організації та кошти, що прирівняні до власних (перебувають у господарському обороті у вигляді нормальної заборгованості по заробітній платі між періодами її виплати персоналу підприємства та відрахувань на соціальне страхування)

Позиковий капітал - короткострокові кредити банку та нормальна перехідна заборгованість постачальникам

---

1. Нормування оборотного капіталу

Методи розрахунку нормативів оборотного капіталу

Аналітичний метод

визначення потреби у оборотних коштах у вигляді їх середньофактичних залишків з урахуванням зростання обсягу виробництва

Коефіцієнтний метод

По першій групі оборотних коштів потреба в оборотних коштах визначається виходячи з їх розміру в базисному році та темпи зростання виробництва продукції наступного року

По другій групі оборотних коштів, які мають пропорційні залежності від зростання обсягу виробництва, потреба планується лише на рівні їх середньофактичних залишків за кілька років

Метод прямого рахунку

розрахунок запасів за кожним елементом оборотних коштів з урахуванням усіх змін на рівні організаційно-технічного розвитку підприємства, транспортуванні товарно-матеріальних цінностей, практиці розрахунків між підприємствами

Етапи робіт за методом прямого рахунку нормативів оборотного капіталу

---

1. Розробка норм запасу за окремими найважливішими видами товарно-матеріальних цінностей усіх елементів нормованих оборотних коштів
  2. Розрахунок середньоденних витрат даного виду матеріальних цінностей
  3. Визначення нормативу власних обігових коштів у грошовому вираженні для кожного елемента обігових коштів і сукупної потреби підприємства в обігових коштах
-

Норматив оборотного капіталу

– мінімальний плановий розмір, необхідний для нормального функціонування підприємства

$$H = P \times D,$$

де H - норматив оборотних коштів за конкретним елементом, грн;

P - середньоденна витрата за цим елементом витрат, грн;

D - середня норма запасу для цього елемента оборотних коштів, дні, %

Загальний норматив обігових коштів -

сума конкретних нормативів, розрахованих за окремими елементами обігових коштів.

Нормування оборотного капіталу

визначення потреби в оборотних коштах для забезпечення безперервного процесу виробництва продукції

1. Норматив власного оборотного капіталу у виробничих запасах

визначається шляхом множення денної потреби у визначеному виді матеріальних ресурсів на норму запасів у днях

2. Норматив оборотних коштів у незавершеному виробництві

- транспортний запас
- підготовчий запас
- технологічний запас
- поточний запас

3. Норматив оборотних коштів у залишках готової продукції

визначається як добуток одноденного випуску продукції за виробничою собівартістю на норму запасу готової продукції на складі в днях

4. Норматив оборотних коштів у витратах майбутніх періодів

розраховується виходячи з залишків коштів на початок періоду і суми витрат, які необхідно буде здійснити в плановому періоді за мінусом суми для майбутнього погашення витрат за рахунок собівартості продукції

---

1. Ефективність використання оборотного капіталу.

Оборот капіталу - процес безперервного його руху в економічній системі, який супроводжується послідовним перетворенням однієї його форми в іншу

Стадії кругообігу оборотного капіталу

перша стадія

сфері обігу

під час придбання предметів праці (сировини, матеріалів, палива) оборотний капітал з грошової форми переходить у товарну

друга стадія

сфері виробництва

предмети праці за участю засобів праці та робочої сили перетворюються у незавершену виробництвом продукцію

третя стадія

сфері обігу

авансований оборотний капітал виступає у вигляді товарної продукції

Ефективність використання оборотного капіталу

Оборотність оборотних коштів - тривалість повного кругообігу засобів з моменту придбання оборотних коштів (покупки сировини, матеріалів тощо) до виходу та реалізації готової продукції називається

Оборотність у днях - період, протягом якого оборотні кошти проходять всі стадії кругообігу на підприємстві, тобто середній час перетворення їх із грошової форми на товарну і з товарної на грошову

запас коштів у днях обороту показує на скільки днів достатньо оборотних коштів

оборотність дебіторської та кредиторської заборгованості

показник **фінансово-експлуатаційної потреби**

Ефективність використання оборотного капіталу

Оборотність оборотних коштів

Коефіцієнт оборотності

визначає скільки оборотів можуть зробити оборотні кошти за певний розрахунковий період часу та показує ту кількість продукції, яка припадає на 1 грн. вартості оборотних коштів

Коефіцієнт завантаження –

величина, зворотна коефіцієнту оборотності. Він показує, скільки оборотних коштів підприємства приходить на 1 грн реалізованої продукції

Період обороту

характеризує тривалість одного обороту оборотних коштів у днях

Фондомісткість оборотних коштів характеризує потребу в оборотних засобах для реалізації товарів

рентабельність оборотних коштів

$$П / ОК = О / ОК \times П / О$$

де $П$ - прибуток за певний період часу, грн;

$ОК$ - середня сума оборотних коштів, грн;

$О$ - обсяг реалізованої продукції за цей же період, грн.

Абсолютне вивільнення

має місце, якщо фактичні залишки оборотних коштів менші за норматив або залишків попереднього періоду при збереженні або перевищенні обсягу реалізації за період, що розглядається

Відносне вивільнення оборотних коштів

має місце у тих випадках, коли прискорення їх оборотності відбувається одночасно зі зростанням обсягу реалізованої продукції підприємства

Питання для самоконтролю

1. Дайте визначення поняттю «оборотний капітал» підприємства?
2. За якими ознаками класифікують оборотний капітал підприємства?
3. Розкрийте сутність нормування оборотного капіталу.
4. За якими елементами нормують оборотний капітал?
5. Назвіть показники оцінки ефективності використання оборотного капіталу.
6. До яких результатів діяльності підприємства приводить прискорення оборотності оборотних коштів?

ПЕРСОНАЛ ПІДПРИЄМСТВА, ПРОДУКТИВНІСТЬ ТА ОПЛАТА ПРАЦІ

- 1. Поняття, класифікація і структура персоналу підприємства.**
  - 2. Продуктивність праці та методи її вимірювання.**
  - 3. Загальна організація оплати праці.**
-

---

1. Поняття, класифікація і структура персоналу підприємства

Визначення людських ресурсів

Кадри

сукупність частини працівників певного рівня знань, професії, компетенції та кваліфікації, що мають значний стаж роботи на даному підприємстві

Трудовий колектив

Сукупність працівників підприємства, об'єднаних загальною метою досягнення певних кінцевих результатів своєї спільної діяльності

Трудові ресурси

Частина працездатного населення, що за своїми віковими, фізичними, освітніми даними відповідає певній сфері діяльності

Персонал підприємства

Сукупність частини працівників певного рівня знань, професії, компетенції та кваліфікації, що мають значний стаж роботи на даному підприємстві

Класифікація персоналу

1. За характером участі в господарській діяльності

виробничий персонал

працівники зайняті у виробництві та його обслуговуванні (зайняті в основних і допоміжних підрозділах підприємства, у заводських лабораторіях, дослідницьких відділах, апарату заводоуправління, працівники охорони)

невиробничий персонал

працівники зайняті в невиробничій сфері підприємства

Класифікація персоналу

2. За характером виконуваних функцій

робітники

особи, що безпосередньо зайняті створенням матеріальних цінностей або наданням виробничих послуг і переміщення вантажів

службовці

працівники, що здійснюють підготовку, та оформлення документації, господарське обслуговування, облік та контроль

спеціалісти

працівники, які виконують інженерно-технічні, економічні та інші роботи

працівники, які обіймають керівні посади на підприємстві та його структурних підрозділах

керівники

Класифікація персоналу

3. Розподіл персоналу підприємства за професіями, спеціальностями та кваліфікаціями

Професія – це вид трудової діяльності, що вимагає визначеної підготовки

Спеціальність – це більш-менш вузький різновид трудової діяльності в межах професії

Кваліфікація – це сукупність спеціальних знань та практичних навичок, що визначають ступінь підготовленості працівника до виконання професійних функцій визначеної складності

групи робітників

- висококваліфіковані
- кваліфіковані
- малокваліфіковані
- некваліфіковані

керівники, фахівці і службовці

- найвищої кваліфікації
- вищої кваліфікації
- середньої кваліфікації
- практиків

Стан кадрів на підприємстві

Коефіцієнт вибуття (K_B) – відношення кількості працівників, звільнених за даний період до середньооблікової чисельності працівників за той же період:

$$\Rightarrow K_B = \frac{P_{ЗВ}}{P} \times 100\%$$

$$K_{\Pi} = \frac{P_{\Pi}}{P} \times 100\%$$

Коефіцієнт прийому (K_{Π}) – відношення кількості працівників, прийнятих на роботу за даний період до середньооблікової чисельності працівників за той же період

Стан кадрів на підприємстві

Коефіцієнт плинності ($K_{пл}$) – відношення чисельності працівників підприємства, що вибули чи звільнених за даний період на середньооблікову чисельність за той же період.

Коефіцієнт стабільності (K_c)

$$K_c = \frac{1 - P'_{зв}}{P_0 + P_{п}} \times 100\%$$

$P'_{зв}$ – чисельність працівників, що звільнилися з підприємства за власним бажанням чи через порушення трудової дисципліни за звітний період;

P_0 – середньооблікова чисельність працівників за період, що передує звітному;

P_n – чисельність прийнятих працівників у звітний період.

Регламентация праці в часі - норми праці

Нормування праці – визначення максимально припустимого часу для виконання конкретної роботи або операції в умовах даного виробництва або мінімально припустимої кількості продукції, що виготовляється в одиницю часу

Норма часу – тривалість робочого часу, необхідного для виготовлення одиниці продукції або виконання визначеного обсягу робіт

$$\Rightarrow H_{ч} = T_{осн} + T_{д} + T_{об} + T_{в} + T_{пер} + T_{пз}$$

де $T_{осн}$ – основний час;

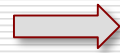
$T_{д}$ – допоміжний час;

$T_{об}$ – час на обслуговування робочого місця;

Регламентация праці в часі - норми праці

Норма виробітку ($N_{\text{вир}}$)

– це кількість продукції, що повинна бути виготовлена одним працівником (бригадою) за одиницю часу

$$N_{\text{вир}} = \frac{T_{\text{Д}}}{N_{\text{ч}}}$$

де $T_{\text{Д}}$ – дійсний фонд робочого часу;
 $N_{\text{ч}}$ – установлена норма часу на одиницю продукції.

$$N_{\text{обсл}} = \frac{T_{\text{Д}}}{t_{\text{обсл}}}$$

де $t_{\text{обсл}}$ – норма часу на обслуговування устаткування.

Норма обслуговування –

це встановлена норма кількості одиниць устаткування (робітників місьць, квадратних метрів площі), яка обслуговується одним робітником або бригадою протягом зміни

Норма чисельності – це необхідна для виконання визначеної роботи чисельність персоналу

Розрахунок планової чисельності працівників

Планова чисельність виробничого персоналу ($Ч_{пн}$)

$$Ч_{пн} = Ч_{пб} \times \frac{I_q}{I_{пт}}$$

де $Ч_{пб}$ – базова чисельність виробничого персоналу;
 I_q – індекс росту обсягу виробництва в плановому періоді;
 $I_{пт}$ – запланований індекс росту продуктивності праці.

Методи визначення загальної чисельності промислово-виробничого персоналу

1. Метод коригування базової чисельності

$$Ч_{заг} = \frac{Ч_{баз} \times K_3}{100} \pm \Delta Ч$$

де $Ч_{заг}$ – загальна чисельність промислово-виробничого персоналу;

$Ч_{баз}$ – чисельність промислово-виробничого персоналу за базовий період;

K_3 – коефіцієнт зміни обсягів виробництва розрахункового періоду відносно базового;

$\Delta Ч$ – сумарні зміни чисельності за пофакторним розрахунком можливої зміни продуктивності праці.

Методи визначення загальної чисельності промислово-виробничого персоналу

2. Метод розрахунків на основі повної трудомісткості виготовлення продукції

$$Ч_{ос} = \frac{T_{сум}}{\Phi_{д} \times K_{в}}$$

де $T_{сум}$ – сумарна трудомісткість робочої програми;
 $\Phi_{д}$ – дійсний фонд часу роботи одного середньооблікового працівника;
 $K_{в}$ – середній коефіцієнт виконання норм по підприємству.

Методи визначення загальної чисельності промислово-виробничого персоналу

3. Метод підсумовування

$$Ч_{заг} = Ч_{н} + Ч_{нн} + Ч_{доп} + Ч_{служ} ,$$

де $Ч_{н}$ – чисельність працівників, зайнятих на роботах, які нормуються;

$Ч_{нн}$ – чисельність працівників, зайнятих на роботах, які не нормуються;

$Ч_{доп}$ – чисельність працівників (переважно допоміжних), для яких неможливо встановити норми обслуговування та розрахувати трудомісткість;

$Ч_{служ}$ – чисельність службовців, управлінського персоналу.

Методи визначення загальної чисельності промислово-виробничого персоналу

Чисельність працівників, зайнятих на роботах, які нормуються

$$Ч_H = \frac{N}{\Phi_D \times K_B \times H_{вир}}$$

де N – планова кількість виробів, нат. од.

$H_{вир}$ – годинна норма виробітку одного працівника, нат. од.

Φ_D – дійсний фонд часу роботи одного середньооблікового працівника;

K_B – середній коефіцієнт виконання норм по підприємству

---

2. Продуктивність праці та методи її вимірювання

Продуктивність праці

Продуктивність праці –

показник, який характеризує ефективність праці в процесі виробництва продукції та показує здатність працівника випустити визначену кількість продукції за одиницю часу

Виробіток

показує кількість продукції, що виготовлено за одиницю часу або приходить на одного середньооблікового працівника

Методи визначення виробітку

натуральний

визначення виробітку шляхом ділення обсягу виробленої продукції в натуральних одиницях на кількість затраченого часу в нормо-годинах

вартісний

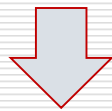
визначення виробітку шляхом ділення обсягу виробленої продукції в грошовому вираженні до затрат часу, вираженого в середньообліковій чисельності працівників, або відпрацьованій ними кількості людино-днів, людино-годин)

визначення виробітку шляхом ділення обсягу продукції, представленої в затратах робочого часу в нормо-годинах, на кількість працівників)

трудовий

Трудомісткість -

сума всіх витрат праці на виробництво одиниці продукції на даному підприємстві

Нормативна -

сума витрат робочого часу окремого робітника чи бригади на виготовлення одиниці продукції або виконання комплексу робіт

Планова

визначається на основі показників нормативної трудомісткості

Фактична

показує фактичні витрати робочого часу

Чинники зростання продуктивності праці

внутрішні

зовнішні

техніко-технологічні - визначаються рівнем розвитку та ступенем використання засобів виробництва;

організаційні – відображають рівень організації виробництва;

соціально-економічні – залежать насамперед від людського фактора

Чинники зростання продуктивності праці

Резерви підвищення продуктивності праці – це невикористані можливості економії затрат праці, які з'являються внаслідок дії тих чи інших факторів

За часом використання	За сферами виникнення
<p>поточні резерви перспективні резерви</p>	<p>загальнодержавні резерви регіональні резерви міжгалузеві резерви галузеві резерви внутрішньовиробничі резерви</p>

---

3. Загальна організація оплати праці

Оплата праці

Заробітна плата –

це винагорода, обчислена, як правило, у грошовому виразі, яку за трудовим договором власник або уповноважений ним орган виплачує працівникові за виконану ним роботу

регулююча – як засіб розподілу та перерозподілу кадрів по регіонах країни, галузях економіки з урахуванням ринкової кон'юнктури

соціальна – забезпечення соціальної справедливості, однакової винагороди за однакову працю

**Функції
заробітної
платні**

відтворювальна – джерела відтворення робочої сили та засобу залучення людей до праці

стимулююча – установлення залежності рівня заробітної платні від кількості, якості та результатів праці

Склад заробітної плати робітників і службовців

ОСНОВНА

винагорода за виконану роботу відповідно до встановлених норм праці (норми часу, виробітку, обслуговування, посадових обов'язків)

заохочувальні, компенсаційні виплати

ДОДАТКОВА

винагорода за працю понад установлені норми, за трудові успіхи та винахідливість і за особливі умови праці. Вона включає доплати, надбавки, гарантії та компенсаційні виплати, передбачені чинним законодавством; премії, пов'язані з виконанням виробничих завдань і функцій

винагорода за підсумками роботи за рік, премії за спеціальними системами та положеннями, компенсаційні та інші грошові й матеріальні виплати, які не передбачені актами, чинного законодавства або які здійснюються понад установлені зазначеними актами норми

Організація заробітної плати

Тарифна система - сукупність нормативів, які забезпечують можливість здійснювати диференціацію та регулювання заробітної платні різних груп і категорій працівників залежно від якісних характеристик їх праці

Елементи тарифної системи

Тарифна сітка – шкала кваліфікаційних розрядів і відповідних їм тарифних коефіцієнтів. Тарифні сітки використовуються для врахування в оплаті праці працівників рівня їх кваліфікації

Тарифна ставка визначає абсолютний розмір оплати праці різноманітних груп робітників за одиницю робочого часу, який виражений у вартісній формі. Тарифна ставка є основною нормативною величиною, яка визначає розмір оплати праці всіх категорій працівників

Тарифно-кваліфікаційний довідник – збірник нормативних документів, що містить систему вимог, яким повинні відповідати працівники визначеної професії і кваліфікації

Розрахунок заробітної плати за тарифною системою

Розмір **тарифної ставки першого розряду** визначається на рівні встановленого державою мінімального розміру заробітної платні, нижче якого не може проводитися оплата за фактично виконану працівником норму праці

Середній тарифний коефіцієнт ($K_{\text{СЕР}}$) визначається як середньозважена величина добутку чисельності погодинників визначеного розряду та відповідного тарифного коефіцієнта або добутку трудомісткості робіт з певного розряду та відповідного тарифного коефіцієнта для відрядників

Тарифні ставки інших розрядів (C_{Pi}) визначаються множенням тарифної ставки першого розряду (C_{P1}) на тарифний коефіцієнт відповідного тарифного розряду (K_i)

$$C_{Pi} = C_{P1} \times K_i$$

Середній тарифний розряд ($P_{\text{СЕР}}$) розраховується

$$P_{\text{СЕР}} = \frac{K_{\text{СЕР}} - K_{\text{МЕНШ}}}{K_{\text{БІЛШ}} - K_{\text{СЕР}}} + P_{\text{МЕНШ}}$$

де $K_{\text{менш}}$, $K_{\text{білш}}$ – відповідно менший і більший із двох суміжних тарифних коефіцієнтів;

$P_{\text{менш}}$ – менший із двох суміжних тарифних розрядів

Форми оплати праці

1

Погодинна форма
передбачає оплату праці в залежності від відпрацьованого часу та рівня кваліфікації

Системи

- пряма погодинна,
- погодинно-преміальна

2

Відрядна форма оплата праці -
залежність суми заробітку від кількості виготовлених виробів або обсягу виконаних робіт за визначений період часу

Системи

- пряма відрядна,
- відрядно-преміальна,
- відрядно-прогресивна,
- непряма відрядна,
- акордна
- колективна

Форми оплати праці

3

Система посадових окладів

Посадовий оклад – це абсолютний розмір заробітної платні, який встановлюється відповідно до посади, яку обіймає працівник, і може коливатися в межах мінімальних та максимальних значень

4

Безтарифна система оплати праці

Контрактна система оплати праці
ґрунтується на укладанні договору між роботодавцем і виконавцем, у якому обговорюються режим та умови праці, права та обов'язки сторін, рівень оплати праці

Система участі в прибутках
передбачає розподіл визначеної частини прибутку підприємства між його працівниками

Системи

- оцінки заслуг,
- преміальних виплат,
- колективного стимулювання,
- участі в прибутках

Система надбавок, доплат і премій

Чинники диференціації заробітної платні

Компенсаційний

пов'язаний з тим, що праця в шкідливих умовах, з більшими затратами фізичної енергії потребує певної компенсації за відхилення від нормальних умов

Стимулюючий

сприяє забезпеченню вищої оплати праці в несприятливих умовах

Доплати та надбавки

- за професійну майстерність,
- за умови праці,
- за роботу у важких умовах,
- за суміщення професій (посад) і виконання обов'язків тимчасово відсутнього працівника,
- за роботу в наднормований час

Фонд оплати праці –

загальна сума витрат на оплату праці працівників підприємства та виплат соціального характеру

Питання для самоконтролю

1. Які ознаки покладено в основу класифікації персоналу підприємства?
2. Визначте сутність поняття «продуктивність праці» та охарактеризуйте систему показників, за допомогою яких її вимірюють.
3. Яка система включає тарифну сітку, тарифні ставки, тарифно-кваліфікаційні довідники?
4. Які форми та системи організації заробітної плати застосовуються на підприємстві?

ІНВЕСТИЦІЇ ПІДПРИЄМСТВА

- 1. Сутність, класифікація та джерела формування інвестицій.**
  - 2. Оцінка ефективності реальних інвестицій.**
  - 3. Оцінка ефективності фінансового інвестування.**
-

---

1. Сутність, класифікація та джерела формування інвестицій.

Інвестиції –

усі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, у результаті яких створюється прибуток (доход) або досягається соціальний ефект (Закон України «Про інвестиційну діяльність»)

До майнових та інтелектуальних цінностей належать

- кошти, цільові банківські внески, акції та ін. цінні папери;
- рухоме та нерухоме майно (споруди, устаткування) та ін. матеріальні цінності;
- майнові права, що походять з авторського права, досвід та ін. інтелектуальні цінності;
- сукупність технічних, технологічних, комерційних та ін. знань, що оформлені у вигляді технічної документації, виробничого досвіду, необхідних для організації того або іншого виду виробництва, але не запатентованих («ноу-хау»);
- права користування землею, водою, ресурсами, спорудами, устаткуваннями.

Класифікація інвестицій

1. За об'єктами вкладення капіталу

а) **реальні інвестиції** – це вкладення капіталу у відтворення основних фондів, в інноваційні нематеріальні активи, у приріст запасів товарно-матеріальних цінностей та інші об'єкти інвестування, пов'язані зі здійсненням операційної діяльності підприємства

стратегічні інвестиції - інвестор повністю контролює об'єкт, у який вкладений капітал, і управляє ним

б) **фінансові інвестиції** – це вкладення капіталу у фінансові об'єкти інвестування. Це купівля фондових цінних паперів, цільових банківських вкладів, депозитів та інших об'єктів

портфельні інвестиції представлені пакетом акцій, на який припадає 10-25% власного капіталу підприємства

в) **інноваційні інвестиції** – це фінансування якісно нових технічних, технологічних, конструкторських та організаційних рішень, тобто інвестування в нематеріальні активи

Класифікація інвестицій

2. За характером участі в інвестуванні

а) **прямі інвестиції** характеризуються безпосередньою участю підприємства у виборі об'єктів інвестування та вкладення капіталу;

б) **непрямі інвестиції** характеризуються інвестуванням капіталу підприємства за посередництвом інших суб'єктів господарювання (інвестиційних або фінансових посередників).

3. За формами власності

а) **приватні інвестиції** – це інвестування капіталу фізичними і юридичними особами;

в) **змішані інвестиції** – це інвестування як приватного так і державного капіталу;

г) **іноземні інвестиції** – це інвестиції міжнародних та іноземних підприємств і організацій, іноземних громадян, іноземних держав.

Класифікація інвестицій

4. За регіональною (або географічною) ознакою

а) інвестиції в економіку регіону;

б) інвестиції в економіку держави;

в) інвестиції за кордон.

5. За періодом інвестування

а) короткострокові інвестиції – на період, не більш одного року;

б) середньострокові інвестиції – на період від 1 до 3 років;

в) довгострокові інвестиції – на період більше 3 років.

Інвестиційна діяльність –

це сукупність практичних дій її суб'єктів (інвесторів та учасників) з реалізації інвестицій

Суб'єкт – це інвестор (громадянин або юридична особа України та іноземних держав), який ухвалює рішення щодо вкладення власних, позикових інвестиційних ресурсів в об'єкти інвестування

Об'єкт інвестиційної діяльності - сукупність цінностей, які є в обігу на ринку

Види інвесторів

- **інституціональний інвестор** – це фінансовий посередник, який здійснює спеціалізовану інвестиційну діяльність;
- **стратегічний інвестор** зосереджує управління у власних руках шляхом придбання контрольного пакету акцій;
- **портфельний інвестор** здійснює інвестиційну діяльність із метою одержання інвестиційного прибутку в короткостроковому або довгостроковому періоді;
- **консервативний інвестор** у своїй діяльності орієнтується на мінімізацію інвестиційних ризиків;
- **агресивний інвестор** орієнтується на максимізацію прибутку при відповідному високому рівні інвестиційного ризику;
- **забудовник** – юридична особа, що забезпечує фінансування капітальних вкладень;
- **замовник** – юридична особа, що видає замовлення на виконання робіт на будівництво об'єктів, укладає підрядний договір, контролює вартість, строки, якість виконаних робіт і здійснює їхню оплату;
- **реципієнт інвестицій** – це суб'єкт інвестиційної діяльності, що приймає інвестиції

Типи фінансування інвестицій

1. Внутрішнє фінансування

забезпечується за рахунок власних джерел:

- а) частини чистого прибутку, спрямованого на виробничий розвиток;
- б) амортизаційних відрахувань;
- в) страхових відшкодувань збитків, нанесених майну, що виплачені страховими компаніями;
- г) раніше здійснених довгострокових фінансових вкладень, строк погашення яких настає в поточному періоді;
- д) реінвестованої частини коштів, одержаних від продажу основних засобів;
- є) реінвестованої частини коштів, одержаних від реалізації зайвих оборотних активів, ліквідації дебіторської заборгованості, пов'язаної з капітальними вкладеннями

2. Зовнішнє фінансування

забезпечується за рахунок:

- а) позикових коштів – це довгострокові банківські кредити, емісія облігацій, емісія акцій, внески фізичних та юридичних до статутного фонду;
- б) коштів, що централізуються державою та іншими структурами – це урядові державні пільгові кредити, інвестиційні податкові кредити, безкоштовно надані державою та іншими структурами кошти на цільове інвестування

Фінансове інвестування підприємства

Переваги

Недоліки

за рахунок власних коштів

- простота й швидкість залучення;
  - висока віддача за критерієм норми прибутковості інвестованого капіталу;
  - повне збереження управління в руках первісних засновників підприємства.
- обмежений розмір прибутку чи його відсутність;
  - граничні норми амортизаційних відрахувань.

за рахунок позикових коштів

- досить широкі можливості залучення;
  - збільшення фінансового потенціалу підприємства при необхідності розширення господарської діяльності;
  - можливість збільшити приріст рентабельності власного капіталу.
- складність залучення;
  - необхідність надання відповідних гарантій;
  - зниження норми рентабельності активів (на суму виплачених процентів);
  - зростання ризику банкрутства.

---

2. Оцінка ефективності реальних інвестицій

Реальні інвестиції –

це періодично здійснюванні витрати капіталу на відтворення основних фондів і об'єктів соціальної інфраструктури підприємства

Форми реальних інвестицій

1. Капітальні інвестиції – це інвестиції у відтворення основних фондів підприємства:

- придбання цілісного майнового комплексу;
- **будівництво нового об'єкта із закінченим технологічним циклом за індивідуально розробленим або типовим проектом;**
- **перепрофілювання – повна зміна технології виробничого процесу для випуску нової продукції на діючому підприємстві;**
- **реконструкція – істотне перетворення усього виробничого процесу на основі сучасних науково-технічних досягнень на діючому підприємстві;**
- модернізація – удосконалення активної частини основних виробничих фондів і приведення їх у стан, що відповідає сучасному рівню здійснення технологічних процесів

Форми реальних інвестицій

2. Інноваційні інвестиції – це вкладення капіталу в нематеріальні активи підприємства з метою використання в діяльності підприємства нових наукових і технологічних знань

3. Інвестиції в матеріальні оборотні активи – це інвестиції в приріст запасів матеріальних оборотних активів підприємства з метою забезпечення необхідної пропорційності в розвитку основних та оборотних активів підприємства

Валові капітальні вкладення – це загальна сума одноразових витрат капіталу на просте та розширене відтворення виробничих основних фондів та об'єктів соціальної інфраструктури

Чисті капітальні вкладення – витрати лише на розширене їх відтворення

Спосіб розрахування:

із загального обсягу капіталовкладень вилучаються амортизаційні відрахування, що використовуються на просте відтворення основних фондів та іншого майна підприємства

Розрахунки економічної ефективності капіталовкладень

- під час розроблення різних проектних і планових документів;
- під час оптимізації розподілу реальних інвестицій за різними формами відтворення основних фондів;
- під час оцінки ефективності витрачання власних коштів підприємства

Методика визначення ефективності капіталовкладень

1. Визначення загальної економічної ефективності (відношення результату до суми капіталовкладень, що зумовили цей ефект).

2. Обґрунтування, аналіз економічної ефективності капіталовкладень, виявлення резервів її підвищення

використовують показники:

- узагальнюючі – це період окупності капіталовкладень та питомі капіталовкладення – капіталомісткість;
- поодинокі – продуктивність праці, фондівіддача, матеріаломісткість, собівартість, якість, тривалість інвестиційного циклу тощо.

3. Виключення впливу на сумарний економічний ефект неінвестиційних чинників (заходів, здійснення яких не потребує капіталовкладень).

Оцінка вартості грошей в часі

За короткострокового інвестування

Майбутня вартість грошей (прості відсотки)

$$D = S - S \times \frac{1}{1 + (n \times i)}$$

де D – сума дисконту (за простими відсотками) за зумовлений період інвестування в цілому;

S – майбутня сума вкладень, яку зумовлено під час інвестування;

n – тривалість інвестування (за кількістю періодів);

i – дисконтна ставка, яка визначена десятичним дробом.

Теперішня вартість грошей (з урахуванням суми дисконту)

$$P = S - D = S \times \frac{1}{1 + (n \times i)}$$

За довгострокового інвестування

Теперішня вартість грошей (складні відсотки)

$$P_c = \frac{S}{(1+i)^{n-1}}$$

де P_c – теперішня вартість коштів, дисконтована за складними відсотками.

сума дисконту (D_c)

$$D_c = S - P_c$$

Оцінка ефективності інвестиційного проекту

Чистий приведений дохід дозволяє отримати узагальнену характеристику результату інвестування, тобто його кінцевий ефект у абсолютній сумі

$$ЧПД = ЧГП - ІК$$

де ЧПД – сума чистого приведенного доходу за інвестиційним проектом;
ЧГП – сума чистого грошового потоку;
ІК – сума інвестованих коштів для здійснення проекту.

Інвестиційний проект вважається ефективним і доцільним, якщо показник ЧПД > 1.

Оцінка ефективності інвестиційного проекту

Індекс (коефіцієнт) доходності

дозволяє порівняти обсяг інвестованих коштів з майбутнім чистим грошовим потоком за проектом

$$ID = ЧГП : ІК,$$

де ID – індекс доходності за інвестиційним проектом.

До реалізації може бути взятий лише проект зі значенням показника індексу доходності вищим за одиницю

Оцінка ефективності інвестиційного проекту

Термін окупності

$$TO = IK : ЧГП_n ,$$

де TO – термін окупності вкладених коштів за інвестиційним проектом;
 $ЧГП_n$ – середня сума грошового проекту в теперішній вартості в періоді
(за короткострокових вкладень цей період береться як один місяць, а
за довгостроковий – як один рік).

**Якщо розрахований термін окупності влаштовує підприємство,
то проект приймається до реалізації**

Оцінка ефективності інвестиційного проекту

Внутрішня норма доходності

- дисконтна ставка, за якою майбутня вартість чистого грошового потоку від інвестицій приводиться до теперішньої вартості інвестованих коштів.

$$ВНД = \sqrt[n]{\frac{ГП}{ІС}} - 1$$

де $ТО$ – термін окупності вкладених коштів за інвестиційним проектом;
 $ЧГП_n$ – середня сума грошового проекту в теперішній вартості в періоді (за короткострокових вкладень цей період береться як один місяць, а за довгостроковий – як один рік).

Значення показника ВНД може бути знайдене за спеціальними таблицями

---

3. Оцінка ефективності фінансового інвестування.

Фінансові інвестиції –

це вкладення капіталу у фінансові об'єкти інвестування, із метою одержання доходу (прибутку) у майбутньому

Форми фінансового інвестування:

1. Вкладення капіталу в установчі фонди спільних підприємств.
2. Вкладення капіталу в доходні види грошових інструментів (депозитні вклади в комерційному банку).
3. Вкладення капіталу в доходні види фінансових інструментів (різні види цінних паперів, які вільно обертаються на фондовому ринку).

Фінансовий інструмент –

це цінний папір, або оформлений відповідно до вимог законодавства документ, що підтверджує право власності на цінні папери або їхні похідні, валютні цінності, придбання (поставку) у певний строк цінних паперів або валютних цінностей й інші види фінансових активів, вільний обіг яких не забороняється й не обмежений законодавством

Цінні папери –

це грошові документи, які засвідчують право володіння або відносини позики та передбачають виплату доходу у вигляді дивідендів або відсотків, а також можливість передачі грошових та інших прав, що впливають із цих документів, іншим особам

Фондовий ринок – сфера обігу цінних паперів

Учасники фондового ринку

- **емітенти цінних паперів** – юридичні особи, які від свого імені випускають цінні папери з метою залучення фінансових ресурсів для свого розвитку;
- **інвестори** – фізичні та юридичні особи, у тому числі інституціональні інвестори (інвестиційні й пенсійні фонди, страхові компанії), які мають вільні кошти і бажають вкласти їх у цінні папери з метою одержання певного доходу (відсотків);
- **посередники** – юридичні особи, діяльність яких пов'язана з наданням професійних послуг на фондовому ринку емітентів та інвесторів;
- **держава**, яка визначає умови правового регулювання діяльності фондового ринку з метою підтримування його ефективного функціонування та захисту його учасників

Інвестиційний портфель

є сукупністю фінансових інструментів, призначених для здійснення фінансового інвестування у відповідності з розробленою інвестиційною політикою підприємства

Мета формування інвестиційного портфеля -

забезпечення реалізації основних напрямків політики фінансового інвестування підприємства шляхом підбору найбільш доходних та безпечних фінансових інструментів

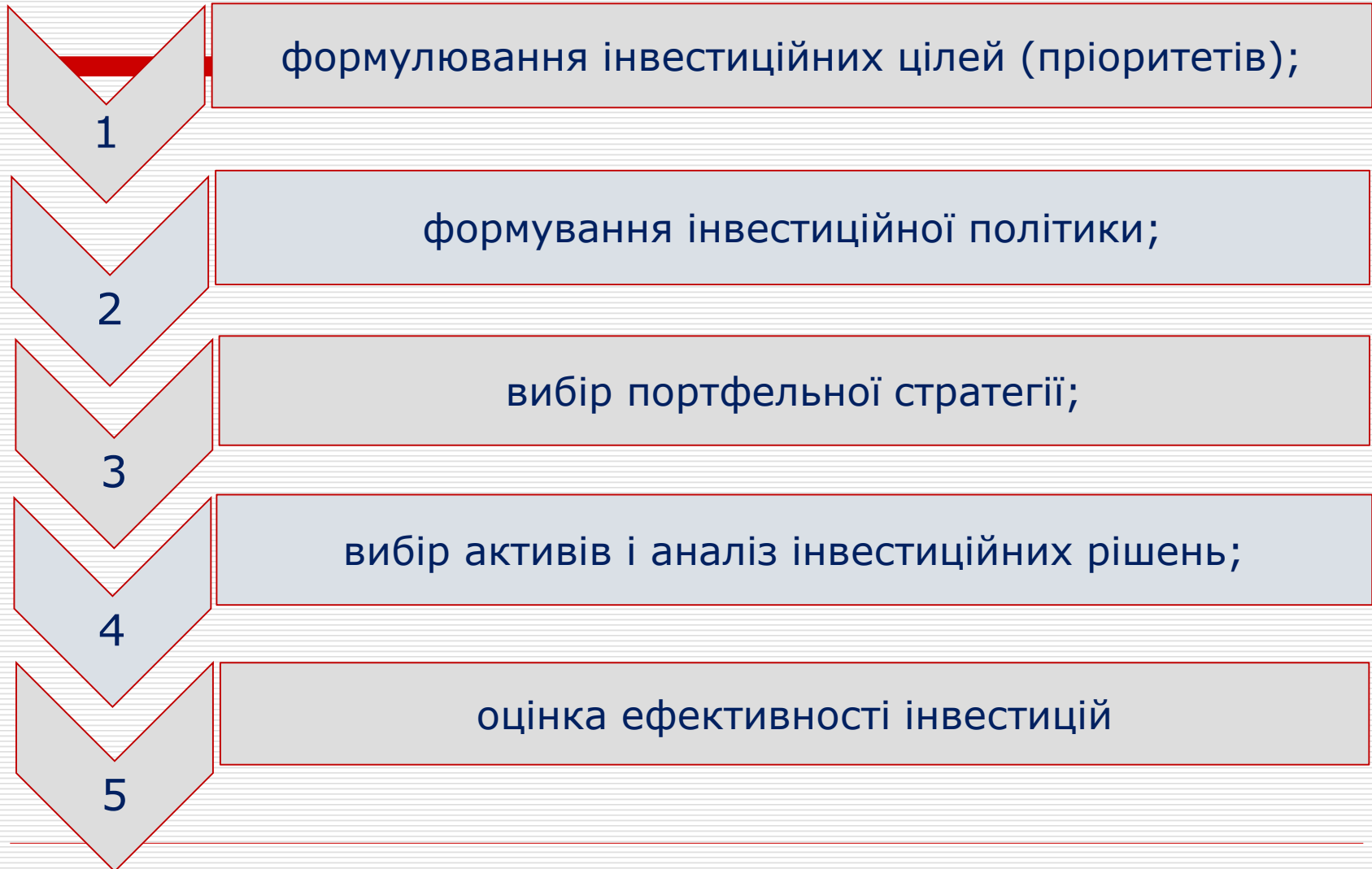
Цілі формування інвестиційного портфеля:

- забезпечення високого рівня формування інвестиційного доходу в поточному періоді;
- забезпечення високих темпів приросту інвестиційного капіталу в довгостроковій перспективі;
- забезпечення мінімізації рівня інвестиційних ризиків, пов'язаних з фінансовим інвестуванням;
- забезпечення необхідної ліквідності інвестиційного портфеля

Види цінних паперів в Україні

- **Акція** – цінний папір без установленого строку обігу, що засвідчує участь на паях у статутному фонді акціонерного товариства, підтверджує членство в акціонерному товаристві й право на участь у керуванні ним, надає право її власникові на одержання частини прибутку у вигляді дивіденду, а також на участь у розподілі майна при ліквідації акціонерного товариства.
- **Облігація** – цінний папір, що засвідчує внесення її власником коштів і підтверджує зобов'язання відшкодувати йому номінальну вартість цього цінного папера в передбачений у ньому строк з виплатою фіксованого відсотка. Облігації всіх видів поширюються серед підприємств і громадян на добровільних засадах.
- **Ощадний сертифікат** – письмове свідоцтво банку про депонування коштів, що засвідчує право вкладника на одержання після закінчення встановленого строку депозиту й відсотків по ньому.
- **Інвестиційний сертифікат** – це цінний папір, що випускається винятково інвестиційним фондом або інвестиційною компанією і який дає право її власникові на одержання доходу у вигляді дивідендів.
- **Вексель** – це цінний папір, що засвідчує безумовне грошове зобов'язання векселедавця сплатити після настання строку певну суму грошей власникові векселя.

Етапи формування портфеля цінних паперів

Оцінка ефективності випуску та обігу цінних паперів

Показники

- номінальна вартість акції;
- капіталізована вартість акцій;
- курс акцій;
- додатковий дохід на акцію;
- коефіцієнт емісійної вартості акцій;
- коефіцієнт забезпеченості привілейованих акцій;
- коефіцієнт ліквідності акцій;
- норма доходності облігацій;
- поточна доходність облігацій.

Оцінка ефективності фінансового інструменту інвестування

Оцінка ефективності того чи іншого фінансового інструменту інвестування зводиться до оцінки його реальної вартості, яка забезпечує отримання очікуваної норми прибутку

$$B_0 = \sum_{t=1}^n \frac{ГП_t}{(1+k)^t}$$

де $ГП_t$ – очікуваний грошовий потік за період використання фінансового інструменту;

k – очікуваний рівень прибутковості фінансового інструменту;

n – кількість періодів формування грошового потоку.

Оцінка ефективності фінансового інструменту інвестування

Рівень прибутковості портфеля розраховується за формулою:

$$УД_{\Pi} = \sum_{i=1}^n У\Pi_i \times У_i$$

де $УД_{\Pi}$ – рівень прибутковості інвестиційного портфеля;
 $УД_i$ – рівень прибутковості окремих фінансових інструментів у портфелі;
 $У_i$ – частка окремих фінансових інструментів у сукупній вартості інвестиційного портфеля, виражений десятковим дробом.

Оцінка ефективності фінансового інструменту інвестування

Рівень ризику портфеля розраховується за формулою:

$$UR_{\Pi} = \sum_{i=1}^n UCP_i \times Y_i + UNP_n$$

де UR_{Π} – рівень ризику інвестиційного портфеля;
 UCP_i – рівень систематичного ризику окремих фінансових інструментів (вимірюваний за допомогою бета-коефіцієнта);
 Y_i – частка окремих фінансових інструментів у сукупній вартості інвестиційного портфеля, виражений десятковим дробом;
 UNP_n – рівень несистематичного ризику портфеля, досягнутий у процесі його диверсифікованості.

Результатом оцінки портфеля є визначення того, наскільки вдалося знизити рівень портфельного ризику при заданому рівні інвестиційного прибутку

Питання для самоконтролю

1. Дайте визначення поняттю «інвестиції».
2. За якими ознаками класифікують інвестиції?
Охарактеризуйте їх основні види.
3. Дайте визначення реального інвестування та охарактеризуйте форми його здійснення.
4. Яким чином визначається ефективність реальних інвестицій в умовах ринкових відносин?
5. Надайте визначення та характеристику форм фінансових інвестицій.
6. Які особливості фінансових інвестицій потрібно враховувати під час визначення їх ефективності?
7. Яким чином визначається реальна вартість цінних паперів?
8. Що є ефектом від здійснених фінансових інвестицій?

ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ

- 1. Сутність інновацій та загальна характеристика інноваційних процесів.**
  - 2. Науково-технічний прогрес, його загальні напрями.**
  - 3. Організаційний прогрес.**
-

---

1. Сутність інновацій та загальна характеристика інноваційних процесів

Інновація –

цільова зміна в функціонуванні підприємства як системи

У відповідності з міжнародними стандартами **Інновація** – це кінцевий результат інноваційної діяльності, що знайшов втілення у вигляді нового або вдосконаленого продукту, впровадженого на ринку, нового або вдосконаленого технологічного процесу, що використовується в практичній діяльності або в новому підході до соціальних послуг

Причини виникнення та впровадження інновацій

- конкурентна боротьба на ринку, бажання отримати конкурентні переваги та максимізувати прибуток;
- попит споживача;
- підвищення технічного потенціалу;
- пошук вирішення проблем, що виникають під час діяльності фірми;
- наслідування іншим організаціям, що впроваджують нову технологію;
- бажання покращити свою майстерність в конкретній діяльності;
- підтримка та підвищення престижу фірми;
- реалізація знань;
- інтуїтивне уявлення про те, що нововведення може поліпшити діяльність організації;
- наукові відкриття;
- винахідництво.

Процеси, що відбуваються на підприємствах

традиційні -
характеризують
звичайне
функціонування
підприємства

інноваційні -
розвиток
підприємства
на якісно новому
рівні

Інноваційний процес –

процес перетворення наукового знання в фізичну реальність, тобто це процес створення, освоєння та розповсюдження нововведення, що задовольняє новим суспільним потребам

Інноваційний процес складається з окремих стадій, що відрізняються організацією праці, управлінням, фінансуванням та є єдиним потоком

I – ФД – ПД – Р – Пр – Б – ОС – ПП – М – Зб,

де I – ідея; ФД – фундаментальні дослідження; ПД – прикладні дослідження; Р – дослідно-конструкторські та експериментальні розробки; Пр – проектування; Б – будівництво; ОС – освоєння; ПП – промислове виробництво; М – маркетинг; Зб – збут.

Види інноваційних процесів

- **технічні** – проявляються у вигляді нових продуктів (виробів), технологій їхнього виготовлення, засобів виробництва (машин, устаткування, енергії, конструкційних матеріалів);
- **організаційні** – охоплюють нові методи й форми організації всіх видів діяльності підприємства;
- **економічні** – це методи господарського управління наукою та виробництвом через реалізацію функцій прогнозування і планування, фінансування, ціноутворення, мотивації та оплати праці, оцінки результатів діяльності;
- **соціальні** – це різні форми активізації людського чинника (професійна підготовка й підвищення кваліфікації персоналу; стимулювання творчої діяльності; поліпшення умов і постійне підтримування високого рівня безпеки праці; охорона здоров'я людини та охорона довкілля; створення комфортних умов життя);
- **юридичні** – це нові й змінені закони та різноманітні нормативно-правові документи, що визначають

Відповідно Закону України «Про інвестиційну діяльність»

інноваційна діяльність – це одна із форм інвестиційної діяльності, що здійснюється з метою впровадження науково-технічного прогресу до виробництва та соціальної сфери

інноваційна діяльність включає

- випуск і розповсюдження принципово нових видів техніки та технології;
- **прогресивні міжгалузеві структурні зрушення;**
- реалізацію довгострокових науково-технічних програм з великими строками окупності витрат;
- **фінансування фундаментальних досліджень для здійснення якісних змін у стані продуктивних сил;**
- розробку та впровадження нової ресурсозберігаючої технології, призначеної для поліпшення соціального та економічного становища.

Види інноваційної діяльності

- підготовка та організація виробництва, які охоплюють придбання виробничого обладнання, зміни в них, а також у методах і стандартах виробництва та контролю якості;
- виробничі розробки, які містять модифікації продукту та технологічного процесу, перепідготовку персоналу для використання нових технологій та обладнання, а також пробне виробництво;
- маркетинг продукції;
- придбання патентів, ліцензій, ноу-хау, торговельних марок;
- придбання нових машин та обладнання.

---

2. Науково-технічний прогрес, його загальні напрями

Науково-технічний прогрес – це процес нагромадження та практичної реалізації нових наукових і технічних знань, цілісна циклічна система «наука – техніка – виробництво»

Стадії НТП

фундаментальні теоретичні дослідження

прикладні науково-дослідні роботи

дослідно-конструкторські розробки

освоєння технічних нововведень

наращування виробництва нової техніки до потрібного обсягу, її експлуатація протягом певного часу

техніко-економічне, екологічне й соціальне старіння виробів, їх заміна новими, більш ефективними зразками

Форми науково-технічного прогресу

Еволюційні – поліпшення окремих техніко-експлуатаційних параметрів виробів чи технології їхнього виготовлення, модернізацію або створення нових моделей машин, обладнання, приладів і матеріалів у межах того самого покоління техніки

Революційні – виникнення принципово нових науково-технічних ідей, у процесі яких здійснюється масовий перехід до нових поколінь техніки в провідних галузях виробництва

Науково-технічна революція

відображає докорінну якісну трансформацію суспільного розвитку на засаді новітніх наукових відкриттів, що справляють революціонізуючий вплив на зміну знарядь і предметів праці, технології, організації та управління виробництвом, характеру трудової діяльності людей

Особливості науково-технічної революції

- перетворення науки на безпосередню продуктивну силу;
- **безпосередній вплив науки на матеріальне виробництво;**
- прискорення темпів розвитку сучасної науки і техніки;
- **інтеграція багатьох галузей науки, самої науки з виробництвом з метою прискорення й підвищення ефективності всіх сучасних напрямків науково-технічного прогресу;**
- якісне перетворення всіх елементів процесу виробництва – засобів праці, предметів праці, самої праці

Загальні напрями науково-технічного прогресу

**Створення нових і вдосконалення існуючих засобів
праці та кінцевої продукції**

**Створення нових і вдосконалення застосовуваних
технологій**

**Створення нових і поліпшення якості застосовуваних
матеріалів**

Механізація та автоматизація виробництва

---

3. Організаційний прогрес.

Організаційний прогрес –

удосконалення існуючих та застосування нових методів і форм організації виробництва та праці, елементів господарського механізму в усіх ланках управління економікою

Відрізняючи особливості організаційного прогресу від науково-технічного прогресу

Науково-технічний прогрес	Організаційний прогрес
Є безпосереднім і головним чинником зростання ефективності виробництва	Забезпечує реалізацію створюваних науково-технічним прогресом виробничо-трудоових процесів
Призводить до зниження трудомісткості виготовлення виробів	Дає змогу зменшити втрати робочого часу і простої устаткування
Великі затрати суспільної праці, матеріальних і фінансових ресурсів	Не потребує нових витрат

Організація виробництва –

упорядкована й скоординована в часі та просторі система взаємодії провідних елементів виробничого процесу, тобто персоналу підприємства, знарядь і предметів праці

Локальні форми:

- розподіл та інтеграцію виробничих процесів усередині підприємства;
- раціональне поєднання всіх елементів процесу виробництва в межах дільниці, цеху, підприємства в цілому

Суспільні форми:

- концентрація, деконцентрація, оптимізація розмірів виробництва в межах галузі;
- комбінування різногалузевого виробництва, диверсифікація підприємств

Організація праці –

сполучення працівників для досягнення найбільшої ефективності трудових процесів за умов конкретно застосовуваної технології та організації виробництва

Питання для самоконтролю

1. Дайте визначення поняттю «інновації».
4. Визначте сутність інноваційного процесу. З яких окремих стадій складається інноваційний процес?
5. Розкрийте технічні, економічні та соціальні результати інновацій.
6. Суттєва характеристика науково-технічного прогресу.
7. Поняття та ключові особливості сучасної науково-технічної революції.
8. Які особливості відрізняють організаційний прогрес від науково-технічного прогресу?
9. Дайте визначення та охарактеризуйте організацію виробництва та організацію праці.

ТЕХНІКО-ТЕХНОЛОГІЧНА БАЗА ПІДПРИЄМСТВА

- 1. Характеристика техніко-технологічної бази виробництва. Лізинг як форма оновлення.**
  - 2. Організаційно-економічне управління технічним розвитком підприємства.**
-

---

1. Характеристика техніко-технологічної бази виробництва. Лізинг як форма оновлення.

Техніко-технологічна база підприємства виробничої сфери – системна сукупність найбільш активних елементів виробництва, яка визначає технологічний спосіб одержання продукції, здійснюваний за допомогою машинної техніки, різноманітних транспортних, передавальних, діагностичних та інформаційних засобів, організованих у технологічні системи виробничих підрозділів і підприємства в цілому

Елементна структура техніко-технологічної бази

Технічна компонента

- виробнче устаткування, транспортно-переміщаючи машини і засоби;
- сукупність устаткування для забезпечення виробництва всіма видами енергії;
- інформаційно-обчислювальна техніка

Технологічна компонента

- операції переміщення, складування, контролю та інших складових частин виробничого процесу;
- сукупність методів переробки ресурсів та отримання готової продукції;
- комплекс технологічної документації загального та спеціального призначення

Визначальні тенденції поступового розвитку техніко-технологічної бази підприємств виробничої сфери

- підвищення наукомісткості засобів праці, рівня фундаментальності втілюваних у них знань;
- зростання масштабів і розширення спектра застосування сучасного мікроелектронного устаткування;
- перетворення засобів праці на технічну цілісність більш високого порядку;
- трансформація техніко-технологічних засобів у все більш універсальні системи;
- підвищення ступеня автоматизації техніки й технічних систем, поступовий перехід до гнучкої автоматизації виробництва, зумовленої його кількісним урізноманітненням і зменшенням серійності.

Лізинг – це підприємницька діяльність, спрямована на інвестування власних чи залучених фінансових коштів, і яка полягає в наданні лізингодавцем у виключне користування на визначений строк лізингодержувачу майна, що є власністю лізингодавця або набувається ним у власність у продавця, за умови сплати лізингодержувачем періодичних лізингових платежів. (Закон України «Про лізинг»)

Об'єкт лізингу - будь-яке нерухоме й рухоме майно, що належить до основних фондів. Не можуть бути об'єктами лізингу земельні ділянки та інші природні об'єкти.

1. За строком використання об'єкта лізингу

оперативний
фінансовий

2. За масштабом поширення лізингових відносин

внутрішній;
міжнародний

3. За характером лізингових операцій

сервісний;
зворотний

1. За строком використання об'єкта лізингу

Оперативний лізинг являє собою господарську операцію суб'єкта підприємницької діяльності, що передбачає передачу орендареві права користування матеріальними цінностями, які належать орендодавцю, на строк, що не перевищує їхньої повної амортизації з обов'язковим поверненням цих матеріальних цінностей орендодавцеві

Фінансовий лізинг передбачає придбання орендодавцем матеріальних цінностей за замовленням орендаря з наступною передачею орендареві права користування такими матеріальними цінностями на строк, не менший строку їхньої повної амортизації з обов'язковою наступною передачею права власності на такі матеріальні цінності орендареві

2. За масштабом поширення лізингових відносин

Внутрішній лізинг за своєю сутністю і масштабом поширення буває внутрішньодержавним або загальнодержавним

Міжнародний лізинг реалізується суб'єктами лізингу, які перебувають під юрисдикцією різних держав, або тоді, коли лізингове майно чи платежі перетинають державні кордони

3. За характером лізингових операцій

Сервісний лізинг зазвичай застосовується за умови придбання на лізингових засадах складної техніки або такої, що зазнає швидкого техніко-економічного старіння

Зворотний лізинг передбачає викуп лізингодавцем майна у власника і передачу цього майна в лізинг тому самому власнику

**Організаційно-
правові основи
здійснення
лізингових
операцій**

договори про лізинг укладені відповідно до чинного законодавства та інших нормативно-правових актів України

!!! Майно, передане за договором **фінансового** лізингу, зараховується на баланс лізингодержувачу з позначенням, що це майно взято **у фінансовий лізинг**.

!!! Майно, передане за договором **оперативного** лізингу, залишається на балансі лізингодавця, з позначкою, що його передано **в лізинг**.

Об'єкт лізингу протягом усього строку дії договору лізингу є **власністю лізингодавця**

Учасники лізингових операцій

- виробник (постачальник, продавець);
- лізингодавець;
- лізингоодержувач;
- банк;
- страхова установа.

Лізингові платежі включають

- амортизаційні відрахування;
- плату за користування кредитними ресурсами;
- комісійну винагороду лізингодавцю;
- відшкодування страхових платежів;
- інші витрати лізингодавця, передбачені договором лізингу.

В операціях міжнародного лізингу сплачуються

- державне мито;
- податок на додану вартість;
- акцизний збір за ввезення об'єктів лізингу на митну територію України

Технічний розвиток відображає процес формування та вдосконалення техніко-технологічної бази підприємства, що має бути постійно зорієнтованим на кінцеві результати його виробничо-господарської, комерційної чи іншої діяльності

Форми технічного розвитку підприємства

1. Підтримка техніко-технологічної бази у відповідному стані

- капітальний ремонт устаткування;
- заміна зношеного устаткування новим такого ж технічного рівня;
- технічне дооснащення підприємства

2. Розвиток техніко-технологічної бази шляхом удосконалення і нарощування виробництва

- модернізація;
- технічне переоснащення;
- реконструкція;
- розширення;
- нове будівництво

---

2. Організаційно-економічне управління технічним розвитком підприємства.

Показники технічного рівня підприємства

фондоозброєність та енергоозброєність праці
характеризують ступінь технічної оснащеності праці персоналу

середній вік застосовуваних технологічних процесів, коефіцієнт використання сировини і матеріалів, частка нових технологій за обсягом або трудомісткістю продукції
– рівень прогресивності застосовуваних технологій

надійність, довговічність, питома металомісткість, середній строк експлуатації, частка прогресивних видів у загальній кількості, частка технічно та економічно застарілого устаткування в загальному парку
характеризують технічний рівень виробничого устаткування

ступінь охоплення робітників механізованою працею, частка обсягу продукції, що виробляється за допомогою автоматизованих засобів праці
– рівень механізації та автоматизації основного й допоміжного виробництва

Показники, що характеризують галузеві особливості виробництва

механоозброєність праці

(відношення середньорічної вартості машин та устаткування до кількості робітників у найбільшій зміні);

коефіцієнт фізичного спрацювання устаткування;

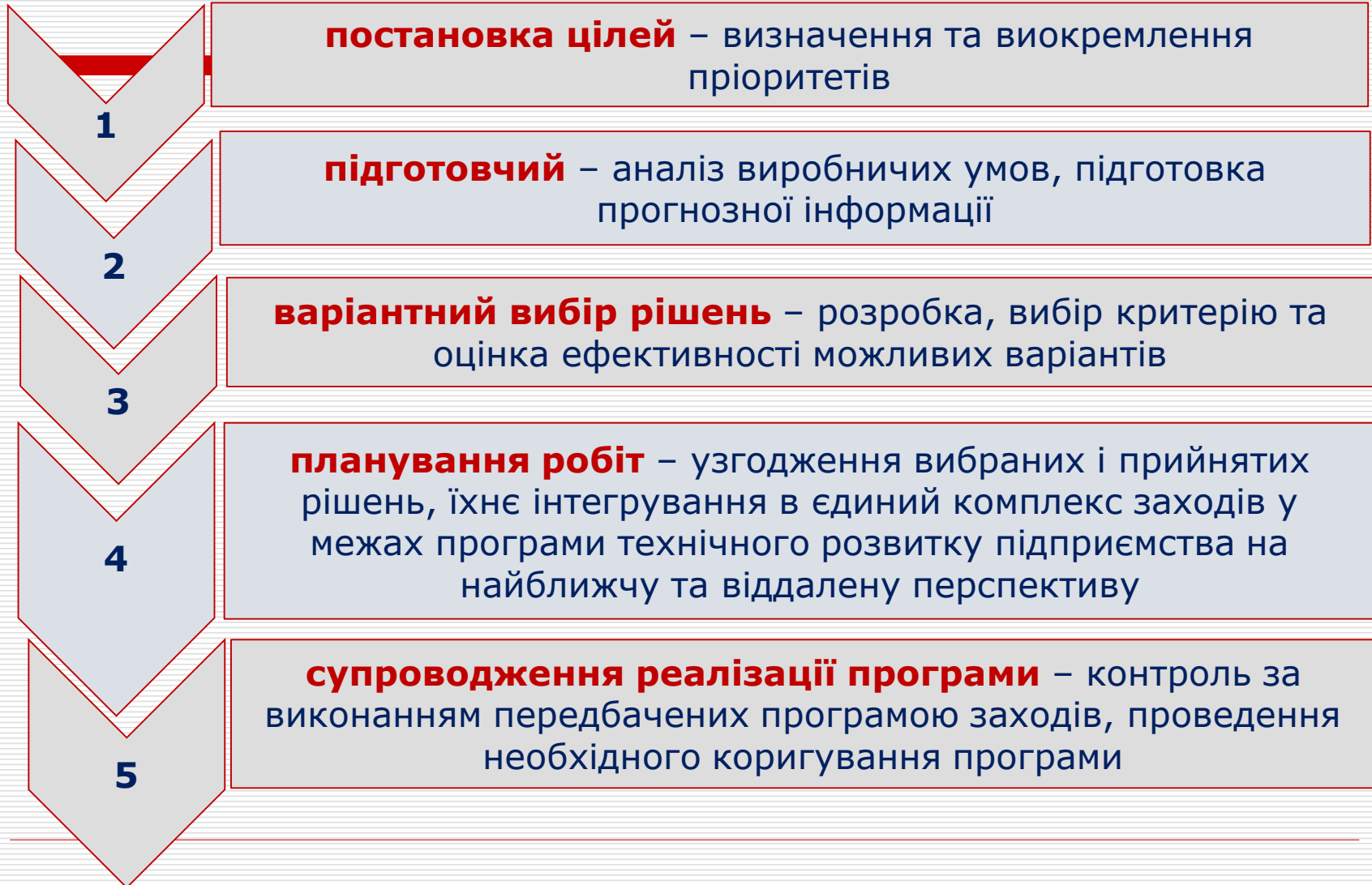
коефіцієнт технологічної оснащеності виробництва
(кількість застосовуваних пристроїв, оснастки та інструментів у розрахунку на одну оригінальну деталь кінцевого виробу);

рівень утилізації відходів виробництва;

рівень забруднення природного середовища;

частка екологічно чистої продукції.

Етапи економічного управління технічним розвитком підприємства

**Завдання технічного розвитку
підприємства**

кардинальне підвищення якості виготовленої продукції, забезпечення її конкурентоспроможності на світовому й вітчизняному ринках

розробка й широка впровадження ресурсозберігаючих та енергозберігаючих технологій

скорочення до максимально можливого рівня затрат ручної праці, поліпшення її умов і безпеки

здійснення всебічної екологізації виробництва згідно із сучасними вимогами до охорони навколишнього середовища

Питання для самоконтролю

---

1. Дайте визначення поняттю «техніко-технологічна бази підприємства». Охарактеризуйте її структуру.
  2. Чи існують відмінні риси між техніко-технологічною базою та основними виробничими фондами підприємства? Назвіть їх.
  3. Назвіть та охарактеризуйте види лізингу.
  4. Охарактеризуйте систему організаційно-економічного управління технічним розвитком підприємства.
-

ВИТРАТИ НА ВИРОБНИЦТВО ТА РЕАЛІЗАЦІЮ ПРОДУКЦІЇ

- 1. Загальна характеристика та система управління витратами.**
  - 2. Кошториси центрів відповідальності та підприємства в цілому.**
  - 3. Собівартість продукції**
-

---

1. Загальна характеристика та система управління витратами.

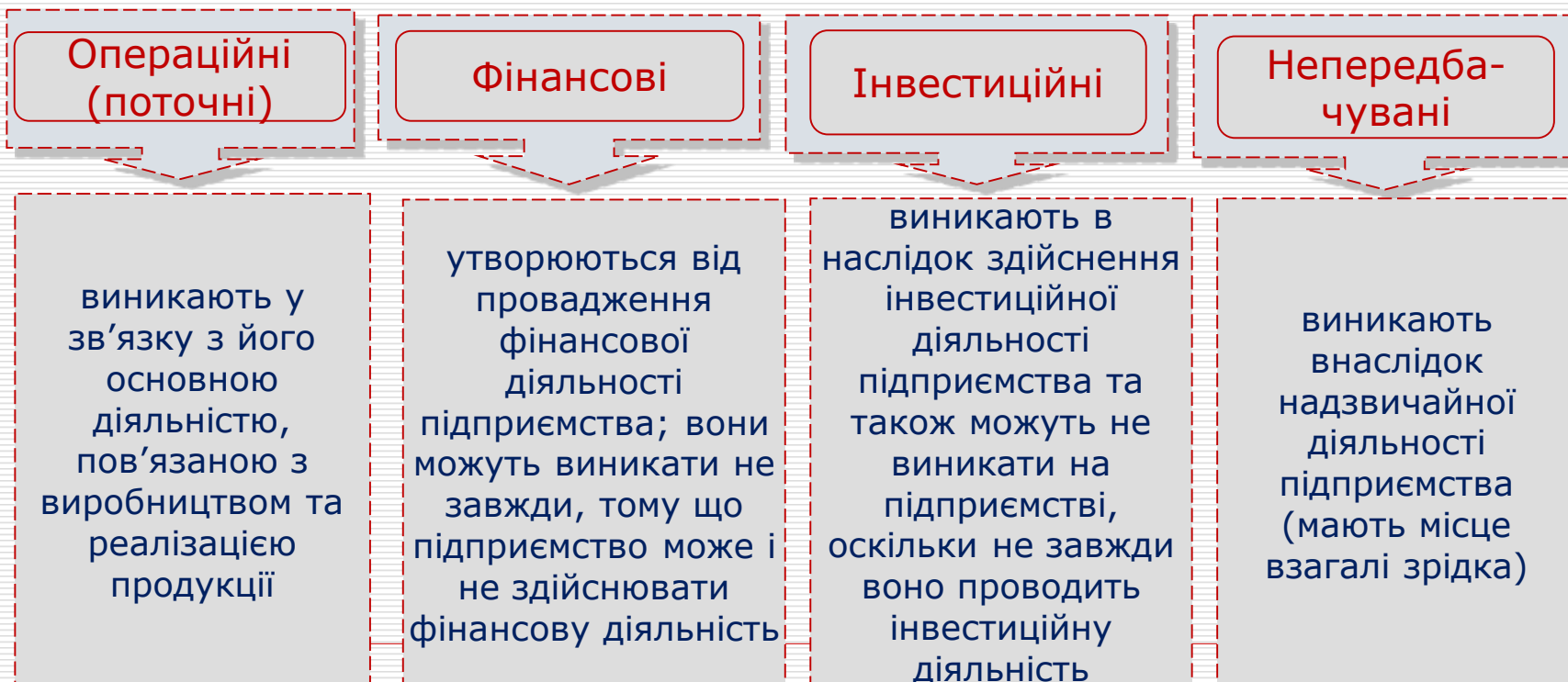

Витрати на виробництво та реалізацію продукції

є витратами підприємства, вираженими в грошовій формі та пов'язаними з використанням у процесі виробництва сировини та матеріалів, палива, комплектуючих, праці, основних фондів та інших витрат

Класифікація витрат підприємства

Класифікація операційних витрат

1. За функціями

Витрати на виробництво

витрати матеріальних і трудових ресурсів, які безпосередньо пов'язані з виробництвом продукції (витрачені сировина та матеріали, енергія, спожита на технологічні цілі, амортизація виробничого обладнання, заробітна плата основних робітників)

Адміністративні витрати

витрати на заробітну плату адміністративно-управлінського персоналу, витрати на утримання та амортизаційні відрахування по основних фондах та нематеріальних активах, витрати на комунальні послуги, на охорону, юридичні, аудиторські послуги

Витрати на збут

витрати на заробітну плату працівників відділу збуту, на утримання та амортизацію основних фондів та нематеріальних активів, що безпосередньо пов'язані з реалізацією продукції, витрати на утримання складів готової продукції, фірмових магазинів, витрати на рекламу

Інші операційні витрати

витрати на плату за орендоване майно, собівартість реалізованих виробничих запасів, витрати на покриття сумнівних та безнадійних боргів дебіторів підприємства, нестач і псування матеріальних цінностей

Класифікація операційних витрат

2. За об'єктом формування

сукупні витрати

включають всі витрати на операційну діяльність за певний період

витрати
на одиницю
продукції

обчислюються як середні, якщо продукція виготовляється постійно або партіями

3. За економічним змістом

витрати поділяють на однорідні елементи, що мають єдину економічну сутність і є первинними при плануванні та обліку (матеріальні витрати, оплата праці, відрахування на соціальні заходи, амортизаційні та інші витрати)

4. За статтями калькуляції

визначають собівартість продукції, а це передбачає планування і облік таких витрат за певними підрозділами (центрами відповідальності), які беруть участь у виготовленні виробів

Класифікація операційних витрат

5. За способом обчислення

**Прямі
витрати**

безпосередньо пов'язані з виготовленням певного різновиду продукції і можуть бути обчислені на її одиницю у багатопродуктовому виробництві прямо

**Непрямі
витрати**

не можна прямо обчислити для окремих різновидів продукції, бо вони пов'язані не з виготовленням конкретних виробів, а з процесом виробництва в цілому (зарплата обслуговуючого й управлінського персоналу, утримання та експлуатація будівель, споруд, машин тощо)

6. Залежно від обсягу виробництва

**Змінні
витрати**

загальна сума яких за певний час залежить від обсягу виготовленої продукції

**Постійні
витрати**

їх загальна сума не залежить від кількості виготовленої продукції (витрати на утримання та експлуатацію будівель і споруд, організацію виробництва, управління)

Класифікація операційних витрат

7. За можливістю впливу на величину витрат

Регульовані
витрати

піддаються контролю і впливу за їх рівень

Нерегульовані
витрати

є за межею можливостей такого впливу

8. З огляду на очевидність і формальну визначеність

Явні
витрати

це реальні витрати, що здійснюються згідно з чинною системою бухгалтерського обліку і відображаються у відповідній плановій та обліковій документації підприємства

Неявні
витрати

характеризують нереалізований дохід від альтернативного використання обмеження ресурсів

Класифікація операційних витрат

9. Залежно від реакції витрат на певний варіант прийняття рішень

Релевантні

витрати, які залежать від альтернативних варіантів управлінських рішень і враховуються в обчисленнях їх порівняльної ефективності

Нерелевантні витрати

не залежать від альтернативних варіантів управлінських рішень і не враховуються у порівняльних обчисленнях

10. Залежно від того, як враховуються витрати при визначенні фінансового результату (прибутку)

Витрати періоду

Витрати, що відносяться на собівартість продукції

це та частина операційних витрат, яка не включена у собівартість продукції і при визначенні прибутку підприємства за певний період віднімається від виручки як і собівартість реалізованої продукції

Класифікація операційних витрат

11. За зв'язком з виробничим процесом

Виробничі витрати

виникають у зв'язку з виконанням виробничого процесу, його обслуговуванням і управлінням (прямі матеріальні витрати, зарплата виробничого персоналу, загальновиробничі витрати)

Невиробничі витрати

обумовлені виконанням функцій, безпосередньо не пов'язаних з виробництвом продукції (витрати на управління підприємством в цілому, загальногосподарське обслуговування, збут продукції)

Структура витрат підприємства

Структура витрат підприємства - співвідношення окремих груп витрат за певними ознаками

Напрямки структури витрат

видова (елемента) структура

дозволяє характеризувати виробництво щодо витрат ресурсів (матеріаломістке, капіталомістке, трудомістке виробництво) і можливих резервів їх зниження

співвідношення прямих і непрямих витрат
характеризує рівень і складність калькулювання

співвідношення змінних і постійних витрат
показує частку сукупних витрат на підтримку виробничого потенціалу в стані готовності, а також ступень реакції прибутку на динаміку обсягу виробництва і продажу

Управління витратами –
це процес цілеспрямованого
формування витрат за їх видами,
місцями і носіями при постійному
контролі рівня та стимулюванні
зниження

Аспекти управління витратами

Функціональний

Оптимізація використання ресурсів і подальше нормування витрат здійснюється у процесі розробки виробів та технології їх виготовлення

Планування витрат необхідне для обґрунтування управлінських рішень і визначення очікуваних результатів роботи – прибутку

Облік витрат встановлює їх фактичну величину після здійснення запланованої роботи

Контроль і аналіз витрат необхідні для з'ясування їх раціональності, відповідності фактичних витрат плановим

Стимулювання раціонального використання ресурсів
Розробники проектів, управлінських рішень, їх виконавці повинні бути матеріально заінтересовані в економії факторів виробництва

Організаційний

Диференціація за місцями формування і центрами відповідальності та побудові органів управління витратами

Місце витрат – це сегмент їх формування.

Первинним місцем витрат є робоче місце або сукупність організаційно поєднаних робочих місць (дільниці, відділення), де безпосередньо використовуються і витрачаються ресурси в процесі виконання роботи

Центр відповідальності – це місце витрат або організаційна єдність декількох місць, за якими контролюються витрати і встановлена відповідальність за їх рівень

Вимоги організації центрів відповідальності

- гомогенність результатів, тобто однорідність виміру виготовлюваної продукції за певний період в плані та звіті, можливість їх порівняння;
- однозначне обчислення планових і фактичних витрат за розрахунковий період;
- персональна відповідальність за результати і витрати.

---

2. Кошториси центрів відповідальності та підприємства в цілому.

Кошторис –
це план витрат на виконання певної роботи

Функції центрів відповідальності

- **організуюча** – дотримання відповідальними за рівень планової величини витрат, чинного регламенту і норм використання ресурсів;
- **контролююча** – кошториси підрозділів дозволяють контролювати роботу працівників;
- **стимулююча** – здійснення стимулювання працівників через відповідальність за необґрунтовані витрати і втрати та заохочення у їх зниженні.

Структура кошторису витрат

Постатейний

- прямі матеріальні витрати;
- прямі витрати на оплату праці;
- інші прямі операційні витрати (додаткова зарплата, відрахування на соціальні заходи та ін.);
- загальновиробничі витрати;
- адміністративні витрати;
- витрати на збут

За елементами витрат

- матеріальні витрати (сировина й основні матеріали; покупні вироби для укомплектування продукції та інші);
- оплата праці (витрати за всіма формами оплати праці персоналу підприємства);
- єдиний соціальний внесок (відрахування у фонди соціального страхування);
- амортизація (амортизаційні відрахування щодо основних засобів);
- інші витрати (оплата послуг зв'язку, оренда плата)

Невиробничі операційні витрати

Адміністративні витрати:

- витрати на управління підприємством;
- витрати на утримання і обслуговування основних засобів загальногосподарського призначення;
- витрати на забезпечення функціонування виробництва
- податки та збори

Витрати на збут:

- утримання підрозділів, зайнятих збутом;
- витрати на дослідження ринку, рекламу;
- гарантійне обслуговування продукції, її транспортування, пакування на складах і т. п.

Інші операційні витрати:

- на дослідження та розробки;
- собівартість виробничих запасів, що продаються;
- витрати від знецінення запасів, нестачі й знижування матеріальних цінностей та деякі інші

---

3. Собівартість продукції

Собівартість готової продукції –
витрати на виробництво продукції, що готова до продажу

Методи обчислення собівартості готової продукції

1. Підсумування попередньо визначеної собівартості окремих виробів:

$$C_{\text{гп}} = \sum_{i=1}^n C_{\text{oi}} \cdot N_i,$$

де $C_{\text{гп}}$ – собівартість готової продукції;
 n – кількість найменувань продукції;
 C_{oi} – собівартість одиниці i -ої продукції;
 N_i – виробництво i -ої продукції у натуральному вимірі.

Методи обчислення собівартості готової продукції

2. Кошторисний

Ґрунтується на кошторисі виробничих витрат:

$$C_{\text{ГП}} = C_{\text{В}} + C_{\text{НВ}_1} - C_{\text{НВ}_2},$$

де $C_{\text{В}}$ – витрати на виробництво за певний період;
 $C_{\text{НВ}_1}$, $C_{\text{НВ}_2}$ – собівартість залишків незавершеного виробництва відповідно на початок і кінець періоду

Собівартість реалізованої продукції –
витрати на виробництво продукції, яка продана
(чи запланована до продажу) в певному періоді

Методи обчислення собівартості реалізованої продукції

1. Підсумування попередньо визначеної собівартості окремих виробів:

$$C_{рп} = \sum_{i=1}^{\Pi} C_{oi} \cdot N_{pi},$$

де $C_{рп}$ – собівартість реалізованої продукції;
 N_{pi} – кількість проданої продукції i -го найменування.

Собівартість продукції –
грошовий вираз витрат на виробництво та реалізацію
продукції

Собівартість продукції охоплює витрати на:

- дослідження ринку та виявлення потреби в продукції;
- підготовку та освоєння нової продукції;
- виробництво (витрати на сировину, матеріали, енергію, оплату праці персоналу);
- обслуговування виробничого процесу та управління ним;
- збут продукції (пакування, транспортування, реклама);
- розвідку, використання та охорону природних ресурсів (плата за воду, охорону повітряного, водного басейнів);
- набір і підготовку кадрів;
- поточну раціоналізацію виробництва (удосконалення технологій, організації виробництва, праці, підвищення якості продукції), крім капіталовкладень.

Види собівартості продукції

Індивідуальна собівартість продукції слугує реальним відображенням витрат підприємства на виробництво та реалізацію продукції

Галузева собівартість відбиває сукупні витрати на виробництво та реалізацію продукції всіх підприємств галузі, тобто є середньою собівартістю продукції по галузі

Планова собівартість відбиває індивідуальні витрати конкретного підприємства, які плануються виходячи з норм, тарифів, цін, ставок поточного періоду

Фактична собівартість – це виражені в грошовій формі індивідуальні витрати конкретного підприємства за даних умов.

Калькуляція собівартості продукції

Калькуляція –
обчислення собівартості окремих виробів

Калькуляція вирішує питання

- обґрунтування ціни та цінової політики підприємства взагалі;
- визначення рентабельності виробів і на тій основі оптимізації товарного асортименту;
- обчислення економічної ефективності технічних і організаційних рішень;
- аналізу роботи підприємства та його підрозділів

Варіанти калькулювання однопродуктового виробництва

1 варіант - калькулювання методом прямого розподілу витрат

$$C_o = \frac{C}{N},$$

де C – виробничі витрати за певний період;

N – обсяг готової продукції за той же період у натуральному вимірі.

2 варіант

Особливості цього методу в тому, що кожному варіанту продукту присвоюється певний коефіцієнт, який свідчить про його відносну відмінність за витратами від базового варіанту продукту

Калькуляція собівартості

Стаття І. Сировина та матеріали

Кількість матеріалів певного виду (М)

$$M = M_B + M_{ЗК} - M_{ЗП}$$

Витрати матеріалів на виробництво продукції визначаються:

$$M_{\epsilon} = \sum_{i=1}^n Q_i \times M_{\epsilon i} \pm M_{нв}$$

де Q_i – обсяг випуску продукції і-го найменування в натуральному виразі;

n – кількість найменувань виготовленої продукції;

$M_{\epsilon i}$ – норма витрат матеріалу на одиницю і-го виробу;

$M_{нв}$ – витрати матеріалу на зміну залишків незавершеного виробництва.

Витрати виробництва за цією статтею:

де B_M – витрати виробництва за статтею «Сировина і матеріали»;

C_{mi} – ціна придбання сировини та матеріалів і-го виду;

$C_{ВІДХІ}$ – ціна реалізації відходів сировини та матеріалів і-го виду;

$M_{ВІДХІ}$ – витрати сировини та матеріалів і-го виду, що пішли у відходи;

n – кількість видів, сировини та матеріалів.

$$B_M = \sum_{i=1}^n M_{mi} \times C_{mi} - \sum_{i=1}^n M_{\text{відхі}} \times C_{\text{відхі}}$$

Калькуляція собівартості

Стаття II. Енергія технологічна

Витрати за цією статтею обчислюються за нормами витрат і тарифами на енергію за формулою:

$$C_{ен} = \sum_{i=1}^n C_{ені} \times Ц_{ті}$$

де $Ц_{ті}$ – ціна-тариф на застосування i -го виду енергії;
 $C_{ені}$ – норми витрат i -го виду енергії;
 n – кількість видів енергії.

Стаття III. Основна та додаткова заробітна платня виробничих робітників

До цієї статті належать витрати на оплату праці робітників, які безпосередньо виготовляють продукцію

Калькуляція собівартості

Стаття IV. Утримання та експлуатація машин і механізмів

Стаття є комплексною. Вона охоплює витрати на:

- амортизаційні відрахування на відтворення машин та устаткування (А);
- електроенергію, паливо, мастильні матеріали для машин та устаткування (Сел);
- придбання технологічного інструменту, запасних частин та агрегатів для устаткування (Сінс);
- ремонт та технологічне обслуговування (Ср);
- заробітну платню обслуговуючого персоналу (Сзоб).

Калькуляція собівартості

Стаття V. Загальновиробничі (накладні) витрати

Стаття є комплексною. Вона охоплює витрати на:

- управління, виробниче та господарське обслуговування в межах виробництва;
- заробітну платню з відрахуваннями на соціальні потреби працівників управління, спеціалістів, службовців;
- амортизаційні відрахування по будівлях і спорудах;
- охорону праці;
- техніку безпеки, охорону, протипожежну охорону;
- дослідження, випробування, винахідництво;
- підготовку кадрів, адміністративні та канцелярські витрати;
- відрядження;
- обов'язкові платежі (страхування майна, платежі за забруднення навколишнього середовища);
- придбання патентів, ліцензій тощо.

$$C_{\text{накл}} = q \times C_{\text{зосн}} + A_{\text{бс}}$$

де q – відсоток загальновиробничих витрат у заробітній платі основних виробничих робітників;

$A_{\text{бс}}$ – амортизаційні відрахування по будівлях і спорудах на їх повне оновлення.

Калькуляція собівартості

Стаття VI. Підготовка й освоєння виробництва

До цієї статті належать витрати на:

- освоєння нових підприємств, виробництв, цехів;
- підготовку й освоєння нової продукції;
- підготовчі роботи в добувній промисловості.

Такі витрати списуються на продукцію рівними частками за встановлений період їх відшкодування

Стаття VII. Позавиробничі витрати

До позавиробничих витрат відносять витрати на:

- маркетингові дослідження;
- рекламу продукції;
- заходи щодо стимулювання збуту.

Питання для самоконтролю

1. Визначте економічну сутність витрат підприємства, охарактеризуйте їх різновиди.
2. За якими ознаками класифікують поточні витрати підприємства?
3. У чому полягає різниця між собівартістю та калькуляцією?
4. Розкрийте особливості та відмінні риси постійних та змінних витрат.
5. Розкрийте сутність поняття кошторис.
6. Які функції виконують кошториси центрів відповідальності?
7. Охарактеризуйте структуру кошторису.
8. Розкрийте особливості розрахунку собівартості продукції за окремими статтями.
9. Як здійснюється калькуляція собівартості продукції?

ПРИБУТОК ТА РЕНТАБЕЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА

- 1. Дохід, прибуток підприємства.**
  - 2. Рентабельність діяльності підприємства.**
-

---

1. Дохід, прибуток підприємства.

Дохід підприємства

Дохід – це виручка підприємства від реалізації продукції, послуг та виконання робіт без урахування податку на додану вартість та акцизного збору

Загальна сума доходу:

$$\Sigma D_1 + D_2 + D_3 + D_4$$

де ΣD_i – сумарне значення доходу від усіх видів діяльності підприємства;

D_1 – виручка від реалізації виготовленої підприємством продукції або кошторисна вартість зданих замовнику об'єктів;

D_2 – інші операційні доходи;

D_3 – фінансові доходи;

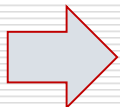
D_4 – інші доходи

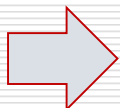
Прибуток підприємства

Прибуток – це частина виручки, що залишається після відшкодування всіх витрат на виробничу та комерційну діяльність підприємства

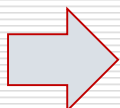
Функції прибутку

Стимулююча - полягає у мотивації господарюючих суб'єктів до постійного вдосконалення своєї діяльності з метою максимізації обсягу прибутку

Регулююча - впливає з того, що формування, наступний розподіл і використання прибутку є найважливішим механізмом руху новоствореної вартості у суспільстві

Ресурсна - передбачає, що це основне джерело фінансування розвитку підприємства, удосконалення його матеріально-технічної бази, забезпечення усіх форм інвестування, а також і джерело задоволення особистих потреб його власників

Класифікація прибутку підприємства

За видом діяльності

прибуток від звичайної (операційної, фінансової та інвестиційної) діяльності

прибуток від надзвичайних подій

За методикою оцінки

номінальний

реальний прибуток

Залежно від мети визначення

бухгалтерський прибуток

економічний прибуток

Залежно від мети визначення

мінімальний

цільовий

максимальний

Класифікація прибутку підприємства

**За порядком
розрахунку**

Валовий прибуток

$$П_в = ВР - ПДВ - АЗ - В_в$$

де ВР – виручка від реалізації продукції підприємства; $V_в$ – виробнича собівартість реалізованої продукції; АЗ – акцизний збір; ПДВ – податок на додану вартість.

Прибуток від звичайної діяльності до оподаткування

$$П_{зо} = П_о + Д_к + Д_ф + Д_{ін} - В_ф - В_к - В_{ін}$$

де $D_к$ – доход від участі в капіталі; $D_ф$ – інші фінансові доходи; $D_{ін}$ – інші доходи; $V_ф$ – фінансові витрати; $V_к$ – втрати від участі в капіталі; $V_{ін}$ – інші витрати.

Прибуток від звичайної діяльності

$$П_з = П_{зо} - ПП$$

де ПП – податок на прибуток від звичайної діяльності.

Прибуток від операційної діяльності

$$П_о = П_в + Д_{оп.ін} - АВ - В_з - В_{оп.ін}$$

де $D_{оп.ін}$ – інші операційні доходи; АВ – адміністративні витрати; $V_з$ – витрати на збут; $V_{оп.ін}$ – інші операційні витрати.

Чистий прибуток

$$ЧП = П_з + НП - НЗ - ПНП$$

де НП – надзвичайний прибуток; НЗ – надзвичайний збиток; ПНП – податок на надзвичайний прибуток.

Фактори впливу на прибуток

**Зовнішні –
фактори, які не залежать
від розвитку
підприємства**

- інфляційні процеси;
- законодавство;
- політика;
- науково-технічний та соціальний розвиток регіону;
- політика оподаткування та ін.

**Внутрішні –
фактори, які залежать від
діяльності окремого
підприємства**

**фактори
безпосереднього
впливу**

- обсяг продукції, що випускається;
- собівартість виробництва;
- ціна продукції, що реалізується;
- найменування (асортимент) продукції, що випускається.

**фактори
опосередкованого
впливу**

---

2. Рентабельність діяльності підприємства.

Рентабельність – відносний показник ефективності роботи підприємства, який у загальній формі обчислюється як відношення прибутку до витрат

Показники рентабельності

Загальний рівень рентабельності підприємства

$$P = \frac{\Pi_3}{C} \times 100\%$$

де Π_3 – прибуток;
 C – загальна виробнича собівартість

Рентабельність власного (акціонерного) капіталу

$$P = \frac{\Pi_ч}{BK} \times 100\%$$

де $\Pi_ч$ – чистий прибуток підприємства;
 BK – сума власного капіталу.

Показники рентабельності

Рентабельність виробничих фондів

$$P = \frac{\Pi_3}{ОФ} \times 100\%$$

Рентабельність сукупних активів

$$P = \frac{\Pi_3}{A} \times 100\%$$

де А – середня сума активів балансу

Рентабельність продукції

$$P = \frac{\Pi_3}{C_T} \times 100\%$$

де C_T – повна собівартість товарної реалізованої продукції

Рентабельність певного виробу

$$P = \frac{Ц_i - C_i}{C_i} \times 100\%$$

де $Ц_i$, C_i – відповідно ціна і собівартість і-го виробу

Фінансово-економічний стан підприємства

Фінансово-економічний стан підприємства

характеризується сукупністю показників, які відображають стан капіталу у процесі його кругообігу, а також здатність підприємства фінансувати свою діяльність на фіксований момент часу

Мета діагностики фінансово-економічного стану -

отримання невеликої кількості ключових показників, що дають комплексне уявлення про обсяги, структуру та ефективність використання капіталу та інших ресурсів підприємства

Завдання діагностики фінансово-економічного стану

- виявлення сильних і слабких сторін стану підприємства;
- ідентифікація факторів та причин досягнутого стану;
- підготовка й обґрунтування управлінських рішень;
- виявлення і мобілізація резервів покращення ефективності діяльності;
- прогнозування фінансових результатів.

Методи фінансово-економічного аналізу

1. Горизонтальний аналіз –

порівняння кожної позиції звітності з попереднім періодом

2. Вертикальний (структурний) аналіз –

визначення структури підсумкових фінансових показників з оцінкою впливу кожної позиції на результати в цілому

3. Трендовий аналіз –

порівняння кожної позиції звітності з рядом попередніх періодів і виявлення тренду, тобто основної тенденції динаміки показника, очищеної від впливу випадкових факторів та індивідуальних особливостей окремих періодів

Методи фінансово-економічного аналізу

4. Аналіз відносних показників (коефіцієнтів) –

визначення співвідношень між окремими позиціями певного звіту чи показниками з різних форм фінансової звітності, визначення тісноти та дослідження характеру взаємозв'язку між ними

5. Порівняльний (просторовий) аналіз –

аналіз окремих фінансових показників дочірніх підприємств, підрозділів, цехів, а також порівняння фінансових показників підприємства з параметрами конкурентів, з середньо галузевими та середніми загальноекономічними даними

6. Факторний аналіз –

дослідження впливу окремих чинників на результуючі показники за допомогою детермінованих і стохастичних прийомів аналізу

Види фінансово-економічного аналізу

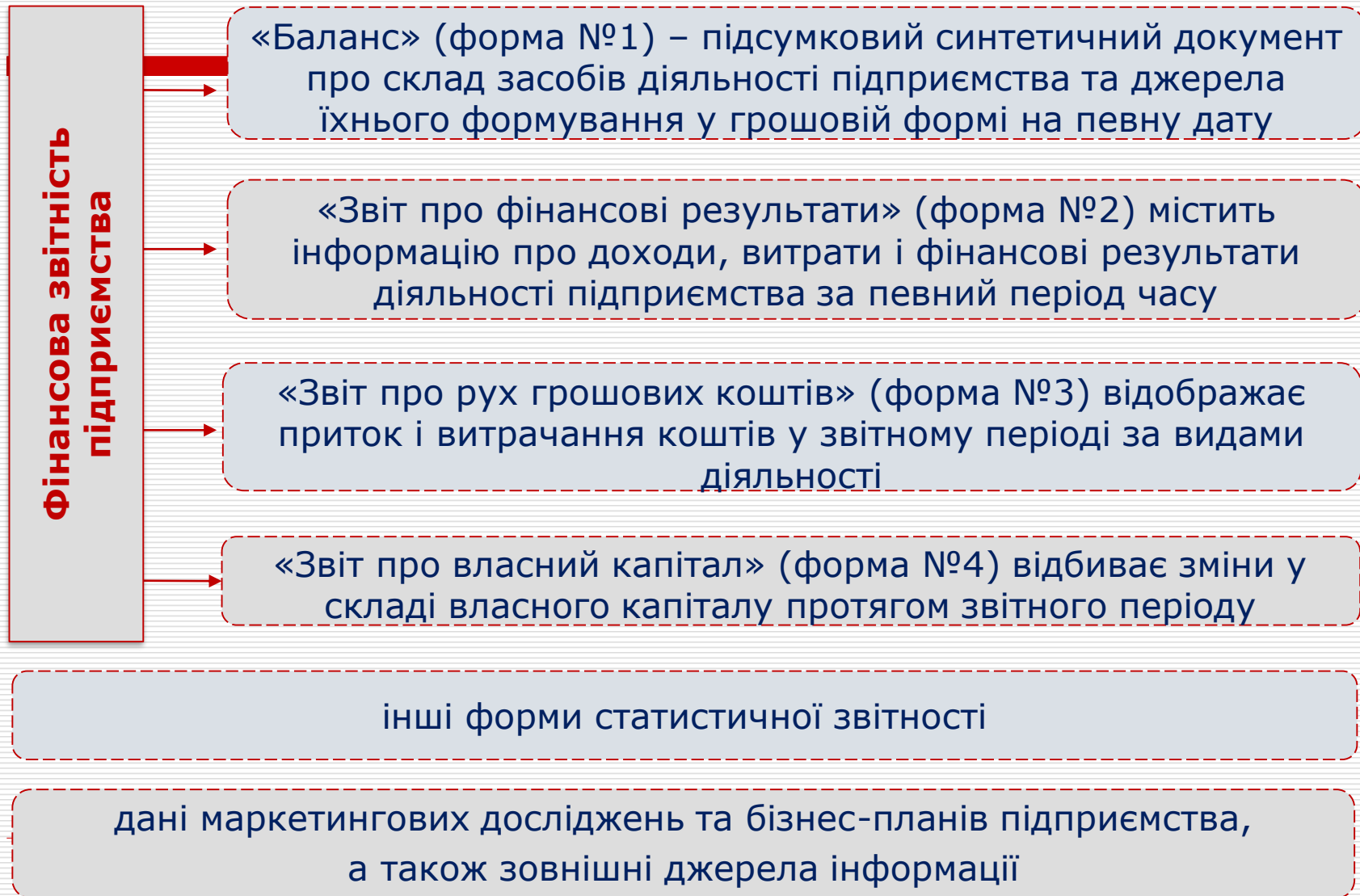
Внутрішній

процес дослідження механізму формування, розміщення і використання капіталу з метою пошуку резервів зміцнення фінансово-економічного стану, підвищення прибутковості та збільшення власного капіталу підприємства

Зовнішній

діагностування стану підприємства з метою прогнозування ступеню ризику інвестування капіталу та рівня його доходності, доцільності співробітництва з підприємством або виявлення його слабких місць

Джерела інформації фінансово-економічного стану підприємства

Показники оцінки фінансово-економічного стану підприємства

Діагностування рівня фінансової стійкості

Коефіцієнт автономії

$$k_a = \text{ВлК} / K_6$$

де *ВлК* – обсяг власного та прирівняного до нього капіталу підприємства;

K₆ – підсумок балансу (сума всіх джерел фінансування)

Збільшення значення коефіцієнта автономії (0,5) зумовлює підвищення фінансової незалежності та зменшення ризику порушення фінансової стійкості підприємства

Показники оцінки фінансово-економічного стану підприємства

Діагностування рівня фінансової стійкості

Коефіцієнт забезпечення боргів

$$k_{зб} = ВлК / ПК$$

де $ПК$ – обсяг позикового та прирівняного до нього капіталу (боргові зобов'язання) підприємства.

Коефіцієнт перманентного капіталу

$$k_{ПК} = \frac{ВлК + З_{ДС}}{К_б}$$

де $З_{ДС}$ – величина довгострокових джерел фінансування діяльності підприємства.

Позитивною тенденцією даного показника є зростання

Показники оцінки фінансово-економічного стану підприємства

Діагностування рівня фінансової стійкості

Коефіцієнт довгострокового залучення позикових коштів

$$k_{ДСЗ} = \frac{З_{ДС}}{З_{ДС} + З_{П}}$$

де $З_{П}$ – обсяг поточних зобов'язань підприємства.

Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними коштами

$$k_{ЗВОК} = \frac{ВлК - A_{НО}}{A_{О} + ВМП}$$

де $A_{О}$ – обсяг оборотних активів;
 $ВМП$ – витрати майбутніх періодів.

Показники оцінки фінансово-економічного стану підприємства

Діагностування рівня ліквідності

Коефіцієнт загальної ліквідності

$$k_{лз} = ОБК / З_{П}$$

де ОБК – оборотні кошти підприємства

Коефіцієнт термінової ліквідності

$$k_{лт} = A_{тл} / З_{П}$$

де $A_{тл}$ – оборотні активи високої (термінової) ліквідності (дебіторська заборгованість, поточні фінансові інвестиції та кошти)

Коефіцієнт абсолютної ліквідності

$$k_{ла} = A_{ал} / З_{П}$$

де $A_{ал}$ – абсолютно ліквідні активи підприємства (кошти та короткострокові фінансові вкладення)

Показники оцінки фінансово-економічного стану підприємства

Діагностування ділової активності

Оборотність активів

$$n_A = B_p / A_{cp}$$

де B_p – виручка від реалізації за певний період;

A_{cp} – середня величина активів за період у грошовому виразі

Оборотність товарно-матеріальних запасів

$$n_{TMЗ} = C_p / M_з$$

де C_p – повна собівартість реалізованої продукції за певний період;

$M_з$ – середня величина запасів за період у грошовому виразі

Показники оцінки фінансово-економічного стану підприємства

Діагностування ділової активності

Середній термін оплати дебіторської заборгованості покупцями продукції підприємства

$$t_{\text{одз}} = \frac{З_{\text{д}} \cdot Д_{\text{к}}}{V_{\text{пр}}}$$

де $З_{\text{д}}$ – середня за період величина дебіторської заборгованості;
 $Д_{\text{к}}$ – кількість календарних днів у періоді;
 $V_{\text{пр}}$ – обсяг продажу продукції за розрахунковий період.

Середній термін оплати кредиторської заборгованості постачальникам

$$t_{\text{окз}} = \frac{З_{\text{к}} \cdot Д_{\text{к}}}{M}$$

де $З_{\text{к}}$ – величина кредиторської заборгованості постачальникам;
 M – обсяг закупівлі сировини і матеріалів за розрахунковий період.

Питання для самоконтролю

---

1. Дайте визначення поняттям «дохід» і «прибуток» підприємства.
  2. За якими ознаками класифікують прибуток підприємства?
  3. Дайте визначення поняття «рентабельність» підприємства.
  4. Яка система показників рентабельності вам відома?
-

ЦІНОВА ПОЛІТИКА ПІДПРИЄМСТВА

- 1. Ціна: функції, складові елементи.**
  - 2. Цінова система. Види цін, їх класифікація. Методи ціноутворення.**
  - 3. Цінова політика: види, цілі і завдання.**
-

---

1. Ціна: функції, складові елементи.

Ціна – грошове вираження товарної вартості продукції (виробів), робіт, послуг

Принципи ринкового ціноутворення

- домінування приватної власності
  - економічна свобода
  - конкуренція
  - автоматичне регулювання за допомогою механізму ринків та цін
  - невтручання держави
-

Система функцій ціни

Формування цін

Елементи ціни								
собівартість виробництва і реалізації товарів (послуг, робіт)	прибуток виробника	непрямі податки		надбавка посередника			торгова надбавка	
		акциз	податок на додану вартість	витрати посередника	прибуток посередника	податок на додану вартість торгівлі	витрати торгівлі	прибуток торгівлі
оптова ціна виробника								
оптова ціна відпускна								
оптова ціна закупівлі								
роздрібна ціна								

---

2. Цінова система. Види цін, їх класифікація. Методи ціноутворення.

Цінова система

диференціація цін за ступенем участі держави в процесі ціноутворення

- ринкова ціна
- регульована ціна

диференціація цін по галузях і сферах обслуговування економіки

- оптові ціни на продукцію промисловості;
- закупівельні ціни на продукцію сільського господарства;
- ціни на будівельну продукцію;
- тарифи вантажного і пасажирського транспорту;
- ціни на споживчі товари;
- тарифи на послуги;
- зовнішньо-торговельні ціни

Цінова система

диференціація
цін по галузях і
сферах
обслуговування
економіки

- оптові ціни на продукцію промисловості;
- закупівельні ціни на продукцію сільського господарства;
- ціни на будівельну продукцію;
- тарифи вантажного і пасажирського транспорту;
- ціни на споживчі товари;
- тарифи на послуги;
- зовнішньо-торговельні ціни

Цінова система

диференціація цін за стадіями ціноутворення

- оптові ціни виробника;
- відпускні оптові ціни;
- оптові ціни закупівлі;
- роздрібні ціни

диференціація цін по транспортної складової

- ціни франко-склад постачальника;
- ціни франко-станція відправлення;
- ціни франко-вагон станція відправлення;
- ціни франко-вагон станція призначення;
- ціни франко-станція призначення;
- ціни франко-склад споживача

Цінова система

Види транспортних витрат, що включаються в ціну продукції

Ціна продукції, на складі постачальника	Витрати з доставки продукції на станцію відправлення	Витрати по навантаженню продукції у вагони на станції відправлення	Витрати з транспортування до станції призначення	Витрати по вивантаженню продукції з вагонів на станції призначення	Витрати з доставки від станції призначення до складу споживача
Франко-склад постачальника					
Франко-станція відправлення					
Франко-вагон станція відправлення					
Франко-вагон станція призначення					
Франко-станція призначення					
Франко-склад споживача					

МЕТОДИ ЦІНОУТВОРЕННЯ

Витратні методи

- метод, заснований на визначенні повних витрат;
- метод, що орієнтується на прямі витрати

Ринкові методи

- метод поточної ціни
- метод «запечатаного конверту»

Економетричні методи

- метод питомих показників
- метод регресійного аналізу
- баловий метод
- агрегатний метод

---

3. Цінова політика: види, цілі і завдання.

Цінова політика

Цінова політика підприємства

полягає у встановленні цін забезпечуючи виживання підприємства в ринкових умовах

Цілі цінової політики

Забезпечення
виживання
фірми

Максимізація
прибутку

Утримання
ринку

Завдання цінової політики

**Управління конкурентоспроможністю товару
в рамках цінової політики**

Управління
внутрішніми
факторами
конкуренто-
спроможності товару

Управління витратами

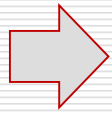
**Управління
прибутковістю**

Управління
зовнішніми
факторами
конкуренто-
спроможності товару

Управління цінової
привабливістю товару
для споживачів

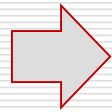
**Управління
стимулюванням
попиту на товари**

Види цінової політики

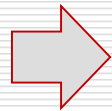
«ЦІНОВИЙ ЛІДЕР»

обумовлює монопольно високі ціни

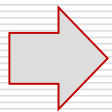
«СЛІДУВАННЯ У ФАРВАТЕРІ»

орієнтація на великі підприємства

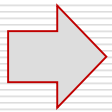
«АТАКА»

створюється монопольне становище на ринку

«ЗНЯТТЯ ВЕРШКІВ»

неможливість швидкого виробництва аналогічного товару конкурентами

«ВПРОВАДЖЕННЯ»

товар вводиться на ринок за дуже низькою ціною і відрізняється простотою виробництва

Питання для самоконтролю

1. Що представляє собою ціна на підприємстві? На яких принципах базується ринкове ціноутворення?
2. Що включає в себе система функцій ціни?
3. Що включає в себе цінова система? За якими ознаками диференціюються різні види цін?
4. Які основні методи ціноутворення використовують на підприємстві?
5. У чому полягає сутність цінової політики підприємства?
6. Назвіть основні цілі цінової політики?
7. Сформулюйте завдання, які повинна вирішувати цінова політика?
8. Дайте характеристику кожному типу цінової політики.

ТОВАРНА ПОЛІТИКА ПІДПРИЄМСТВА

- 1. Товарна політика, її сутність, функції та стратегії на підприємстві.**
  - 2. Товарний асортимент і його формування.**
  - 3. Стратегія пакування та обслуговування товару (сервісу).**
  - 4. Товарна марка та її правова охорона.**
-

---

1. Товарна політика, її сутність, функції та стратегії на підприємстві.

Товарна політика передбачає визначений напрямок дій та сукупність заходів, завдяки яким забезпечується наступність стратегічних та оперативних рішень у сфері розробки товарного асортименту

функції

- оптимізація асортименту (номенклатури) продукції
- підтримка темпів оновлення продукції
- співвідношення нових та «старих» товарів у виробничій програмі
- вихід на ринок із принципово новими видами продукції
- вибір часу виходу на ринок із новим товаром

механізми реалізації

- випуск нових виробів
- заміна наявної продукції на нову
- збільшення різновидів усередині рядів виробів
- ускладнення самого виробу
- якісні зміни рівня технології
- жорсткіші вимоги до вхідних матеріалів
- жорсткі ресурсні обмеження

Диверсифікація - розширення програми виробництва внаслідок виготовлення нової продукції для нових ринків

Стратегії диверсифікації товарної політики

Горизонтальна диверсифікація
підприємство додає до товарів традиційної номенклатури продукцію, що виготовляється з використанням тих самих технологій

Латеральна диверсифікація
намагання увійти в галузі, що не мають нічого спільного з його традиційною виробничою та маркетинговою діяльністю

Вертикальна диверсифікація
- виробнича програма розширюється внаслідок залучення продукції попередніх та наступних ступенів

Оцінка конкурентоспроможності товару

- аналізується ситуація на ринку
  - зосереджується увага на вивченні споживачів
  - аналіз внутрішнього середовища підприємства
  - ретельно визначаються переваги використання споживачем нового товару
  - оцінюється ємність ринку, труднощі і бар'єри проникнення на нього; особливості і гострота конкуренції аналогічної продукції; ймовірність виходу конкурентів на той же ринок з подібною продукцією
  - оцінюється економічна доцільність створення або просування на ринок нового товару
-

---

2. Товарний асортимент і його формування.

Асортимент продукції -

набір (підбір) однойменної продукції (послуг), конкретизований за назвами, видами, ґатунками, розмірами, артикулами

Чинники, що породжують зміни в асортиментній політиці

- власні науково-дослідні та дослідно-конструкторські розробки фірм;
- зміни в товарному асортименті конкурентів;
- необхідність збільшення збуту;
- наявність виробничих потужностей, що не використовуються;
- необхідність використання побічних продуктів виробництва

Асортиментна концепція -

програма управління розвитком виробництва та реалізації товарів

Управління асортиментом –

створення продуктів, які споживач бажає придбати з метою пропонування цих товарів у необхідних обсягах і своєчасно

У процесі управління асортиментом приймаються рішення

- зняття з виробництва нерентабельних видів продукції
- визначення необхідності досліджень і розробок для створення нової та модифікування продукції
- затвердження планів і програм розробки нових продуктів
- надання фінансових ресурсів для втілення затверджених програм та планів

Упаковка –

найважливіший фрагмент технологічного циклу фірми, оскільки відображає її образ і стимулює просування готової продукції

Групи упаковки

**транспортна
тара**

**споживча
упаковка**

Упаковка вирішує завдання

- створює образ торгової марки і підтримує імідж фірми;
- забезпечує увагу споживачів яскравістю або функціональністю;
- пропонує товар в найбільш зручною для використання і відповідної перевагам споживачам формі;
- надавати споживачам всю необхідну інформацію в момент покупки;
- демонструє соціальну відповідальність виробника товару;
- не допускає руйнування товару в процесі його зберігання і транспортування, погіршення його зберігання і транспортування

Етапи розробки стратегії упаковки продукту

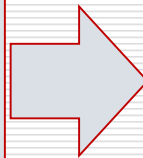
Етап	Задача
Визначення концепції продукту	Формулювання гіпотези про споживання і цільових групах. Облік свідомих і підсвідомих бажань споживачів. Вивчення концепції продукції конкурентів
Створення образу продукту	Дослідження емоційного сприйняття упаковки потенційними споживачами. Аналіз образу виробника в очах споживача
визначення пріоритетів	Вибір концепції дизайну. Облік традицій і зв'язків упаковок, які випущені раніше
Визначення можливостей візуалізації	Підбір асоціативного ряду і образотворчого матеріалу для задоволення візуальних очікувань і бажань споживача
Вивчення зібраного матеріалу	Виділення елементів, що забезпечують передачу настрою, бажань, емоцій. Узагальнення наявних образотворчих засобів в традиційній упаковці
Формулювання технічного завдання	Визначення цілей і пріоритетів. Визначення технічних і естетичних обмежень. Розробка тексту інформації на упаковці
Оцінка макета упаковки	Індивідуальна оцінка упаковки. Оцінка дизайну упаковки в корпоративному блоці з урахуванням продукції конкурентів

Сервіс в системі товарної політики

**Передпродажний
сервіс**

Продажний сервіс

**Післяпродажний
сервіс**

гарантійний

післягарантійний

---

4. Товарна марка та її правова охорона.

Товарна марка

Марка – ім'я, термін, знак, символ, малюнок або їх поєднання, призначені для виділення товарів чи послуг одного продавця або груп продавців і їх відокремлення від товарів і послуг конкурентів

Марочний знак (емблема) – частина марки, яку можна впізнати, але неможливо вимовити.

Товарний знак – марка або її частина, забезпечена правовим захистом

Свідоцтво на знак для товарів і послуг

В результаті реєстрації власник знаку одержує охоронний документ, що підтверджує його виключні права

Реєстрацію знаків в Україні здійснює **Національний орган інтелектуальної власності** Український національний офіс інтелектуальної власності та інновацій

Захист виключних прав на торговельну марку передбачає такі процедури:

1

**Неюрисдикційна
процедура**

3

**Цивільно-правова
процедура**

2

**Юрисдикційна
процедура**

4

**Кримінально-правова
процедура**

5

**Адміністративно-правова процедура
процедура**

Питання для самоконтролю

1. Що представляє собою товарна політика та які основні функції виконує на підприємстві?
2. Дайте характеристику процесу диверсифікації товарної політики.
3. Що розуміють під терміном «товарний асортимент» та що представляє собою структура асортименту
4. У чому полягає сутність асортиментної концепції?
5. Які заходи передбачає система формування асортименту?
6. У чому полягає планування асортименту та управління ним?
7. Розкрийте сутність понять: марка, марочний знак, товарний знак.
8. Як здійснюється захист виключних прав на торговельну марку?

Навчальне електронне видання комбінованого використання
Можна використовувати в локальному та мережному режимах

ЕКОНОМІКА ПІДПРИЄМСТВА

Конспект лекцій
(слайд-курс)

Укладач:
Михайлова Олена Валентинівна

Відповідальний за випуск: зав. кафедри економіки та бізнесу
д.е.н., проф. В.А. Гросул

Один електронний оптичний диск (CD-ROM); супровідна документація.
Об'єм даних 32 Мб. Тираж 10 прим.

ДБТУ
61002, м Харків, вул. Алчевських, 44